

FORUM

FIKİR MEYDANIDIR

ONBES GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASET İKTİSAT KÜLTÜR DERGİSİ

1 Haziran 1957 — 60 Kuruş — Cilt VII

Sayı: 77

Tel: 27531 — Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

NİÇİN SABIRSIZLANIYORUZ	1
ONBES GÜNÜN NOTLARI:	
Garp Cephesinde Yeni Bir şey Yok; Milletvekillerinin Mal Beyanı; Başbakanın Sosyal Adalet Anlayışı; Yeni Hububat Fıatları; Çalışma Konferansında İşçi Temsilcileri; Yatırım Malları Sanayiine Doğru; Roma'dan Bir Ses; Silâhsızlanma; Kısa Notlar	3-8
NÜFUS HAREKETLERİ VE TÜRKİYE	
Sami KATIRCIOĞLU	8
İNCELEMELER:	
Hazin Bir Gelişmenin Vesikaları	
Turhan FEYZİOĞLU	9
Devlet Kudretinin Tahdidi II	
Münci KAPANI	10
Seçim Kanunu ve Seçim Meselesi	
C. AYGEN	12
Medenî Kanun Devrimini Savunmalıyız	
M. AKSOY	13

OKURLARIN FORUMU:

"İnönü Havası" na Dair (H. Şahin); Niçin Yasak (Y. Küçük); "Deve ve Köy Dâvamız" (V. Ersoy); Öğretmen Okullarında Yabancı Dil (Sayan)

16-17

NE DİYORLAR:

İran Büyük İktisadî Gelişme İmkânlarına Sahiptir; Rusya'daki Müslümanlar ve Yeni Sovyet Plânı

18

KÜLTÜR VE SANAT:

Bir Düşünürün Ölümü - M. SOYSAL

19

Ataç İçin - Turgüt UYAR

20

Ataç'ın Kişiliği-Nermin MENEMENCİOĞLU

20

Bir Adam - Güner SÜMER

21

Eski Toprak'tan Notlar - Ahmet TURGUT

21

RESİM; Sergiler - Bilge KARASU

22

MİMARLIK: Etibank'ın Yeni Binası Hak-

kinda - Dr. Şevki VANLI

23

NİÇİN SABIRSIZLANMALIYIZ?

Önümüzdeki seçimlerin — tarihi ne olursa olsun — Türk Milletinin siyasi olgunluğu bakımından hakikî bir deneme olacağına şüphe yoktur. Reyler alınırken vatandaşın muhtelif sınıklar arasında seçme kabiliyetinin ne dereceye kadar incelmış olduğu meydana çıkacaktır. Bugün vatandaşın kararına tesir edecek unsurlar arasında, 1950 öncesi nispetle yapılacak mukayeseler mühim bir yer tutacaktır. Vatandaş 1950 ile bugün arasında iktisadî bakımdan daha müreffeh, siyasi bakımdan daha hür olup olmadığını mukayese ederek

eski tutum ile yenisi arasında bir hüküm vermeye çalışacaktır. Bu hükmü verdikten sonra mukayeseyi bir kademe daha ileri götürecektir, mevcut idarenin yaptıkları ile, gelişen, olgunlaşan ve temelinden değişen bir halk kütlelerinin, ümitleri, beklentileri ve arzuları arasında kalan mesafe üzerinde de düşünmeye başlayacaktır.

Bugün iktisadî bakımdan vasatî olarak halkımızın 1950 den evvelki devreye nispetle daha fazla imkânlar kavuştuğuna şüphe yoktur. Mukayese

1950 ile değil 1953 yılı ile yapılırsa ancak ozaman, netice bugünkü durum aleyhine çıkabilir. Binâenaleyh bazı partilerin yaptığı gibi halk 1950 den evvelki hayat standardını, refah seviyesini aramaktadır, tarzında bir propaganda hakkıki duruma uymayan bir teze dayanmaktadır. Diğer taraftan, siyasi hürriyetler bakımından, bugün şahit olduğumuz çeşitli suiistimaller, âsap bozucu tutuma rağmen kimsenin, 1946 dan evvelki devreyi bugüne tercih edeceğini sanmıyoruz. 1946-1950 arasında, intikal devresinde kavuşulan daha geniş hür-

riyetlere rağmen, itiraf etmek gerekir ki, batı ölçülerine uygun, ileri bir demokrasinin gerektirdiği birçok müessese ve hükümlerden 1950 senesinde dahi mahrumduk. Zaten onun için değil midir ki - hürriyetleri kısıma ve hukuk devleti esaslarını zedeleme hususunda 1946 - 50 iktidarını haklı olarak aratan - Demokrat Parti, mevcut antidemokratik kanunları gidermek parolası sayesinde iktidara gelebildi. Bu gerçek dahi, halkımızın âme hürriyetleri alanında çok daha ileriye gitmek istediğinin açık bir delilidir.

Binaenaleyh Türk Milleti bugün içinde bulunduğu, elde ettiği şartlar ve kazançlarla, mâziyi mukayesesinde, ikinci lehine büyük bir temayül duymıyacaktır. Asıl mukayese bugünün kazançları — kazanç demek câizse — ile, halkın arzuları, az bir gayretle ulaşılacak hedefler arasında olacaktır. Bugün memleket battı, batıyor yahut batacak tarzında feryatlarla, memleket zindana çevrildi, eski devirde mevcut hürriyetler imha edildi yakınmalariyle, halkı bugünkü rejimden dün yaşanan rejime çevirmek imkânı yoktur. Halkı bugünkü rejimden yüzçevirtecek âmil, ancak ve ancak, mevcut şartlarla kaybedilen fırsatların mukayesesini, ufak bir gayretle istikbalde elde edilmesi mümkün kazançların karşılaştırılmasıdır.

Önümüzdeki seçim, «biz mi daha iyidik, siz mi daha iyisiniz?» tarzında bir tartışma ve mukayeselerinin yapıldığı bir çatışmaya sahne olmayacaktır. Bu seçimde, halle istikbal mukayese edilecektir. Yepyeni bir neslin, yepyeni ihtiyaç ve arzularına cevap verebilecek, hedefler, programlar, ekip ve zihniyet bu mukayesenin sıklet merkezini teşkil edecektir.

Bugün gerek iktisadî bakımdan, gerekse içtimâî bakımdan erişilen safhanın, ne batma ve ne de refah olmadığı muhakkaktır. Ne sıhhat, ne de ölüm ifade eden bu halin devam etmesine imkân yoktur. Memleket, bilgisizliğin, beceriksizliğin ve basîretsizliğin pençesindedir. Bundan bir ân evvel kurtulmak şarttır. Önümüzdeki seçimlerde de, mevcut iktidarın şu veya bu yoldan iktidarı muhafaza ettiği, farzı muhal olarak kabul edilse bile, bu hiçbir şeyi halletmeyecektir. Bugün siyasî rejimi,

daha fazla geriye ve karanlıklara götürme imkânı yoktur. Aynı ıstıraplar, aynı çekişme, aynı âsap bozucu hava hiç değişmeden devam edecektir. XX. Asrın ortasında, hiçbir şahıs veya zümrenin, hürriyetleri tamamen ortadan kaldırma iktidarında olmadığı, Demir Perde memleketlerindeki son gelişmelerden sonra büsbütün anlaşılmıştır. Diğer taraftan iktisadî tutumdaki aynı perişanlık devam edecektir. Çünkü bugün adına iktisadî kalkınma denen bir gidişin, dünyanın hiçbir köşesinde eşine rastlanmayan, hususî bir mânâyâ delâlet ettiği artık malûmdur. Hiçbir temel fikre dayanmayan, sistemsiz, gelişigüzel ve birbirini nakzeden bir faaliyet tarzının, Türk Milletinin karşılaştığı meseleler muvacehesinde, âciz, kifayetsiz ve israfçı bir tutum ifade ettiği bugün çok daha iyi anlaşılmıştır.

Hem rejim meselesini, hem de sür'atli, âhenkli ve muvazeneli bir iktisadî kalkınma dâvasını sağlam bir temele oturtmak, sağlam bir mecraya sokmak zorundayız. Üç - beş fabrika ve barajla, görülmemiş bir kalkınma başardık, asırlar katettik tarzında, ciddiyetten tam mânasıyla uzak bir öğrenme ve kendimizi aldatma havasını derhal bırakmalıyız. Hem reel millî gelirimizin son yıllardaki artma temposu, hem millî kaynaklarımızdan yılda ayırdığımız pay, sür'atli bir kalkınmadan çok uzak olduğumuzu göstermektedir. Durumuzu diğer milletlerle mukayese ettiğimiz zaman netice hiç de parlak değildir. Mukayese ve muhakemeyi, köprü ve baraj envanteri yapma, propaganda klişeleri tekrar etme şeklinden çıkarır, ilmî, objektif kıstaslara müracaat edersek durum hiç sevinilecek gibi değildir: hattâ, dahası var: endişe vericidir.

Türk halkının hayat tarzını değiştirdik, bünyesinde inkılâp yaptık diyebilmek için, iptidâî bünyenin en göze batan alâmetlerini ortadan kaldırmış olmamız lâzımdır. Bu alâmetlerin en mühimlerinden biri nüfus bünyesidir. Faal nüfusun %70 ini ziraatte ve köyde barındıran bir memleketin, ağzıyla kuş tutsa, kendini ileri bir memleket olarak takdim etmesine maddeten imkân yoktur. Bugün İngiltere'de ziraatte çalışan nüfus %10 dan azdır. Amerika, Almanya, Danimarka, Avusturyaya gibi memleketlerde ise %20 - 30 arasındadır. Sırf bu bir tek kıstas bile önümüzdeki mesafenin âzametini yapılacak işlerin

ciddiyetini bize hatırlatmaya yetecektir.

Bugün Afrika ve Asya'nın eski müstemleke memleketleri bile, içinde bulunları durumu ciddi bir şekilde ele almışlar, gerek siyasî bünye ve teşkilât, gerekse iktisadî kalkınma bahsinde modern usûlleri devlet idarelerine hâkim kılmaya azmetmişlerdir. Bir buçuk asır evvel vahşi kabîlelerin oturduğu bir ülke olan, bugünkü Altın Sahili, son zamanlarda Gana Devleti diye modern bir devlet olarak, dünya câmiasına katılmıştır. Hür basın ve mahkemeleri, eşit muamele gören muhalefet partileri ile bu devlet, insanlığın bir hamlede mağara devrinden XX. Asra sıçrayışına tipik bir misaldir. Keza, bu sayıda bir notta belirtildiği gibi, Asya'da 14 memleket modern bilgi ve tekniğin devlet idaresi hizmetine sokulması demek olan iktisadî plân yaparak gelişmelerini tahakkuk ettirme yolu tutmuşlardır. Bu memleketlerin mühim bir kısmı, önümüzdeki yıllarda reel millî gelirlerini %6 - 8 gibi yüksek bir artış temposuyla yükseltmeyi tasarlamışlardır. Bunlar etrafımızdaki dünyanın nasıl bir hızla gelişmekte olduğunu ifade eden tipik misallerdir.

Kendi hâlimize baktığımız zaman, gerek rejim meselelerimizde ve siyasî tutumumuzda, gerekse iktisadî meselelerimize bakış ve ele alış tarzımızda, el'ân iptidâî, şarkkârî usûllerin hâkim olduğunu görürüz. Bu müşahede, Türkiye'nin bugün dünyada en geri ve iptidâî metodlarla işlerini yürüten bir memleket olmaya temayül ettiği korkusunu uyandırmaktadır. Bizde bu korkuyu silecek şey, aydın, mes'uliyet hissinde sahip, modern düşünceli ve metodlu bir devlet idaresi tutumudur. Bunu vaadeden, bu hasreti tatmin edeceğine halkı ikna eden bir siyasî cereyan, müstakbel Türkiye'nin tek ümidi olacaktır. Bütün gücümüzle, siyasî hayatımızda böyle bir tutum ve zihniyetin temsilcisi olacak siyasî hareketleri ve devlet adamlarını teşvik etmeli ve desteklemeliyiz. Memleketin ümidi hakikaten buradadır. Halkta azalan güveni tesis edecek, artıracak yegâne unsur budur. Türk politikasına metod, seviye ve aydın düşünce getirecek bir siyasî hareket, asırlardır beklediğimiz hedeflerin tahakkukunda ilk sağlam adım olacaktır. Bunun için çalışmalı ve sabırsızlanmalıyız.

Onbeş Günün Notları

Garp Cephesinde Yeni Birşey Yok

Uzun mücadele ve gelişmelerden sonra C.H.P. Meclisi müzakerelerini Pazartesi akşamı tamamlayarak bir tebliğ yayınladı. Pazar akşamı beklenmekte iken bir gün geciken Meclis tebliği, mücadeleli geçtiği söylenen bu toplantıya rağmen, en mühim konularda fazla bir vuzuh getirmemektedir.

Tebliğin birinci maddesinde «bahar havası» adı verilen C.H.P. - Hükümet münasebetlerinde beklenmekte olan neticenin elde edilmediği resmen ifade edilmektedir. Bunun bilhassa teşkilattaki bahar havasıaleyhtarlarına bir tâviz olarak dercedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü tebliğin ikinci maddesinin üçüncü bendinde aynen şöyle denmektedir:

«İtidal, itimat ve tesamüh yolu ile çok partili siyasi hayata intikal edebildiğimizi daima gözönünde tutmakta ve rejim mevzuundaki ihtilâfların bugün de aynı anlayış içinde halledilmesini istemekteyiz.»

Bu ifadeler, Halk Partisi liderinin medeni münasebetler, hükümetin meselelerine karşı anlayışlı davranma v.s. gibi sözlerle haklı göstermeye çalıştığı yeni tutumunun devam edeceğini imâ etmektedir. Kimse C. H. P. den memleketi ihtilâle teşvik, devlet adamlarının şeref ve haysiyetlerini kırıcı bir kampanya açmasını, yahut da sırf halkı heyecanlandırmak için gayri mes'ul bir tutumla şiddetli bir mücadele yapmasını beklememektedir. Tarafsızlarca tenkid edilen cihet, müşterek bir hat tutması ve birbirini nakzeder bir mücadele tarzına sürüklenmemesi gereken muhalefetin, son zamanlarda C.H.P. Başkanının bir hareketiyle tek taraflı olarak bozulmasıdır. C.H.P. kadrolarındaki huzursuzluk ise, vuzuh ve azimle mücadele yapılmasını isteyen seçmen ve partililer karşısında C.H.P. nin bu son tutumunun kendileri için bir zaaf teşkil etmesindedir.

Gönül isterdi ki ve âmme efkârı beklemekteydi ki, çeşitli şüphe ve tereddütlere sebep olan «bahar havası» tutumu, tebliğde teker teker sayılan şikâyetlerden sonra, iktidara ihtarda bulunan ve bununla sona eren bir üslûpla kaleme alınsın. Çünkü aynı mahiyette bir ihtar, C.H.P. nin tutumu hakkında târiz ve şikâyetlerde bulunan diğer muhalefet partilerine karşı yapılmaktadır. İhtar hususunda madde ihtiva eden bir tebliğde, muhalefet için «itidal, itimat ve tesamüh» ün zerresini göstermeyen hükümete karşı böyle bir ihtar pekâlâ yapılabildi. Eğer Türkiye'de rejim meseleleri yalnız iktidarın muvafakat ve mutabakatı ile halledilebilirse, o takdirde, bir zamanlar «Halkçı» Başyazarının müdafaa ettiği tarz

da bir «Gandi Politikası» gütmeye fikri o zamanlar niye tel'in edilmişti? Bugün haddi zatında takibedilen politika, nereye müncer olduğu «Halkçı» Başyazarı tarafından müşahhas bir şekilde ortaya konmuş bir tutumdan hiç de farklı değildir. Arada yegâne fark bu politikanın bir zamanlar C.H.P. Başkanı himayesinde olan bir kimse tarafından ortaya atılması, şimdikininki ise bizat Başkan tarafından benimsenmesidir.

Kanaatimizce, C.H.P. nin son zamanlarda başlamış olduğu bu taktik bir demokraside muhalefetin mücadele tarzı hakkında yanlış bir intibadan doğsa gerektir. Muhalefet iktidar partisini, adedi kuvvetine dayanarak değil, fakat gelecek seçimlerde iktidarı tehdit eden bir kuvvet haline geldiğini hissettiren mücadele tarzıyla, muayyen şeyleri yaptırmaya sevkeder. Demokrat Partinin 1946 yılından evvel ve sonra takip ettiği mücadele tarzı buna bir misâldir. Bir iktidar seçimde kaybedeceği korkusu uyanırmak ve bu tehdit ustaca kullanılmak suretiyle muayyen işleri yapmaya zorlanabilir. C.H.P. nin bugünkü mücadele usulü medeni ve ileri memleketlerde ve demokrasilerde takibedilenin tam tersidir.

Milletvekillerinin Mal Beyanı

Siyasi nüfuz ve iktidarın, şahsî menfaat maksatları uğruna kullanılmadığı hususunda halka güven verebilmek için, Hürriyet Partisi'nden beş milletvekilinin yaptığı kanun teklifi B.M.M. nde şiddetli tartışmalara ve polemiklere yol açtı. Teklif sahipleri, Türkiye'de, devlet nüfuzunun şahsî menfaat uğruna kötü kullanıldığı hususunda yaygın bir kanaat bulunduğu, bunun yalnız bugün değil, eskidenberi mevcut olduğuna işaret ederek, halkta uyanan şüphelerin, açıkça servet beyanında bulunmak suretiyle silinebileceğini izah ettiler. Gelir Vergisi beyannameleri nasıl vatandaşların bütün iktisadî muamelelerini takib ediyor ve kavriyorsa, servet ve mal beyanı da mahiyet itibarıyla farklı bir şey değildir. Gelir Vergisi Beyannameleri senelik gelir artışını, yani bir ferdin iktisadî varlığına bir yıl içinde yapılan ilâveleri ifade eder. Servet beyannamesi ise bir yıllık devre içinde değil, muayyen bir anda fertlerin tasarrufları altında bulunan ve mâzideki faaliyetlerle biriken iktisadî varlığının bütününe ilgilendirir. Teklif sahipleri, siyasi hayatında isbat hakkı bulunmayan bir mem-

leketin, devlet adamlarına karşı doğru şüphe ve itimatsızlıkları ancak böyle bir tedbirle karşıyabileceği noktası üzerinde durdular. Bir demokraside, devlet adamının âmme nazarından gizli tutulması gereken hususî hayatı olamayacağına işaret ederek, milletvekillerinin, şahsî servetlerini beyan etmelerinin hiçbir fevkalâdelik teşkil edemeyeceğini belirttiler.

Buna mukabil, teklifin reddini isteyen iktidar partisi sözcüleri, meclis tahkikatı müessesesi ile, bu ihtiyacını mevcut mevzuat çerçevesi içinde karşılamakta olduğu, böyle bir kanunun vatandaşlara tanınan meslek sırlarını ifşa demek olacağı, hukukta beyyine külfeti müessesesinde ifadesini bulan bir haktan milletvekillerinin mahrum edilemeyeceği, böyle bir kanunun milletvekillerini halk nazarında büsbütün şüpheli bir mevkie düşüreceği gibi birçok deliller getirdiler.

Başbakan da, meselenin aslından ziyade getirilen tarihi misallerle millete ve Meclise hakaret edildiği gibi daha çok polemik üslubuna delâlet eden bir konuşma yaptı.

Bu son teklif münasebetiyle şahit olduğumuz manzara bir kere daha isbat etmektedir ki, iktidar partisi halk nazarında aleniyetten büyük bir ürkeklik ve hattâ dehşet duymaktadır. Gerek Başbakanın, gerek Grup başkanı ve diğer D. P. sözcülerinin konuşma tarzlarından bu netice çıkmaktadır. Halbuki, demokratik memleketlerde, yalnız devlet adamlarını değil, bütün vatandaşların iktisadî varlıklarını karşılıklı kontrol altında tutmalarına imkân veren çeşitli müesseseler vardır. Meselâ bâzı İskandinav memleketlerinde, vatandaşların gelir vergisi beyanlarını, diğerlerinin duymaları, kontrol etmeleri için bizdeki kanun teklifini hatırlatan aleniyet usulleri vardır. Çünkü, medeni bir muhit ve cemiyet hayatı servetini, mükafatını, hareket ve faaliyetlerini, komşusuna, hemşehri ve vatandaşına alını açık bir şekilde izah edebilen insanlarla mümkün olabilir. Gizlilik, mahremiyet ve âmme efkârının kontrol ve tecessüsünden kaçma kurtulma cehdi, insanlarda şüphe, kin ve kıskançlıkları teşvik eder.

Başbakanın Sosyal Adalet Anlayışı

Başbakan Adnan Menderes çok konuşur. Gerek muhalefet yıllarında, gerek iktidara geçtikten sonra her fırsatta ve her mesele hakkında partisinin görüşünü izaha çalışmıştır. Fakat «hâfıza-ı beşer nisyanla mâlûl olduğu için» pek çok defalar tezatlarla düşmekten de kendini kurtaramamıştır.

Çok konuşan bir Başbakan olduğu halde sayın Menderes'in pek az, hattâ hiç temas etmediği bir mesele, sosyal adalettir. Bu sebepten ötürü, sosyal adalet bakımından ne düşündüğü, sosyal adaletten ne anladığı şimdiye kadar pek bilinmiyordu. Bununla beraber 25 Mayıs'ta söylediği bir nutukta mesele tavazuh etmiştir. Başbakan aynen şöyle demiştir: «İçtimâî adalet, bizim kanaatimizce Türkiye'de çiftçi ve köylü dâvasıdır, Bizim için sosyal adalet

ve sosyal inkişabın asıl mânası köylümüzün ve çiftçimizin yaşama seviyesinin yükselmesinden ibarettir.»

Başbakanın derin bir surette yanılmakta olduğunu derhal ifade etmek lazımdır. Evvelâ şunu belirtelim. Hükümetlerin, hele muayyen bir doktrin partisinden çıkmıyan hükümetlerin faaliyetlerinin esasını bütün memleket halkının refahını sağlamak teşkil eder. Meselâ köylünün daha kalabalık olması ve binnetice seçimler üzerinde daha müessir olması, hükümete diğer sınıfları ihmal etmek hakkını vermez.

Şüphesiz, nüfusunun %72 si köylü olan bir memlekette çiftçinin hayat seviyesini yükseltmek ana meselelerden biridir. Fakat hatâli, enflasyonist bir iktisat politikası bu gayeye mâtuft bütün gayretleri geniş ölçüde ifna eder. Biz bu nokta üzerinde durmayacağız. Memleketimizde köylü ve çiftçi ile birlikte ekonomik ve sosyal adalete muhtaç başka nüfus kategorilerinin de bulunduğunu Başbakan'a hatırlatmak istiyoruz.

Sosyal adalet, ister köyde ister şehirde yaşayan bütün fakir sınıflar, başka bir deyimle hatâli bir iktisat politikasından ve müessir bir sosyal politika yokluğundan ötürü millî gelirden yeter derecede hisse alamıyanlar için bahis mevzuu olur. Bugün memleketimizde her meslekten işçi şiddetli geçim sıkıntısı içindedir. Memur ve emekliler durmadan artan fiyatların tazyiki altında hergün biraz daha bunalmaktadırlar. Öyle anlaşılıyor ki Başbakan asıl korunmaya, sosyal adalete ihtiyacı olan bu sınıfları hiç düşünmemektedir. Şu halde bu kategori halk, hayat seviyelerini ıslah edebilmek için bütün ümitlerini muhalif partilerin iktidara gelmesine bağlamak zorundadırlar.

Yeni Hububat Fıatları

Toprak Mahsulleri Ofisinin müstahsil-den yapacağı mübayaalarda vereceği fiyatlar her yıl Haziran içinde ilân edilmektedir. Bu sene Başbakan mayıs ortasında Anadolu Ajansına verdiği bir demeçte, buğday fiyatlarının on kuruş artırılacağını, diğer hububat fiyatlarıyla, afyon ve pancar fiyatlarına da zam yapılacağını açıklamıştır.

Başbakanın bu sene kararnameyi beklemeyen bu açıklamayı yapmasındaki sebebi, iktidar sözcüsü gazete, son zamanlarda yağın yağmur yüzünden, alivre satışlarda mukaveleye bağlanan fiyatların düşmekte oluşuna ve bundan da ziraatçinin zarar görmesi ihtimali ile izah etmektedir. Bu gazete, hububat fiyatındaki bu artışların, ekim sahasının daralmasına mâni olacağını, ziraî istihsalî teşvik edeceğini, ziraî mallarla diğer mallar arasındaki fiyat muvazenesine tesir edeceğini ve piyasadaki iştirâ gücünü destekleyeceğini, hayat pahalılığı ve fiyat artışı yaratmayacağını iddia etmektedir.

Kanaatimizce, buğday fiyatlarını bir ay öncesinden ilân etmenin en mühim sebebi,

köylünün şikâyetlerine tercüman olarak bazı muhalefet milletvekillerinin hububat fiyatları hakkında hükümetten soru sormıya başlamalarıdır. Hükümet bu soruların tazyiki altında fiyatları yükseltmiş duruma girmemek için, fiyatları bir ay önce ilân etmeyi daha münasip bulmuş olmalıdır.

Diğer taraftan %30 kadar bir artırma ile buğday fiyatlarının 40 kuruşa çıkarılması, hububat müstahsilî aleyhine bozulan fiyat muvazenesini tam bir şekilde tade etmiş sayılamaz. Şubat 1957 de toptan eşya fiyatlarının 1953 e nisbetle %60 kadar arttığı hatırd tutulursa, fiyat muvazenesini iade bakımından, bu son tedbirin kâfi olmadığı meydana çıkar. Kaldı ki, enflasyonun hâkim olduğu bir devrede, ücret ve maaş artırmak suretiyle, hayat pahalılığından mustarip zümrelerin şikâyetini dindirmek nasıl mümkün olmuyorsa, aynı şekilde mahsulüne daha fazla para vermek, çiftçinin nakdî gelirini artırmak suretiyle onu enflasyonun tesirlerinden kurtarmak gene mümkün olmayacaktır. Çünkü alım fiyatının artırılması, mübayaalarını, Merkez Bankasına borçlanma suretiyle yapan ve her beş yıl 50 - 100 milyon lira zarar eden Ofisin enflasyonist finansman faaliyetini daha da artırmış olacaktır. Ofisin Merkez Bankasına borcu Eylül 1956 da 1 milyara yaklaşmıştı (Mahsuba tâbi matlûbat adı verilen eski borçları ile birlikte). Bunun orada yapılan mübayaalarla bugün 1 milyarı aşmış olması muhtemeldir. Ofis 1950 de 50 milyon lira zarar etmiştir. Bu zararı karşılayıp Merkez Bankasından kredi almayı önliyecek bir finansman yolu bulunmuş olsaydı, fiyat yükseltmenin enflasyoncu tesiri bir dereceye kadar önlenebilirdi. Fakat bu olmadığına göre, bu kararın umumî fiyat yükselmesini teşvik etmeyeceğini iddia etmek, iktisadî analiz ve fiyat münasebetleri hakkında tam bir bilgisizlik demek olur.

Hububat fiyatlarını artırmamın istihsalî teşvik, Ofis mübayaalarını genişletme hedefinden ziyade, fiyat münasebetleri aleyhine dönmüş olan çiftçiyi tatmin gayesi güden politik bir tedbir olduğunda şüphe yoktur. Hububat birçok mntakalar için ekilen tek mahsuldür. Tarla ziraatî yapılan ekilmiş toprakların %86 sı hububata ayrılmıştır. Ekim sahası hububattan sonra gelen pancar, pamuk ve tütün ayrılan sahalarla, aralarında büyük bir ikame münasebeti yoktur. Diğer taraftan Ofis, köylünün ihtiyacından fazla mahsul elde ettiği yıllarda fiyatı tesbit edebilecek ve piyasada en büyük alıcı olarak hâkimiyetini hissettirecek bir müessesedir. Yaygın teşkilât, ulaştırma, depolama kapasitesi ve teknik imkânlarıyla hububat piyasasında tam bir tekeli (monopsoni) durumundadır. Nitekim 1956 yılında mahsul 14 milyon ton üstüne de iken Ofis 2 milyon tona yakın mübayaatta bulunmuştur. 1955 te mahsul 12,4 milyon tona düşünce, ahımlar da ancak yarım milyon tona yaklaşmıştır.

Hükümetin aldığı bu son tedbir, hem kısa vâdeli hem de uzun vâdeli olarak hububat politikasında uğranılan güçlüklerin daha açık bir şekilde bütün memlekette anlaşılmasına yardım edecektir. Bir taraf-

tan yalnız yüksek fiyat politikasıyla istihsalî artırma imkânının mevcut olmadığını gösterecek, öbür taraftan hayvancılığa menfi tesir eden mer'aların sürülmesi bâdiresinin neticelerini daha iyi meydana çıkaracaktır. Kısa vâdeli olarak da, yalnız fiyat yükseltme suretiyle umumî enflasyonun tesirlerinden köylüyü kurtarmamın imkânsız olduğu bir kere daha anlaşılacaktır.

Çalışma Konferansında İşçi Temsilcileri

40 ncı Milletlerarası Çalışma Konferansı 5 Haziran tarihinde Cenevre'de toplanacaktır. Bu konferans üçlü bir bünyeye maliktir. Yani hükümet, işveren ve işçi temsilcilerinden teşekkül eder. Bu bakımdan diğer hiçbir milletlerarası teşekkülün konferans veya genel kurullarına benzemez. Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının kuvvetini bu üçlü teşekkül tarzı teşkil etmektedir. Bu durum ona, Birinci Dünya Harbinden sonra kurulan milletlerarası müesseselerden 1939 - 1945 Harbi sonunda da devam edebilen tek müessese olmak imkânını sağlamıştır.

Çalışma Konferanslarına katılan işçi ve işveren temsilcilerinin seçiminde, üye memleketler muayyen kaidelere riayet etmek vâcibesi altındadırlar. Bu kaideler Teşkilâtın Anayasasında belirtilmiştir. Şöyle ki, «**üyeler, Hükümete mensup olıyan temsilci ve teknik müşavirleri, mevcut olmaları kayıt ve şartı ile, memleketlerindeki işveren ve işçi teşekküllerinden en kuvvetli surette temsil kudretini halz bulunanlarla anlaşarak tâyin etmeyi taahhüt ederler**». Mesele, 40 ncı Konferansa katılmakta olan memleketimiz işçi temsilcisinin tâyini bakımından ehemmiyet iktisap etmiştir.

Filhakika Çalışma Bakanı, 6 Mayıs tarihinde B. M. Meclisinde yaptığı bir beyanda Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonundan, «**Kuruluşu gayri meşru bir konfederasyon**» diye bahsetmiştir. Türk - İş hakkında böyle bir vaziyet alış, Milletlerarası Çalışma Konferansına tâyin olunacak işçi temsilcisi meselesini ortaya çıkarmıştır. Zira hükümetler, gerek işçi, gerek işveren temsilcilerinin seçiminde, en fazla temsil kabiliyetini haiz teşekküllerle anlaşarak hareket etmekle verilebilir. Memleketimizde en fazla temsil kudretini haiz işçi teşekkülü şüphesiz Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonudur. Binaenaleyh hükümet işçi temsilcisinin tâyinde bu teşekkülle mutabakat halinde olmak mecburiyetindedir. Bakanın mücerret, gayrimeşruluk iddiasının hukuki hiçbir kıymeti yoktur. İdari kararlar, yönetmelikler kanunî vecibeye halel getiremezler. İşçi Temsilcisi, şartlarına ve usulüne uygun olarak tâyin edilmediği takdirde Konferansta temsil kabiliyeti tanınmayabilir.

Yatırım Malları Sanayiine Doğru

Mayıs ortasında memleketimizi ziyaret eden Krupp müessesesi müdürü, Karabük Demir ve Çelik tesislerine ilâve edilecek üçüncü yüksek fırının inşasını deruhte ederek, bunun ilk temelini attı. Bu suretle memleketimizde bugün 220 bin tona erişmiş olan ham demir istihsali, bu yüksek fırının ilâvesi ile 700 bin tonluk bir kapasiteye ulaşmış olacaktır. Bu üçüncü fırının kapasitesi mevcut iki yüksek fırının mecmu kapasitesinde olacaktır. İnşaat 16 ay zarfında ikmal edilerek 1958 ortasında işletmeye açılacaktır. Çelikhane istihsalinin bugünkü seviyesi 190 bin ton kadardır. Bunun da 600 bin tona yükseltilmesi için, ilâve tesislerin montajına başlandığı bildirilmektedir. 1958 sonunda bu tesisler de âzamî kapasitelerine kavuşacaktır.

Metalürji sanayiimizdeki bu gelişme istikametinin son derece isabetli bir adım olduğuna şüphe yoktur. İkinci Dünya Harbini takibeden devrede Türk iktisadında müşahade edilen kıvılcıktan yatırım mallarına karşı talebi sür'atle genişletmiştir. Geniş dış yardımlara rağmen Türkiye'nin ithalât talebini karşılamaktan âciz kalışı ve bu yüzden ekonomimizin bünyesinde meydana gelen muvazenesizlikleri, iktisadî gelişme imkânlarımızı tehdit eder bir mahiyet almıştır. İktisadî sistemimizdeki muvazenesizliğin derinleşmesinde en mühim âmillerden biri de, artan yatırım taleplerine rağmen yatırım malları sanayiinin aynı tempoda gelişmemesidir. Filhakika 1950 yılındanberi sanayi sahasındaki gelişmeleri takibettiğimiz zaman, bilhassa istihsal sanayiinin hızla geliştiğini, buna mukabil yatırım sanayiinin gereken hızda inkişaf etmediğini görürüz.

1950 yılında 110 bin ton olan ham demir ve 91 bin ton olan ham çelik istihsali, muhtelif tevsiyle bugünki istihsal seviyesine erişmiştir. Aynı zamanda ithalâtımız da 1950 yılında her türlü demir ve çelik, demiryolu malzemesi ve künk borudan ibaret olmak üzere 129 bin tonu bulmuştu. Bunun tutarı ise 40 milyon lira kadardı. Demir çelik ve bundan mâmul malzeme ithalâtı 1953 yılında rekor bir seviyeye ulaşarak 192 bin ton olmuştur. Tutarı ise 92 milyona çıkmıştır. 1955 yılında ise, istatistiklere

Demir, Çelik ve Mâmulleri İstihsal ve İthalâtı

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Demir, çelik istihsali (bin ton)	201	290	349	377	360	367	413
Demir, çelik ve mâmulleri ithalâtı (bin t.)	129	88	111	192	102	150	—
İthalât kıymeti (milyon lira)	40	42	60	92	51	92	—
Maden cevheri istihsali (bin t.)	234	226	482	497	586	974	—
Demir cevheri ihracı (ton)	—	—	95	112	171	342	—

göre ithalât hacmi 150 bin ton, tutarı 92 milyon liradır. 1953 yılından sonra kendini daha şiddetli hissettiren dış ticaret güçlükleri Türkiye'nin 500-600 bin ton hacminde olan demir, çelik ve mâmulleri ihtiyacının tam olarak karşılanmasına imkân vermemiştir. Ham demir istihsal kapasitesinin 700 bin, çelik istihsal kapasitesinin 600 bin tona çıkarılması, hergün artmakta olan ihtiyacımızı karşıladığı gibi, yeni kurulacak yatırım malları sanayiinde, hammadde ihtiyacını temin edecektir. Demir cevheri istihsalinin son yıllarda artışı, bir kısmının ihracına da imkân vermiştir. Kurulmakta olan yeni istihsal kapasitesinin muhtaç olacağı demir cevherini, şimdi ihraç edilmekte olan kısım karşılayabilmektedir.

Metalürji sanayiimizdeki bu gelişme, müstakbel sanayileşme hamlelerimizi destekleme bakımından çok önemlidir. Dış ticaret muvazenesinin tesisi ve yatırım malları sanayiinin kurulabilmesi istikametinde atılmış olan bu adım, son yıllar içinde nadir rastlanan müsbet bir teşebbüstür.

Roma'dan Bir Ses

Rockefeller Vakfı ile İstanbul İktisat Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesinin müştereken tertipleedikleri iktisadî kalkınma konusundaki seri konferans ve seminerlerden bir tanesi daha, Roma Üniversitesinden Prof. Saraceno tarafından verilmiştir. Başka bir notta Vanoni Plânı üzerindeki seminer bahis konusu edilmiştir. Bu notta ise İtalyan profesörün verdiği konferansta bilhassa yatırım malları sanayiini geliştirme meselesine dair dikkate değer bazı fikirleri üzerinde durulacaktır.

Prof. Saraceno, iktisaden az gelişmiş memleketlerin bugün iktisadî kalkınma konusunda yepyeni bir durum içinde bulduklarına dikkati çekmiştir. Evvelce kalkınmasını tahakkuk ettiren eski sanayi memleketleri, sanayileşme vetiresine evvelâ hafif sanayi ve istihsal sanayiini geliştirmeyle başlamışlardır. Bugün az gelişmiş memleketlerin, istihsal sanayiine dayanarak kalkınmalarını başarmaları ve devam ettirmeleri imkânsızdır. Muhtelif sanayi şubelerinin muhtaç olduğu makine ve teçhizatın muntazam, devamlı ve sistemli bir şekilde ikmal edilmesi, iktisadî gelişmenin sür'ati ve istikrarı bakımından elzemdir.

Yatırım malları sanayiini geliştirmeyen az gelişmiş memleketler bu bakımdan ciddi güçlüklerle karşılaşır. Kurdukları veya kurmayı tasarladıkları sanayi makine ve teçhizatla ikmal ve cihazlanması, yatırım malları sanayiini kurulmuşsa, ancak dışardan ithal suretiyle temin edilebilir. Halbuki bu memleketlerin dış âlemden sermaye malı ithal imkânları mahduttur. Dış yardıma, bütün ihtiyaçlarını giderecek nisbette güvenemezler; ithal edebilmek için ihracat gelirleri de henüz müsait değildir. Esasen sanayileşmeden, ihracatı mühim bir hacimde genişletmek imkânları da pek bahis konusu olmaz. Esasen az gelişmiş memleketlerin ihraç ettikleri malların milletlerarası piyasa luru mu istikrarsızdır.

Bu vaziyette az gelişmiş memleketler, kalkınmalarını daha çok iç istihsal imkânlarına dayanarak yapabilmek için, yatırım malları sanayi ile işe başlamalıdır. Fakat bunda da, eskiden sanayileşmiş memleketlerin durumundan farklı bazı meseleler ve güçlükler vardır. Bir kere, teknik bilgi, idare ve işletme cesameti bakımından yatırım malları sanayi geniş sermayeye ihtiyaç gösterir. Bu sermayenin hususî müteşebbisler tarafından temin edilmesi ekseriya mümkün değildir. Hususî müteşebbisler, risk, teknik bilgi, cesamet v.s. gibi faktörlerle, bu sahada, hafif sanayideki kadar başarı gösteremezler.

Sanayileşmek isteyen bir memlekette devlet yatırım malları sanayiini başlatma, sevk ve idare etme sorumluluğunu üstlenmelidir. Aynı zamanda devletin bu sahadaki faaliyeti, hususî teşebbüs için bir dıştan tasarruf imkânı yaratır. Bu suretle devlet işletmeleri ile hususî teşebbüs birbirine yardımcı ve birbirini tamamlayan bir münasebet kadrosu içine girmiş olacaktır. Devletin bu sahadaki rolü, yabancı sermaye celbine en çok muhtaç olan bu sahaya yabancı teknik ve bilginin güvenle atılması bakımından da faydalıdır.

Prof. Saraceno'nun kalkınma konusundaki nazari bilgisi, Vanoni Plânının hazırlanmasındaki emekleri, İtalyanın iktisadî kalkınmasına dair yakın müşahade ve tecrübelerine dayanarak ifade ettiği fikirler, bizim de bugün karşılaştığımız meselelerin aydınlatılmasına yardım edecek mahiyette dir. Rockefeller Vakfı, Türkiye'nin karşılaştığı meselelerin daha iyi tahlil edilmesine yardım edecek şekilde yabancı uzmanların fikirlerini öğrenmemizi kolaylaştırdığı için, hakikaten kıymetli bir vazife ifa etmiş sayılmalıdır.

Silâhsızlanma

Son günlerde silâhsızlanma meselesi hakkında bir hayli iyimser haberler gelmektedir. Bu iyimserliğin haklı olup olmadığı hususunda biraz düşünmemizde fayda vardır.

İyimserliğin haklı olduğu tek nokta, Sovyetlerin, bugüne kadar şiddetle reddetmekte oldukları havadan kontrolü, prensip itibarıyla, kabul etmiş olmalarıdır. Bütün Batılı çevreler bunun kayda değer bir ilerleme olduğu hususunda mütefikler.

Bununla beraber, mevzu bahis prensipin tatbik şekli üzerinde Rusların yapmış oldukları teklifler son derece geri ve aldatıcı bir mahiyet taşımaktadır.

Gerçekten, bu tekliflere göre, Birleşik Amerika ülkesinin 3/4 ünü içine alan ve bütün Alaska ile birlikte Batı ve Orta Birleşik Amerika'nın havadan kontrolünü gerektiren bu plân mucibince, Sovyet Rusya'nın kontrole tâbi arazisi sadece Doğu Sibirya ile Polonya - Rusya hududuna mücavir mntakalardan ibaret kalmakta olup bu da umum Sovyet arazisinin 1/3 üne tekabül etmektedir. Her ne kadar teftişe tâbi arazi bakımından iki taraf eşit tutulmuşsa da arazinin ihtiva ettiği sınıflar bakımından büyük bir farklılık mevcut olup

Sovyet sanayi bölgelerinin büyük çoğunluğu murakabe dışı bırakılmıştır.

Rus plânı, Portekiz, Cezayir, Güney İtalya, Yunanistan, Türkiye ve Kuzey Norveç hariç olmak üzere Avrupa'daki bütün NATO arazisini ve Arnavutlukla Güney Bulgaristan hariç Doğu Avrupa'daki bütün peyklere kontrole tâbi tutmak istemektedir. Komünist Çin külliye murakabe haricinde tutulmuştur.

Bundan başka, Sovyetler, atomik ve termo-nükleer silâhların tecrübelerinin kayıtsız ve şartsız durdurulmasını istemekte; fakat, ne stokların, ne istihsalın, ne de tecrübelerin mahallinde murakabe edilmesine yanaşmamaktadırlar. Halbuki, bugünkü ilmi hakikatler, emniyetli bir teftişin bu sahada da ancak mahallinde yapılabileceği merkezindedir.

Ruslara göre, karadan kontrol de, doğrudan doğruya askeri tesis ve üslerde değil, fakat - hava meydanları hariç - muayyen kara ve demiryolu kavşaklarına inhisar ettirilmelidir.

Ayrıca, bütün denizaşırı Amerikan ve İngiliz üslerinin ilgasını talebeden Sovyetler, kendi kuvvetlerinin tehdidini NATO'nun Avrupa bölgesinde tam mânasiyle muhafaza edebileceklerdir.

Bu şartlar altında, silâhsızlanma bahsinde Rusların herşeyi hâlâ kendilerine yontmak istedikleri aşîkârdır ve bu durumda fazla iyimser olmaya mahal yoktur.

Son günlerde, tecrübe mahiyetinde olmak üzere mahdut ve müteakıl bir havadan teftiş sisteminin tatbik edilmesi derpiş edilmektedir. Bu teklif mevkii tatbika konabildiği takdirde, Sovyetlerin şüphelerinin azaltılması belki mümkün olabilir. Her hâl ve kârda bu muvakkat plân Rusların hüsnüniyetini anlamak bakımından yeni bir tecrübe teşkil edecektir.

KISA NOTLAR:

Karşılamlar ve İbret verici Dövizler

Başbakanın Sivas'ı ziyaretini anlatan iktidar gazetesi muhabiri, kurulan taklar ve asılan dövizlerde yazılmış olanları da haber vermektedir. Kendine demokratik bir devlet adamı kadrosu ve lider seçme cehdi içinde olan bir milletin bunları ibretle okuması gerekir.

Sivas'm C.H.P. li Belediyesinin yaptırdığı takda şöyle denmektedir: «Sivas Belediyesi büyük başvekilini bağrına basmakla müfthirdir!»

Diğer dövizlerde de şunlar yazılı idi: «Varlığınla Türk işçisi, Türk Milleti müfthirdir.» Başka biri: «Demokrasinin senbolü büyük Menderes, Hoggeldin!»

Taklar yaptırmak, dövizler astırmak, athırlarla karşılama merasimleri tertip ettirmek, gibi gösteriler, meselâ İngiliz hanedânının 10-15 yılda bir ziyaret ettiği İmparatorluk Câmiasına dahil memleketlerde de görülür. Demokratik bir memlekette, normal bir memleket gezisinde yukarıki çeşit usullere rastlamak zordur.

Bir Gensoru

İki C.H.P. Milletvekili, Çalışma Bakanı hakkında gensoru açılması için Büyük Millet Meclisine bir önerge sunmuş bulunuyorlar. Gensoru talebi, Çalışma Bakanının son zamanlarda sendikalar hakkında takibettiği ve yedi Birliğin kapatılmasına müncer olan köstekleyici politika ile alakadardır.

Sosyal politikamın ve bu politika içinde sendika hürriyetinin mühim yerinin unutulduğu bir tarafa bırakıldığı bugünlerde, kabul edildiği takdirde bu gensoru durumu aydınlatmaya hizmet edecektir.

Milletlerarası Çalışma Konferansı

40 ncı Milletlerarası Çalışma Konferansı 5 Haziran tarihinde Cenevre'de toplanacaktır. Konferans bu yıl, otomasyon denilen ve kalifiye olmıyan işgücünü, bir kısım sanayide istihsal hayatından uzaklaştırarak imalâtı geniş ölçüde otomatik hale getiren yeni oluşu, umumî müzakerelerine mevzu yapacaktır. Hazırlanmış bulunan bir rapor, otomasyonun, başlamış olan ikinci sınaî inkılâp içinde ortaya koyacağı ekonomik, sosyal, psikolojik, teknik dâvalarını inceden inceye tahlil etmektedir. Otomasyon muvacehesinde sendikaların ve işçi ve işveren münasebetlerinin durumu ayrıca Raporda ele alınmıştır.

Biz, aynı iş kolundaki sendikalar tarafından kurulmadıkları için sendika birliklerini kapatmakla meşgulüz. Dünya, birinci sınaî inkılâbının hürriyetlerle ilgili meselelerini çoktan aşmış ve yeni bir anlayış devresine girmiş bulunuyor.

Vanoni Plânının Esasları

Milâno Üniversitesi İktisat hocası ve Vanoni Plânını hazırlayan ve tatbikine nezaret eden grubun başkanı Prof. Pasquale Saraceno, 15 Mayıs tarihinde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde yapılan bir seminerde Vanoni plânı etrafında gayet enteresan bir konuşma yapmış ve müteakiben seminer âzaları tarafından sorulan muhtelif sualleri cevaplandırmıştır.

Malûm olduğu üzere Vanoni Plânı 1954 tenberi İtalya'da tatbik edilmekte olan 10 yıllık bir iktisadî kalkınma plânıdır. Saraceno'ya göre plânın dayandığı esas hâdiseler şunlardır: 1871 de tamamlanan İtalyanın siyasi birleşmesinden sonra sanayiî ileride olduğu Şimal bölgesinde iktisadî inkişaf artan bir sür'atle vuku bulduğu halde, ziraat olan Cenup kısmı gittikçe fakirleşmiştir. Buna rağmen İtalya'da ve bilhassa Cenupta çok kuvvetli bir nüfus artışı vardır.

Netice itibariyle İtalya'da 1950 senesinde iki milyon işçi civarında bir açık işsizlikle, 4 milyon civarında tahmin edilen bir gizli işsizlik teessüs etmiştir. Vanoni plânının hedefleri cenup ile şimal arasındaki muvazenesizliği bertaraf etmek ve açık ile gizli işsizliği yok etmektir. Aynı zamanda plânın sosyal bir cephesi de mevcuttur. İtalya'da gelir inkısamının bugünkünden daha müsavi bir şekle gelmesi istenmektedir. Yukarıdaki hedeflere varmak üzere yaratılması lâzımgelen sermaye takribî bir şekilde hesaplanmıştır. Derpiş edilen sermaye teşekkülünün 10 yıl zarfında meydana gelmesi için reel olarak millî gelirin senede %5 nispetinde artması ve ortalama tasarruf temayülünün %20 civarında bulunması lâzımdır.

Yukarıdaki hedeflerin esas itibariyle bir hususî teşebbüs kadrosu içinde tahakkuk etmeleri beklenmektedir. Tabiatıyla türlü şekillerde Devlet müdahalesine ve hattâ icab ederse Devlet yatırımlarına mühim vazifeler düşmektedir. Fakat Devlete düşen vazife hususî teşebbüsü meydana getirecek ve teşvik edecek şartları meydana getirmekten ibarettir.

Devlet müdahalesi anahtar mevkiinde olan üç sektörde yatırımları ve iktisadî faaliyetleri tanzime inhisar etmektedir. Sektörler şunlardır: 1) Ziraat 2) Nafia, 3) Enerji, su ve gaz. Bu sahalarda devlet veya hususî teşebbüsler tarafından yapılması gereken yatırımların kıymeti tesbit edilmiştir. Mevzu bahis üç sektör üzerindeki çalışmaların ekonominin diğer sektörlerinde iktisadî faaliyeti tahrik edeceği kabul edilmiştir.

1957 yılında

Milyon LİRA

20 EV VE APARTMAN DAİRESİ

HER 150 LİRAYA BİR KUR' NUMARASI VERİLİR .

AKBANK

Enflasyon'a mâni olmak plânın esas umdelerinden biridir. Bu hedefin tahakkuku için plâna çok seyyal bir mahiyet verilmiştir. Enflasyon tehlikesi görüldüğü takdirde Plân Komitesi, Merkez Bankasıyla müştereken kredi hacminde gerekli ayarlamaları yapabileceği gibi, yatırımların hacmini de değiştirebilecektir.

İtalyan tecrübesinin Türkiye bakımından kıymeti büyüktür. İtalyanın şartları ile Türkiye'nin şartları arasında büyük benzerlik vardır. Hedeflerimiz arasında da benzerlik vardır. Her iki memleket iktisadi kalkınmalarını bir hususî teşebbüs çerçevesinde tahakkuk ettirmek arzusunda olmakla beraber Devletin müdahale ve yardımına muhtaçtırlar. İtalya'daki tecrübeyi çok yakından takip etmek ve bundan gerekli dersleri almak mecburiyetindediriz.

Asyada Plânlama

Birleşmiş Milletlerin Asya ve Uzak-Doğu İktisadi Komisyonunun 1956 yılı senelik raporuna göre, bugün Asya memleketlerinin çoğu iktisadi gelişmelerinde plânlı bir yol tutmuşlardır. Bugün Asya'da iktisadi plân yaparak, iktisadi kaynaklarını seferber etmek ve hızla geliştirmek isteyen 14 memleket vardır. İktisadi plânı bulunan bu 14 memlekette 9 unda plân halihazırda tatbikat safhasındadır; beşinde ise teklif halinde veya kısmen tatbikata konmuştur. Bu memleketlerin gene beş tanesinde halihazırda tatbik edilen plân, daha evvel tatbikati sona ermiş birinci plânı takibeden ikinci gelişme plânıdır.

Bunlar arasında Hindistan ve Çin'in kalkınma plânları üzerinde durulmaktadır. Hindistan başarıyla tamamlanan ve önemli neticeler elde edilen ilk beş yıllık plândan sonra daha cür'etli ve geniş ikinci bir beş yıllık sanayileşme plânını tatbika koyulmuştur. İkinci beş yıllık plânında sanayi istihsalinin %60 artırılacağı hesabedilmektedir.

Çin'e gelince, zirai işletmelerin %90'ı kolektifleştirilmiştir. Sanayi ve ticaret hususî teşebbüs ve âmme makamlarının birlikte idare ettikleri ve sahip oldukları teşebbüsler halinde yürütülmektedir. 1952 - 62 için tanzim edilen sanayileşme plânında sanai istihsalin %100 artırılması derpiş edilmektedir. Sanayi ve ticaret bu devrede tamamen devletleştirilecektir.

Plân yapan memleketlerin milli gelirlerinde yıllık artış nisbetleri birbirinden farklıdır. Filipin ve Birmanya yılda %8 ve 6,5 bir artma hesabedilmektedirler. Hindistan'da ise bu nisbet %4,6, Japonya'da %5 olarak tesbit edilmiştir. Asya memleketlerinin plân yapanları denk bütçe ve mali istikrarı da hedefler arasında kabul etmişlerdir.

Erhard'ın Programı

Hıristiyan Demokrat Birliği (C.D.U.)-nin Hamburg'daki son kongresinde, Federal Batı Almanya Cumhuriyeti İktisat Bakanı Ludwig Erhard, partisinin iktisat ve sosyal politikasını açıklamıştır.

Erhard, «herkes için refah» parolası ile sosyal piyasa ekonomisi için yeni bir dönemin başladığını, «Federal Devlete ait servet ve sermayenin» bir kısmının halka devredileceğini, ilk plânda devlet kontrolü altında bulunan Volkswagen tesislerinin özel mülkiyete verileceğini, bunun için C.D.U./C.S.U. grubunun bir kanun tasarısını Federal Meclise getireceğini bildirmiştir. Erhard'a göre, küçük nominal kıymetli halk hisse senetlerinin geniş halk kütlelerine dağıtım yolu ile «devletçi olmayan bir kolektif mülkiyet» sağlanacaktır. Bu suretle, Almanya için, Amerika örneğine ve yeni Avusturya misaline benzer bir «halk kapitalizmi» yolu açılacaktır.

Erhard, tasarımın ana hatlarını şöylece özetlemiştir:

Hisse senetlerinin tek elde toplanması ve hisse senetleri terakümü ile çoğunluk elde edilmesi kanun yolu ile önlenecektir. Nama muharrer hisse senetleri çıkarılması, sahiplik kontrolünü mümkün kılacaktır. Hususî hukuk veya âmme hukuku hükümleri şahısları büyük şirketler Volkswagen hisse senetlerini satın alamıyacaklardır. Federal Devlete ait diğer bazı teşebbüsler de peyderpey özelleştirilecektir.

Erhard, nutkunda, sosyalistlere şiddetle hücum etmiş ve «istihsal vasıtalarının devletleştirilmesinin, halkın zenginliğini arttırmıyacağını; bilakis bu zenginliğin tahrip ve yağmasına sebep olacağını» söylemiştir. Partisinin iktisadi siyasetinin doğruluğunun delili olarak, Almanya'nın iktisadi başarısının hesap ve bilançosunu rakamlarla vermiş, iktisadi ve sosyal kalkınma başarısının, «sosyal pazar iktisadi sistemi» nin doğruluğuna en kuvvetli delil olduğunu beyan etmiştir.

Almanya İktisat Bakanı, partisinin vazifelerini kısaca şöyle ifade etmiştir: Vazifemiz, refahın artırılması yanında, şimdi bir «yeni ve olgun yaşama duygusu ve hayat tarzı» nun yaratılmasıdır. Bu gayeler, prodüktif sermaye sahiplik ve mülkiyetinin küçük insanların ellerine geçmesi ile gerçekleşecektir. Erhard'a göre, bu sistem, sosyalleştirme için bir antitezdir. Teknik gelişmenin zorladığı, istihsal vasıtalarının konsantrasyonu (temerküzü) vetiresi için bir alternatiftir, bir karşılıktır.

Erhard, sosyal piyasa ekonomisi yolunda ikinci hedef olarak «ekonominin aşırı devlet müdahalesinden ve herşeyden önce aşırı vergi yüklerinden kurtarılmasını» göstermiştir.

Kalkınan Almanya

İkinci Dünya Savaşından mağlûp, parçalanmış, belli başlı şehirleri ve sanayi tahrip edilmiş, nüfusunun en faal unsurlarını cep-helerde kaybetmiş bir halde çıkan Almanya, bir taraftan işgal kuvvetlerinin ve savaş tazminatının yükünü taşımasına, diğer taraftan ilk zamanlarda Fransız ve İngiliz işgal idarelerinin Almanya'nın sanayileşmesine koydukları tahditlere ve Doğu Almanya'dan gelen göçmenlerin ekonomiye yüklediği tazyike rağmen, 12 yıl gibi kısa bir süre içinde, dipdiri bir iktisadi bünyeye kavuşmanın yollarını bulmuştur. Almanya'nın bu başarısında demokrasiyi gerçekleştirmesi ve tam bir hürriyet rejimine kavuşmuş olması da büyük rol oynamıştır.

Almanya'nın iktisadi ve sosyal kalkınması, «dikta» rejiminin, «mucize» nin ve «cezbe» nin değil; aksine, hürriyetin, yenden teşkilatlanmanın, rasyonalizasyonun, ilmin, bilginin ve çok çalışmanın tabii bir sonucudur. Almanya iktisadi kalkınmaya mali bir başarı ile girmiş; «çürük para» sının yerine «sağlam para» ratmış; enflasyondan şiddetle kaçınmış; lüksten, aşırı istihlâkten israftan uzak kalmış; tam bir tasarruf yolu tutmuş, plânlı, programlı bir çalışmaya girişmiştir. Şimdi, Almanya'nın iktisadi ve sosyal kalkınmasının sonuçlarını rakamlarla gözden geçirelim: Almanya'nın gayrisâfi sosyal hasılası, 1936 ya nazaran bir misli artmıştır. Endüstri istihsalı ise, 1936 ya nazaran %220 fazlalaşmıştır. Federal Cumhuriyet, Birleşik Amerika Devletleri ve İngiltere'den sonra, dünya ticaretinde üçüncülük mevkiine yükselmiştir. Bu suretle, Almanya, mali reformundan sonra, dünya pazarlarına geri dönüşünü de, büyük bir başarı ile sonuçlandırmıştır. Şöyle ki, Almanya'nın ihracatı kıymet itibarıyla 1954 te 22035 milyon D. Mark'a, 1955 te 25717 milyon D. Mark'a, 1956 da 30854 milyon D. Mark'a bâliğ olmuştur.

Başarının başka bir yönü de altın ve döviz stoklarının 19 milyar D. Mark'a ulaşmasında görülür. Sâfi ticaret ve aylıkların yekünü son beş yıl içinde 34 milyardan 68 milyara yükselmiştir. Ve kütle geliri aynı devrede 45 milyardan 90 milyar D. Mark'lık bir seviyeye çıkmıştır. Son sekiz yıl içinde, çalışanların sayısı 13,5 milyondan 18,6 milyona ulaşmıştır.

Kültür ve Milletlerarası Dostluk

Edinburg'da Festival münasebetiyle açılacak resim sergisine iştirak edecek olan Türk ressamlarına ait resimlerden bazıları İstanbul'da British - Petrol Benzin Şirketi Umum Müdürü tarafından tertip edilen bir sergide teşhir edilmiştir.

Edinburg Festivali her yıl çeşitli sanat faaliyet veya gösterilerinin büyük bir meraklı kütlesine arz edildiği mühim beynelmilel bir hâdisedir. Festivalin esas gayesi, çeşitli milletlere ait tiyatro, musiki, bale, o-

pera ve resim gibi sanat dallarındaki eserlerini tanıtmaktır. Bu büyük ölçüde kültür gösterilerinin, estetik hisleri tatmin etmekten başka, milletler arasında yakınlaşma ve dostluğu takviye ettiğinden şüphe edilmemelidir. Milletler arasında devamlı dostlukların teessüsü sadece siyasi veya stratejik mülâhazalara dayanmaz. Hattâ denilebilir ki, şahsî temaslara ve fertler arasındaki bağlara hiç istinat etmiyen politik dostlukların temeli ziyadesiyle zayıf olur. İki memleket arasında şahsî bağları geliştirmenin ve iki memleket halkının birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlamanın yolla-

rından biri geniş mânasiyle san'at mübadelesidir. Bundan bir ay evvel Ankara'da çok muvaffakiyetli bir şekilde cereyan eden bir İngiliz Kültür Haftası yapıldı. Bunu takiben de Eylülde yapılacak Edinburg Festivalinde bir Türk resim sergisinin tertip edilmesi çok şayanı memnuniyet bir hâdisedir. Bu vesile ile serginin tertip edilmesini mümkün kılanları ve bilhassa bu hususta mühim gayretler sarfeden tanınmış muharrir Mr. Derek Patmore'u tebrik etmek isteriz. Bu yeni adım Türkiye ve İngiltere arasındaki dostluğu daha da takviye edecektir.

Spenser'in biyolojik nüfus kanunu, Dumont'un toplumsal sariyet kanunu, Rae'nin arzu kuramı, Nitti'nin kuramı.

Görülüyor ki, birçok yölerden nüfus hareketleri düşünürleri ilgilendirmiştir. Nüfus problemleri mutlaka hayat seviyesiyle ilgilidir. Büyük halk yığınlarının yaşama seviyesini yükseltmek bahis konusu olunca nüfus problemi ortaya çıkar. Zira «nüfus fazlalığı kendini işsizliğin artması, ücretlerin iştirâ kuvvetinin düşmesi, yahut ziraat topraklarının son derece parçalanıp daima küçük kısımlara ayrılması şeklinde kendini gösterir» (2).

Ziraat memleketleri ile sanayi ülkelerindeki nüfus problemleri de başkadır. Sanayi ülkelerinde üretim geniş makyasta çoğaltılabilir. Ziraat ülkelerinde ise arazinin genişliği, verimi ile sınırlıdır.

Nüfus Hareketleri ve Türkiye

Sami KATIRCIOĞLU

Nüfus problemi eskidenberi gerek devlet adamlarını, gerekse düşünürleri, özellikle iktisat kuramcılarını birçok yölerden ilgilendirmiş önemli bir konudur. Zira toplum, canlılığını, sıhhatini, düzenini kendini teşkil eden bireylerin varlığından, sıhhatinden, nicelik ve nitelik üstünlüğünden aldığına göre devletlerin ve kuramcılarının bu husustaki ilgisi tabiidir. Hele nüfus hareketlerinin her yönden iktisatla sıkı sıkıya bağlı oluşu bu konuda en çok iktisatçıları düşündürmüştür. Bu hususta ileri sürülen fikirler, alınan tedbirler, o ândaki toplumsal ve iktisadi şartlara bağlı olduğundan zamanla yetersiz ve eksik kalmaktadır. Toplum değiştikçe, şartlar değiştikçe birçok yeni problemler ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple nüfus hareketleri her çağda olduğu gibi zamanımızda da önemini muhafaza eden canlı ve günlük bir problem olarak önümüzde durmaktadır. Toplumdaki yeni hareketler, gelişmeler yeni yeni problemler ortaya koymaktadır. Örneğin: Sanayi ülkelerindeki nüfus problemleri ile ziraat ülkelerinin problemleri, uygar ülkelerinki ile geri kalmış ülkelerinki aynı değildir. Şehirlerin problemleri ile köylerinki ayırdır.

Bugün nüfus hareketlerinin başında, önemli gittikçe artan bir husus nüfusun çoğalmasıdır. Bu problem etrafında eskidenberi birçok fikirler ortaya atılmıştır. Nüfus hareketlerini incelediğimizde görüyoruz ki Malthus'a kadar eski İspartalılar, Atinalılar, Romalılar, ilk hristiyanlığa ilişkin mezhepler hariç — çünkü ilk hristiyanlığa ilişkin mezhepler evlenmeyi ve çocuk yetiştirmeyi fena ve ahlâksızca bir davranış olarak görüyorlardı — Orta Zaman görüşleri, Kameralistler, Merkantilistler nüfusun çoğalması tezini savunmuşlardır. Ancak 18 neçir Asrın son senelerinde nüfusun çoğalması hakkında karşıt düşünceler doğmaya başlamıştır. İşte Malthus ünlü kuramını bu sıralarda basit bir şekilde ortaya atmıştır. En basit ifadesiyle kuramın esasları şöyle çizilebilir: Yeryüzünde

nüfus geometrik dizi (hendesî nispet) dahilinde çoğalmakta, üretim ise aritmetik (hesabî nispet) çerçevesinde çoğalmaktadır. Bu sebeplerden ötürü bir zaman sonra nüfus yoğunluğundan açlık sefalet ve kıtlıklar başlayacaktır. Geniş yankılar uyandıran kuram uzun zaman eleştirilmemiş, aksine birçok iktisatçılar tarafından kabul edilmiştir.

Ricardo, Malthus'un fikirlerini gerçek olarak benimsemiştir. Mill bu kuramı kendi sisteminin bir cüz'ü addetmiştir. Senior, Cairnes ve zamanın önemli birçok iktisatçıları aynı fikre katılmışlardır. Bu arada Bagehot, Graham, Ingram, Sedgwick gibi iktisatçılar da kuramı eleştirmişlerdir. Özet olarak Malthus'un «Nüfus Hakkında Tecrübe» başlıklı eseri bu problem etrafında derin çatışmalara sebebiyet vermiştir. Öyleki şiddetli hücumlardan sonra Malthus'un kendi de fikirlerini «Neo-Malthusien» fikirler yönünde değiştirmiştir.

İktisatçılardan birçoğu da nüfusun doğurganlığı (velûdiyeti) olayını incelemiştir. Böylece bu konuda birçok kuramlar ortaya atılmıştır. Başlıcalarını kısaca şöyle sıralayabiliriz: İlahî nüfus kuramı, Kozmik nüfus kuramı, Sadler'in nüfus kuramı «Toprağın verimi ne kadar çok olursa nüfusun o oranda doğurgan olacağı ve nüfus yoğunluğu ne kadar fazla olursa doğumların da o oranda azalacağı», Allyson'un nüfus ilkesi «Nüfus çoğalmasının bir aileyi refahla ve müstakillen geçindirecek araçlarla ters orantılı olduğunu, bu vasıtalar elverişli olduğu zaman nüfus çoğalmasının azaldığını, araçlar elverişsiz olunca nüfusun çoğaldığını» iddia etmiştir. Sosyalistlerin nüfus görüşü, Doubleday'ın nüfus kanunu «Fazla gıda insanlarda kanı tizumundan fazla çoğaltarak kan toplanması husule getirir. Kan fazlalığı doğurganlık kudretini azaltır. Bu sebeple refah içinde olan, hayat seviyesi yüksek uluslarda doğum az, hayat seviyesi düşük fakir uluslarda doğum fazladır.» Tabii İstifa Kanunu,

Gene bugün herkesce kabul edilmiştir ki, köyler nüfusu şehirler nüfusuna nazaran çok daha doğurgandır. Gene bilinen bir şeydir ki, köylerde hayat seviyesi şehirlere nazaran daha düşüktür. Bunun sonucu olarak, yani köylü nüfusunun doğurgan oluşu, şehirlerde hayat seviyesinin daha yüksek bulunuşu, köylerden şehirlere devamlı bir nüfus akımını doğuran sebeplerdendir.

Bu ışık altında memleketimizdeki nüfus hareketlerini incelediğimiz zaman şunu görürüz: Halkımızın büyük çoğunluğu köylüdür. Bu sebeple Türkiye'de doğum nisbeti fazladır. Bunun yanında bilgisizlik, hijyen kurallarına aykırı hareket, gerilik, bilhassa doğu illerimizde yolsuzluk sebebiyle çocuk ölümü de fazladır. Diğer taraftan köylerimizde hayat seviyesi düşüktür. Birçok köylerimizde arazi, üzerindeki nüfusu besleyecek durumda değildir. Köylümüz sefalet içindedir. Beslenme şartları geri ve kifayetsizdir. Bunun sonucu birçok Anadolu köylerimizden ziraat işçileri mevsimlere göre başka bölgelere gitmektedir. Öte yandan İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük merkezlere, köylerden devamlı bir nüfus akımı vardır. Büyük şehirlerdeki gecekondu dâvası ve mesken buhranı bu olayla ilgilidir.

Gazetelerdeki havadise bakılırsa hükümet bu akımı durdurmak için tedbirler düşünmektedir. Nüfus problemi memleketimizde üzerinde durulması lâzımgelen canlı bir problemdir. İstikrarlı, sağlam bir toplum düzeni kurmak istiyorsak nüfus hareketlerini düzenlemek ve birtakım tedbirler almak zorundayız.

1) Edward Byron Reuter: Nüfus Nazariyeleri.

2) Shiroshin Nasu: Nüfus ve Gıda Maddeleri.

İncelemeler

Hazin bir Gelişmenin Vesikaları

Turhan FEYZİOĞLU

Yıl 1949. C.H.P. iktidarı, Milletvekilleri Seçim Kanunu'nu değiştirmeye karar vermiştir. D.P., mevcut seçim kanunundan şikâyet etmekte, serbest ve dürüst seçimlerin temel şartı olarak «adli teminat» istemektedir.

Son C.H.P. Hükümeti, vatandaşın yüreğinden her türlü şüpheyi söküp atacak ve tam mânasıyla serbest, teminatlı seçimler yapılmasını sağlayacak bir Seçim Kanunu hazırlamak üzere, Temyiz Birinci Reisinin başkanlığında, Temyiz Mahkemesi ve Devlet Şûrası üyelerinin ve Üniversite profesörlerinin katıldığı bir «İlim Heyeti» kurmuştur. Ayrıca, bütün siyasi partilere, Seçim Kanunu ile ilgili dileklerini ve tekliflerini, birer muhtıra ile, bu İlim Heyeti'ne bildirmeleri tebliğ edilmiştir.

D.P., muhtırasında, seçimin hâkimler tarafından idaresi fikrini hararetle savunmaktadır. Ancak, D.P. ye göre, seçim işlerinin idare âmirlerinden alınıp hâkimlere verilmesiyle mesele halledilmiş olamaz. Çünkü hâkim teminatı noksansız değildir; serbest ve dürüst seçim yapılabilmesi için mutlaka hâkim teminatının tamamlanması lazımdır.

Gerçi o tarihte, Temyiz Mahkemesi ve Devlet Şûrası başkan ve üyeleri, Baş Kanun Sözcüsü, Temyiz Baş Savcısı tam teminata sahip idiler. **Hiçbir siyasi makam sahibi, Yüksek Seçim Kurulu'na katılacak olan bu yüksek hâkimleri emekliye ayıramaz, yaş haddi dolmadan işinden uzaklaştıramazdı.** Fakat, tek parti devrinden kalma Hâkimler Kanunu elbette mükemmel değildi. Daha küçük kademelerdeki hâkimlerin teminatında bazı gedikler vardı. D.P. işte bundan şikâyetçiydi ve hâkim teminatının gediksiz olmasını ısrarla istiyordu.

İlim Heyeti, 1.XII.1949 tarihli raporunda, bazı tavsiyelerde bulundu: Son İtalyan ve Fransız Anayasalarının ihdas ettiği ve Adalet Bakanlığı ile ilişkisi bulunmayan «Yüksek Hâkimlik Şûrası» gibi bağımsız bir kurul vücuda getirilmeliydi; hâkimlerin tâyin, terfi, nakil emeklilik ve disiplin işleri, tamamen bu bağımsız kurula verilmeliydi; T. C. Emekli Sandığı Kanunu, her ne kadar yüksek dereceli hâkimler için emeklilik bakımından teminatlı bir statü kurmuş ise de, her derece ve kademedeki hâkimlerin teminatı artırılmalı idi. Şimdi D.P. saflarında milletvekili olan bir zatın

başkanlığındaki İlim Heyeti, «iyi bir seçim mekanizmasının kurulması» nı buna bağlı görüyordu (1).

Yıl 1950. Hâkimlerin idaresi altında, tam mânasıyla dürüst ve serbest bir seçim yapılmıştır. Muhalefetin hür basından, radyodan, en geniş toplantı hürriyetinden faydalandığı bu seçimler neticesinde, iktidar değişmiştir. Türk Milleti, bir siyasi olgunluk imtihanını, başarı ile vermiştir.

Mayıs sonunda, Birinci Menderes Hükümeti, T.B.M.M. nde Programını okuyor ve en kısa zamanda anti-demokratik kanunların değiştirilmesini vâdediyor. Bu arada, hâkim teminatının da takviye edileceği bilhassa belirtiliyor.

Yıl 1951. I. Menderes Hükümeti çekilmiş, II. Menderes Hükümeti kurulmuştur. Yeni hükümetin programında da, aynı güzel vaad şu cümle ile tekrarlanıyor: «Yargıç teminatını genişletecek olan esasları havî Yargıçlar Kanunu tasarısı üzerinde çalışıyoruz.»

Fakat bu arada, ne yazık ki, 16 Mayıs 1951 tarihli ve 1728 sayılı Meclis Kararı ile, T. C. Emekli Sandığı Kanunu'nun 39 ncu maddesinin B fıkrasına göre emekliye sevk edilenlerin Devlet Şûrasına başvurup hukuk arama imkânları kaldırılmıştır.

Bir müddet sonra da, emekliye sevk etme kararlarını kaza' murakabe dışına çıkaran bir hüküm, 6122 sayılı Kanunla, doğrudan doğruya 39 ncu maddeye eklenmiştir.

Birinci Menderes Hükümeti tarafından, kanunlarımızdaki «anti-demokratik» hükümleri tesbit etmek üzere kurulmuş olan komisyon, sözü geçen 39 ncu maddeyi de demokratik rejimle bağdaşamayacak hükümler arasında saymıştır. Ancak, bu komisyonun raporu gözönünde tutulmamış, hattâ aradan birkaç yıl geçtikten sonra, Meclis kürsüsünden verilen bir cevapta, üstünde durulmaya değmez, önemsiz bir vesika şeklinde gösterilmek istenmiştir.

24 Mayıs 1954. Menderes, T.B.M.M. nde III. Hükümetinin Programını okumaktadır. Artık «hâkim teminatı» nı artırmak sözü, bir tatlı vaad şeklinde bile, programında yer almamıştır. Aksine, iktidarın, 1954 seçimlerinde kendi görüşlerine zıt kararlar veren hâkimlere kızdığını gösterir imalar

vardır. İcra uzvundan müstakil olan hâkimlerin, icra uzvunun vasıtaları olan diğer memurlardan farklı teminata sahip bulunmaları yolundaki mütearife, ihtiyatlı bir ifade ile, reddedilmektedir.

Yeni görüşe göre: «Aynı içtimai muhitte yetişen, aynı ilim müesseselerinden feyz alan memleket evlâtlarının, Devletin farklı faaliyet şubelerinde bulunmaları» farklı muamele için yeter sebep değildir. Yıllarca «adli teminat», «adli teminat» diyen ve 1950 de devraldığı hâkim statüsünü bile teminatsız bulan D.P. nin III. Hükümeti, bakınız şimdi ne demektedir: «Devlet memurlarımızın şu veya bu memuriyette bulunmaları, aralarında hiçbir esaslı tefrikin zaruretine delâlet etmez.» (2).

Çok geçmeden, D.P. Hükümeti, hâkim teminatını yaralıyan bir tasarı ile Meclise gelmiştir. Buna göre, yaş haddi dolmadan emekliye sevk edilemeyecekleri T.C. Emekli Sandığı Kanunu'nda hususi bir hükümle tasrih edilmiş olan yüksek hâkimler (Temyiz Mahkemesi başkan ve üyeleri, Devlet Şûrası başkan ve üyeleri, Temyiz Başsavcısı, Baş Kanun Sözcüsü) tıpkı öteki memurlar gibi emekliye sevk edilebileceklerdir. 30 yıl hizmet kaydı 25 e indirilmekte, 6122 sayılı Kanunla esasen kapanmış olan «kaza' murakabe» yolu yine kapalı tutulmaktadır.

D.P. iktidarı, Anayasanın hâkim istiklâli ve hâkim teminatı ile ilgili prensiplerine, artık yepyeni bir açıdan bakmaktadır. Hükümet gerekçesinde, C.H.P. devri kanununun, Temyiz Mahkemesi ve Devlet Şûrası mensuplarına istisnai ve teminatlı bir statü tanınmış olması tenkid ediliyor ve şöyle deniyor: «5434 sayılı Kanunun mucip sebepleri arasında bu farklı ve istisnai muamelelerin tatmin edici bir izahına rastlanamamıştır» (3). Yine Hükümet gerekçesine göre, «memur ve hâkimlere tanınmış olan bazı hak ve teminatla, tekaütlük muamelesi arasında bir münasebet yoktur» (4).

Tasarı, mensupları arasında muhalefet partilerinden hiçbir milletvekili bulunmayan bir Geçici Komisyonla inceleniyor. Komisyon işini çok kısa bir zamanda bitirerek 18.VI.1954 tarihli raporla tasarıyı Umumi Heyete sevk ediyor.

Geçici Komisyon Raporu da, daha önce Hükümet Programında yer alan yeni D.P. görüşünü açıkça aksettirmektedir: «Hiç tereddüt edilmez ki, idare hukuku muvacehesinde ve Türk müspet hukukunda, hâkim ve her derecede hâkim... memurdur. Zaman zaman... hâkimlerin diğer memurlarda tesadüf edilmeyen imtiyazlarla teşhiz edildiği de görülmüştür. Fakat gitgide, halk, hizmet ve memur anlayışındaki vuzuh, Anayasamızın kazaya, kaza konfesyonuna (!) (galiba «fonksiyon» demek isteniyor) tanınmış olduğu istiklâl ile, «kadı» nın — hâkimin — istiklâlinin madde ve mahiyet itibarıyla ayrı şeyler olduğu anlaşılabilir... vs.»

Hâkimin teminatı ve istiklâli «mahkeme istiklâli» nden ayrılabilir gibi, en yüksek dereceli hâkimlerin mukadderatını Adalet Bakanının iki satırlık bir tezkeresine

terkeden bu telâkki, D. P. çoğunluğunun tasvibini kazanıyor.

★

Tasarının getireceği büyük tehlikelere, çoğunluk partisi mensuplarının dikkati çekilmemiştir, denemez.

Bağımsız bir milletvekili tehlikeyi söylece açıklamıştır: «Gerekçe, yargıç da, memur da, profesör de aynı şeydir cemeğe varıyor. Aynı şeyler değildir tabii. Memur, kanunlara uygun olmak şartıyla, aldığı emirleri yerine getiren adamdır. Yargıç icabında, Hükümetin üstünde bir kuvvettir. Bir işte Hükümet dâvacı olabilir veya dâva edilen olabilir. Lâzımdır ki, o işte yargıcın Hükümetten endişesi olmasın.. Herkes, bilhassa Hükümetle siyasi dâvası olanlar diyeceklerdir ki, beni mahkeme mahkûm etmedi, Hükümet mahkûm etti. Ve bu, memleket içine yavaş yavaş yayılacaktır. Bu, mânevi bir yıprantı husule getirir..» (5).

Bir muhalif mebus, hâkimlerin diğer memurlardan daha fazla teminata sahip olmaları zaruretini şu sözlerle savunuyordu: «Aziz arkadaşlarım, Habeşistan'da ve Haiti'de dahi yargıçlar için hususî hükümler mevcuttur.»

Bir başka muhalif milletvekili şöyle diyordu: «İleri sürülen sebepler tamamen zahîridir.. Görülüyor ki Hükümeti bu karara sevkeden sebepler, seçim devresinde cereyan eden hâdiseler ve tekrar iktidarda kalmamanın kendisine mukavemet noktalarını bertaraf etmek hususunda verdiği cesarettir. Bu itibarla, Hükümeti, hakiki maksadını açıkça ifadeye davet ediyoruz... Hükümet itiraf edemediği bir gaye gütmektedir. Bu maksat, siyasi hak ve hürriyetlerin olduğu kadar, ferdi hak ve hürriyetlerin de en müessir ve nihai teminatını teşkil eden Temyiz Mahkemesi ve Devlet Şurası gibi kazai mercileri iktidarın nüfuz ve tesir sahasına ithal etmektedir.» (7).

Tabii bu ithamlar Hükümetçe reddedilmiş ve «teminat hâkimin vicdanındadır» tezi ortaya atılmıştır (8).

★

Bu arada, insana cidden hüzn verecek derecede Anayasayı hiçe sayan iddialar da ortaya atılmıştır. Bir D.P. li milletvekilinin şu sözleri, «hâkim teminatı», ve «hâkim istiklâli» kavramlarına 1954 te verilen mânânın, 1949 da ve 1950 de verilen mânâdan nekadarkı farklı olduğunu, en kör gözlerle bile gösterecek kadar mânîdardır: «Hakkı kaza, millet namına... Hangi millet namına? Milleti kim temsil etmektedir?.. Köy muhtarı namına mı? Hayır arkadaşlar, B. M. M. namına, bizim namımıza!.. Onlar bizim memurlarımızdır.» (9). Başka bir yerde: «Hakkı kaza, müstakil mahkemeler vasıtasıyla, kimin emrinde olacaktır? B. M. M. nin emrinde olacaktır.» (10). Hem müstakil, hem «emrinde»!..

Yine aynı milletvekilinin şu sözleri, 1949 danberi kat'edilen mesafeyi pek «veciz» bir tarzda anlatmıyor mu: «Bu 39 ncu maddeye, hepimiz biliyorsunuz ki, ilk çıkarırken en fazla muhalif bendim, ama şimdi yumuşadım. Sebebine gelince, biraz trâs lâzım!»

★

Temyiz Mahkemesi ve Devlet Şurası mensupları, Anayasamıza göre, Yüce Divan halinde, Hükümetin bir üyesini veya bütün üyelerini - hattâ vatana ihanet halinde bizzat Cumhurbaşkanını - muhakeme etmeğe yetkilidir. Bu gerçek ortada dururken, hâkimleri, öteki memurlardan farksız ve herhangi bir siyasi kuvvetin murakabesine tâbi «memur» lar olarak düşünmek, tamamiyle yanlış ve anti-demokratik bir görüştür.

Adaletin istiklâli devletin temelidir, hürriyetin başlıca teminatıdır. İktidarlar, hükümetler, Adalet Bakanları gelip geçerler. Devlet kalır. Hiçbir hükümet, hiçbir Bakan, «millet adına» hüküm veren hâkimlerin üstünde değildir.

Anayasamızın «kuvvetler birliği» esasına dayandığı, hâkim teminatı konusu tar-

tışılırken, iktidar mensupları tarafından sık sık ortaya atılmaktadır. Bunların unuttuğu nokta şudur: Anayasamız «icra» ve «tesri» vazifelerini T.B.M.M. nde birleştirmiştir; fakat, 8 nci ve 54 ncü maddeleri ile «kaza» kuvvetini siyasi uzuvlardan ayrı, bağımsız bir kuvvet olarak kurmuştur. 1924 te Anayasa müzakere edilirken, «bizde ayrı bir tesri kuvveti, ayrı bir icra kuvveti mevcut değildir» gerekçesi ile bu tâbirler tasarıdan çıkarılmış ve yerine «tesri vazifesi», «icra vazifesi» tâbirleri konmuştur. «Kaza kuvveti» tâbiri ise, hiçbir itiraza uğramamış ve olduğu gibi bırakılmıştır. «Kaza kuvveti» bakımından, Anayasamız tam mânâsı ile kuvvetler ayrılığı prensibini kabul etmiştir. Hâkimler, ne icra uzvunun bir devamı, ne de «T.B.M.M. nin emrinde» memurlardır!..

★

Hür ve medenî devlet kurmanın ilk şartı olan bağımsız adalet, yalnız idare edilenler için değil, idare edenler için de en değerli teminattır. Çünkü hiçbir iktidar ebedî değildir. Tarih sayfaları, iktidarda oldukları zaman hâkim teminatının ve hâkim istiklâlinin değerini ölçemiyenlerin pişmanlıkları ile doludur.

(1) Bk. İlim Heyeti tarafından hazırlanan Milletvekilleri Seçim Kanunu tasarısı ve gerekçesi, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. XV, 1949, s. 1344.

(2) Zabıt Ceridesi, Devre X, Fevkalâde İctima, Cilt 1, s. 25.

(3) Bu istisnai hükmün, T.C. Emekli Sandığı Kanunu tasarısını inceliyen komisyon tarafından eklendiği, 25 Mayıs 1949 tarihli celsede, Komisyon Sözcüsünün verdiği izahattan anlaşılmaktadır (Tutanak Dergisi, 25.V.1949, Dönem VIII, Toplantı III, Cilt 19, s. 773).

(4) 14 Haziran 1954 tarihli Gerekçe'den.

(5) Zabıt Ceridesi, Devre X, Fevkalâde İctima, 21.VI.1954, Cilt 1, s. 227.

(6) Zabıt Ceridesi, aynı cilt, sayfa 225.

(7) Zabıt Ceridesi, aynı cilt, s. 221.

(8) Zabıt Ceridesi, aynı cilt, s. 239.

(9) Zabıt Ceridesi, aynı cilt, s. 230.

(10) Zabıt Ceridesi, aynı cilt, s. 231.

Devlet Kudretinin Tahdidi

II

Dr. Münci KAPANİ

Geçen yazımızda, devlet kudretinin hudutlandırılması ve hürriyetlerin teminat altına alınması mevzuunda modern hukuk ve siyaset ilminin ve demokratik tatbikatın gösterdiği yolları kuşbakışı olarak gözden geçirmiştik. Bu yazımızda, bu objektif ölçülerin ışığı altında memleketimizdeki hukuki ve fiilî duruma kısa bir nazar atfetmek ve, çok umumî ve sathî de olsa, bir karşılaştırma ve kıyaslama yapmak istiyoruz.

Devlet kudretinin tahdidinde rol oynayan çeşitli unsur ve müesseseleri, hukuki

olan ve olmıyan tahditler diye iki kısma ayırarak mütalâa etmiştik. Evvelâ, hukuki olmıyan tahditlerin en mühîmi olarak zikretmiş olduğumuz **efkârı umumiyeyi** ele alacak olursak, bunun, memleketimizde maalesef pratik kaymeti ve müessiriyeti haiz bir tahdit vasıtası teşkil edemediğini görürüz. Zira, **efkârı umumiyenin** serbestçe teşekkülü ve tezahürü için şart olan söz ve yazı hürriyetleri bugün tam olarak mevcut bulunmamaktadır. **Efkârı umumiyeye**, ancak bu hürriyetlerin yarattığı iklim içinde gelişebilir ve müessir olabilir. Matbuat Ka-

nununda son yapılan değişikliklerle basın hürriyetinin âzami derecede kısılmış olduğunu ve basının bu sahadaki hayati fonksiyonunu gerektiği şekilde ifa edebilmek imkânından mahrum bırakıldığını söylemekle, sadece açık bir hakikati ifade etmiş oluruz. **Müphem, seyyâl ve elâstik ibarelerle, unsurları vâzih olmıyan suçlar ihdas eden ve bu suçlar karşılığında son derece ağır cezalar koyan, bunun yanında ispat hakkını tanımayan bir rejimde, basın hürriyetinin tam olarak mevcut olduğundan bahsetmeğe imkân yoktur.**

Zamanımızda, umumî efkârın formasyonu bakımından basın kadar, ve hattâ ondan da daha müessir bir vasıta olan radyonun bizde hükümetin inhisarında bulunduğu ve sadece iktidarın resmî görüşünü yaymaya hizmet ettiği malûmdur. Bu sahada, 1950 Seçim Kanunu ile kaydedilen ilerleme maalesef uzun ömürlü olmamış, ve 1954 yılında mezkûr kanunda yapılan tâdille tekrar geriye gidilmiştir.

Fikir yayımı bahsinde, basın ve radyo ile kıyas edilememekle beraber, toplanma ve konuşma hürriyetlerinin de mühim bir mevki işgal ettiği şüphesizdir. Bu bahiste de, bilindiği üzere, esef verici bir gerileme kaydedilmiş ve 1956 senesinde çıkarılan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile mezkûr hürriyetler geniş ölçüde kısıntıya uğramış bulunmaktadır. **Görülüyor ki, batı demokrasilerinde devlet kudretinin tahdidi hususunda birinci derecede bir rol oynayan ve hattâ bâzan bir hükümeti işbaşından uzaklaştırabilmek kuvvet ve hayatîyetini gösteren efkârı umumîye, memleketimizde ciddi bir şekilde müessir olabilmek şöyle dursun, serbestçe teşekkül ve tezahür edebilmek imkânlarına dahi tam olarak sahip değildir.**

Devlet kudretinin hukukî olmiyan tahditleri meyanında, fertler tarafından sosyal ve iktisadî gayelerle meydana getirilen çeşitli cemiyetlerin, fikir derneklerinin ve bilhassa meslekî teşekküllerin, yani sendikaların sağladıkları mânevî ve fiilî mahiyetteki tahdidi zikretmiştik. İleri topluluklarda, fert hak ve hürriyetlerinin devlete karşı korunması hususunda büyük bir varlık gösteren bu cemiyet ve teşekküller, bizde, yeter derecede gelişmiş bulunmamaktadır. Memlekette ileri bir demokratik bünyenin vücut bulmasını sağlamak bakımından bu teşekküllerin inkişafı arzu ve teşvik edilmek lâzımgelirken, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile bilâkis faaliyetlerinin kösteklenmiş ve sıkı bir gözetleme altına alınmış olması şüphesiz ki memleket hesabına çok üzülmeyecek bir hâdise teşkil eder. **Bilhassa, sendikalarının ve sendikacılığımızın gelişmesi yolunda sarfedilen en tabii ve en meşrû gayretlerin dahi iktidar tarafından şüpheli nazarla karşılanması ve fena maksatlara hamledilmek istenmesinin son derece esef verici ve ümit kırıcı olduğunu da söylemek lâzımdır.**

Devlet kudretinin hudutlandırılması ve bu kudretin ilmi, müsnet ve verimli bir şekilde kullanılması hususunda **Üniversitelerin** oynadıkları role gelince, bu rolün memleketimizde devlet idaresini elinde bulunduranlar tarafından bir türlü anlaşılmadığını, takdir edilemediğini, ve hazmedilemediğini gösteren davranışlar son zamanlarda gayet açık bir mahiyet almış bulunmaktadır. Üniversitelerin bu normal fonksiyonunu yadırgamak, onlardan gelecek objektif tenkid ve irşatlardan rahatsızlık duymak, ve nihayet bu yolda vazifelerini yapan öğretim üyelerini tecziye cihetine gitmek, demokratik zihniyet ve prensiplerle bağdaşamamış olmanın bâriz âlâmetleridir. **Demokrasinin ruhuna tamamen yabancı olan bu hatı hareket ve takyitler yüzünden, üniversitelerimiz, bu sahadaki fonksiyonlarını ba-**

madde hâkimlere hitap etmez; bu madde-nin gayesi, nihayet bir mürşitlikten ibarettir ve hiçbir müeyyideye raptedilmemiştir. Şayet Anayasa kurucuları, hâkimlere bu şekilde bir selâhiyet vermek istemiş olsalardı, bu hususta açık bir hüküm vaz' ederlerdi.

Devlet kudretinin hukukî olmiyan tahdit vasıtalarından sonra, **hukukî tahdit vasıtalarını** ele alacak olursak, görürüz ki, memleketimizde bu vasıtalar da ya tamamen noksan, veyahut da maksadı temine yaramıyacak derecede kifayetsizdir.

Birinci tahdit vasıtası olarak zikrettiğimiz, idare edenlerin idare edilenler tarafından murakabesi, yani **seçimler**, geçen yazımızda da belirtmiş olduğumuz veçhile, başlı başına müessir bir tahdit teşkil etmezler. Bâzi çevrelerde yaygın olan bir kanaatin hilâfına olarak sadece muayyen fasılalarla yapılan seçimlerle demokrasi ve hukuk devleti teessüs etmiş olmaz. Gerekli hukukî teminata sahip olmiyan bir rejimde, seçim, velev ki serbest de olsa, birçok defalar misalleri görüldüğü üzere, çoğunluğun istibdadına bir basamak teşkil edebilir. Bu itibarla, mes'ul mevkide olan bazı şahısların, «serbest seçim olan yerde demokrasi vardır» yolundaki beyanları, tamamen hatâlı bir görüşün ifadesi mahiyetindedir. Kaldı ki, serbest seçim, sadece gizli rey ve açık tasnif demek olmayıp, partiler arasında tam bir imkân müsavattını da tazammun eder. **Bizde, söz, basın ve toplantı hürriyetlerini kısımlı mevzuat hükümleri muvacehesinde bu imkân müsavattın tam olarak mevcut olduğunu iddia edebilmek de bir hayli güçleşmiştir.**

İktidarın en müessir hukukî tahdit vasıtalarından biri, **kaza organının, teşri ve bilhassa icra organları karşısında istiklâl** kaidesinde görülür. Bilindiği gibi kaza organının, yani mahkemelerin, teşri ve icra organları karşısında istiklâlini sağlayan müessesese, hâkimlik teminatı müessesesidir. Bu müessesenin, bizde, Emekli Sandığı Kanununda yapılan son değişiklikler üzerine ağır surette zedelemiş olduğunu söylemek icabeder. Bir memlekette, Adliye Vekilli, yirmibeş hizmet yılını doldurmuş olan herhangi bir hâkimi (Temyiz Mahkemesi Reis ve âzaları da dâhil olmak üzere), hiçbir sebep gösterilmeksizin keyfi bir şekilde vazifesinden uzaklaştırmak selâhiyetine sahip bulunursa, o memlekette hâkimlik teminatından ve mahkeme istiklâlinden ciddi olarak bahsetmeğe imkân yoktur. Mahkeme istiklâli olmayınca da hukuk devletinin temel direklerinden birisi, onun zarurî ve vazgeçilmez bir şartı da yok demektir.

Devlet kudretinin hukukî tahdidini sağlayan diğer esaslî bir tedbirin de **kazai kontrol** olduğunu söylemiştik. Memleketimizde mevzuatın, kanunların Anayasaya uygunluğunun mahkemeler tarafından murakabesine müsait olup olmadığı hususu doktrin sahasında münakaşalıdır. Bir kısım müellifler Anayasanın 103 ncu maddesinin «Teşkilâtı Esasiye Kanununun hiçbir maddesi, hiç bir sebep ve bahane ile ihmal ve tâdil olunamaz. Hiçbir kanun Teşkilâtı Esasiye Kanununa münafi olamaz» yolundaki hükmünü, sadece bir umumî prensip, kanun vazına yol gösterici bir kaide suretinde kabul ve tefsir ederek bizde hâkimlerin, kanunların Anayasa'ya uygunluğunu kontrole selâhiyetli olmadıkları neticesine varmaktadır. Bu müelliflerin kanaatine 103 ncu

madde hâkimlere hitap etmez; bu madde-nin gayesi, nihayet bir mürşitlikten ibarettir ve hiçbir müeyyideye raptedilmemiştir. Şayet Anayasa kurucuları, hâkimlere bu şekilde bir selâhiyet vermek istemiş olsalardı, bu hususta açık bir hüküm vaz' ederlerdi.

Diğer bir kısım müelliflere göre ise, 103 ncu madde, Anayasanın üstünlüğü kaidesini gayet sarîh bir şekilde tesbit etmektedir. Bu maddeye göre, bir kanunun muteber olabilmesi için en üstün kanun olan Anayasaya aykırı olmaması lâzımdır. Bu hüküm, kanun vâzına olduğu kadar hâkime de hitabeder. Binaenaleyh, mahkemeler, Anayasaya mugayir bir kanunla karşılaştıkları zaman, üstün kanunu tercih edip, ona aykırılığı dolayısıyla değersiz olan kanunu tatbikten imtina etmelidirler.

Bu münakaşada ileri sürülen karşılıklı delilleri burada etraflı olarak incelememize imkân yoktur. Yalnız, kısaca şunu söylemek isteriz ki, kanaatimizce ikinci tezi müdafaa eden müelliflerin görüşü doğrudur ve **bugünkü mevzuatımız bakımından kanunların kazai murakabesi mümkündür.** Bu hususta Anayasada sarîh bir müsaade bulunmadığı yolunda ileri sürülen delilin isabetli olmadığı düşüncesindeyiz. Amerika Birleşik Devletleri Federal Anayasasında da, bu hususta sarîh bir hüküm bulunmadığı halde, hukuk mantığı ve kazai tefsir yolu ile, mahkemelerin, kanunların Anayasaya uygunluğunu kontrol edebileceği kabul edilmiştir.

Ancak, bizde içtihat maalesef daha çetkin davranarak bu yola gitmemiştir. Filhakika, Temyiz Mahkemesi Hukuk Umumî Heyeti, 1952 yılında verdiği bir kararla, mahkemelerin, her kanun, Anayasaya aykırı olup olmadığını tetkik etmesinin «tatbikle mükellef olduğu» neticesine varmıştır. Bu vaziyette, bugün için memleketimizde kanunların Anayasaya uygunluğunun kazai kontrolü yapılamamaktadır. Maamafih şu noktaya da işaret etmek lâzımdır ki, Temyizin mezkûr kararı, bir içtihadî birleştirme kararı olmadığından, yüksek mahkememizin ileride aksi kanaati temsil eden kararlar ittihaz etmesine bir mâni mevcut değildir.

İdari tasarrufların kazai kontrolü mevzuuna gelince, bizde bu kontrol bilindiği gibi idarî mahkemeler tarafından icra edilmektedir. Bir memlekette bu kontrolün genişliği, ve kazai murakabe dışında bırakılan hükümet tasarrufları sahasının daralması nisbetinde hukuk devletinin kuvvetle yerleşeceğini belirtmiştik. Memleketimizde bu yolda müsnet bir gelişme başlamışken, son seneler zarfında memuriyetten tasfiye ve emekliye sevk mevzularında konulan yeni hükümlerle kaza mercilerine müracaat yollarının kapatılması üzerine, kazai murakabenin müessiriyeti tekrar azalmış bulunmaktadır.

Devlet kudretinin tahdidi hususunda mühim rol oynayan unsurlardan, son olarak, **çift meclis sistemini ve yarı - doğrudan doğruya demokrasi müesseselerini** zikretmiştik. Referandum, plebisit, veto ve halk teşebbüsü gibi müesseseler, müdil ve hassas mekanizmalar olup, bunların mun-

tam işleyişi, uzun tecrübe, bilgi ve alışkanlığa ihtiyaç gösterir. Bu itibarla, daha önce de işaret ettiğimiz veçhile, mezkûr müesseseler, anavatanları olan İsviçre'nin dışında mahdut tatbik sahası bulmuşlardır. Bugün için, bu müesseselerin bizde de verimli bir şekilde işliyemeyeceği kanaatini ifade etmekle, aşırı bir kötümserliğe düşmüş sayılacağımızı zannetmiyoruz.

Buna mukabil, çift meclis sisteminin memleketimizde çok faydalı bir rol oynıyacağı düşüncesinde olduğumuzu kaydetmek isteriz. Şüphesiz ki, çift meclis sisteminin lehinde olduğu kadar, aleyhinde de bazı deliller serdedilmiştir. Ezcümle, iki meclisin, teşrii faaliyeti güçleştirdiğini, kanunların yapılmasını ağırlaştırdığını söyleyenlere; bu sistemi, biri önde diğeri arkada bağlı iki beygir tarafından aksi isti-

kametlerde çekilen bir arabaya benzetenler olmuştur. Buna karşılık şunu söylemek icabeder ki, bir memleket için lâzım olan, çarçabuk çıkarılmış bol miktarda kanun değil, az, fakat iyi yapılmış kanunlardır. **Umumiyetle faydaları mahzurlarına galip bulunan, ve bilhassa ekseriyetin ânl kararlarının derhal kanunlaşmasını önleyen çift meclis sisteminin, demokratik memleketlerin büyük ekseriyetinde olduğu gibi, bizde de kurulması son derece sayanı temennidir.**

Burada sadece dokunarak geçtiğimiz bu hususların herbiri, hacimli bir kitap mevzuu teşkil edecek genişlikte meselelerdir. Esasen bu hususlarda şimdiye kadar pek çok şey söylenmiş ve yazılmış bulunuyor. Biz burada, mevzuumuzun umumî çerçeve-

si içinde, memleketimizdeki hukuki ve fiili duruma kısaca göz gezdirdik. Bu umumî bakıştan çıkan netice, bizde, gerek hukuki tahdit vasıtalarının, ve gerekse hukuki olmayan tahdit vasıtalarının maksadı temine kâfi ve tatminkâr olmadıkları merkezindedir.

Ferdî hak ve hürriyetleri müessir bir surette koruyabilmek, ancak devlet kudretini müessir bir surette tahdit etmekle mümkün olabilir. Bu da herşeyden önce bir teşkilâtlanma ve cihazlanma meselesidir. Hürriyetlerin teminatı şifahi olamayacağı gibi, bu, bir veya iki kanunla esaslı olarak halledilebilecek bir dâva da değildir. Zira, görülmüştür ki, bugün bir kanunla verilen, yarın diğeri bir kanunla geri alınabilir. Gaye, hürriyeti yokeden veya tahdit eden kanunun çıkamamasını sağlamaktır.

Seçim Kanunu ve Seçim Meselesi

C. M. AYGEN

Devlet bünyesi içerisinde demokratik anlayışa yer verildiği takdirde, derhal ortaya çıkan mesele seçimlerdir. Her ne kadar idare edenlerin tesbit edilmesi için seçim mekanizmasına, demokrasi prensiplerine yer vermeyen devletlerde de rastlanırsa da, burada seçimlerin, hakiki mânasıyla bir formaliteden ibaret olduğu da muhakkaktır.

Memleketimiz, tek parti devrindeki çift dereceli seçim sisteminden kurtulalı 12 sene olduğu ve o zamandan bu yana üç seçim geçirdiği halde, hâlâ seçim meselesini halletmiş denemez. Zira tek dereceli bir seçim usulünü kabul etmek ve adli teminatı esas itihaz etmek memleketimizin seçim meselesi bakımından kâfi değildir.

Son günlerde muhalefet partilerinden C. H. P. nin Türkiye Büyük Millet Meclisine sunduğu tâdil tasarısı, bu mesele üzerinde bizleri bir kere daha durmağa sevk etmiştir.

C. H. Partisinin Meclise verdiği kanun teklifi, her ne kadar esbabı mücibe lâyhasında, memleketimizin seçim meselesine temas ediyor ve mevcut ekseriyet sistemi yerine nisbi temsilin getirilmesi için bir münakaşa açılmasını temenni ediyorsa da esas itibarıyla 1950 ve 54 seçimlerini yapmış olan 5545 sayılı Kanun tekrar mer'iyete konulmasını istihdaf ediyor. Filhakika «siyasi partilerin Meclis içinde kuvvet muvazenesi halinde temsil edilebilmesi ve milletvekili sayısının, topladıkları oy nisbetinde partiler arasında tevzii diye tarifini yaptığımız nisbi temsil esasının, Büyük Millet Meclisinde münakaşası talep ediliyor ve «çoğunluğun temayülü böyle bir sistem değişikliğine imkân vermediği takdirde» 5545 sayılı Kanuna üç küçük ilâve yapılarak mer'iyete konulmasını istiyor.

5545 sayılı Kanuna eklenmesi teklif edilen üç küçük yenilik şunlardır:

1 — Propaganda faaliyetini bir ay daha genişletmek, oy verme günü sabahına kadar propagandaya müsaade edilmesi;

2 — 47 nci maddeye getirilen bir yenilik de kat'i neticeleri alınmamış, yani nihai neticeleri II Seçim Kuruluna intikal etmemiş seçim çevrelerinde elde edilen mahalli seçim neticelerinin radyolarda ilân edilmemesi;

3) Sandık başına gelen seçmene verilecek olan oy pusulası zarfının, seçmenin kimliği tesbit edildikten sonra kur'a ile tesbit edilecek bir sandık kurulu üyesi ile sandık kurulu başkanı tarafından imza edilerek seçmene verilmesi.

5545 sayılı Kanuna C. H. Partisinin teklif ettiği kanun projesinin getirdiği yenilikler bunlardan ibarettir.

Fakat siyasi iktidarı dört senelik bir müddet için tâyin eden Seçim Kanunumuzda, içinde bulunduğumuz demokratik rejimin icabettirdiği çok daha önemli bir mesele vardır ki, nisbi seçim sistemi meselesidir.

Seçim sistemi her memleketin içinde bulunduğu siyasi şartlardan ayrı olarak mütalâ edilemez. Muayyen bir memlekette iyi netice veren bir sistem, diğeri bir memlekette iyi neticeler vermiyebilir. Bu sebeple, memleket ihtiyaçları ve geçirilen iki seçim neticesi gözönünde bulundurularak bir karar vermek lüzumludur.

Şüphesiz ki gerek bugün memleketimizde mevcut basit ekseriyet ve gerekse nisbi temsil veya ekseriyet usulü üzerine müesses-

dar bölge seçim sistemlerinin leh ve aleyhlerinde çok şeyler söylenebilir. Ezcümle, ekseriyet usulünün âdil bir temsile yer vermediği, buna mukabil nisbi temsil ile dar bölge usulünün, partilerin aldığı reyler nisbetinde daha reel bir temsil sağladığı doğrudur. Bunun yanında da, ekseriyet usulünün, istikrarlı hükümetler kurmağa elverişli olduğu, haluki nisbi temsilin parti adedini artırması sebebiyle, parlâmentoda, istikrarlı bir hükümet kurmağa elverişli olmayacak bir temsil tahakkuk ettirdiği iddia edilmektedir. Nihayet ekseriyet sisteminin bir partiyi kolayca iktidara getirmedeği ve iktidar partisinin de, bu sisteme göre muhalefete geçtiği zaman, pek az temsilciye sahip olacağı hakikati de inkâr edilemez. Nitekim ekseriyet usulü ile yapılan 1950 ve 1954 seçimleri, 1950 nin iktidar partisini, 1950 de 68 ve 1954 te de 31 temsilci ile Mecliste azınlıkta kalmasını tevhit etmiştir.

Bu hakikatleri gözönünde tutarak seçim sistemimizde yapılması icabeden ıslahat, radikal bir ıslahat olmalıdır. Bu hususta gözönünde tutulması icabeden nokta, hem istikrarlı bir hükümet kurulmasını sağlayacak ve hem de daha reel bir temsile yer verebilecek bir seçim sisteminin kabul edilemesidir. Bunun için de 1950 ve 1954 seçim neticelerini ilmi bir tahlilden geçirdikten sonra, bu iki esas tahakkuk ettirebilecek bir temsil sistemini tesbit etmek icabeder.

1950 seçim neticelerine bir bakacak olursak bu hakikati daha iyi anlamış oluruz:

Partiler	Seçmen adedi	Reyini kullanan	Partilerin aldığı rey	Umumi nisbeti	Umumi Partilerin	
					mebus sayısı	aldığı mebus sayısı nisbet
D.P.	8.905.743	7.953.055	4.242.831	%53,35	472	396 %83,89
C.H.P.	»	»	3.165.095	%39,79	»	68 %14,40
M.P.	»	»	240.209	%3,02	»	— %0,22
Bağımsız	»	»	267.955	%3,85	»	— —

Bu tablo gayet bâriz bir şekilde gösteriyor ki seçimlerden bir gün evvel 400 e yakın bir temsilci sayısı ile iktidarda olan bir parti, seçimleri takibeden günlerde, en kıymetli elemanlarından da mahrum kalmak şartıyla iktidardan uzaklaşmaktadır. Buna mukabil seçimlerden evvel 450 kişilik bir parlâmentoda ancak 33 temsilcisi bulunan bir parti de 394 rey ile iktidara gelmektedir. Sonra, partilerin aldıkları reylerle kazandıkları temsilcileri de mukayese edecek

olursak meleketimizde bir seçim sistemi meselesinin mevcut olduğunu kabul etmek icabeder.

Şu halde mesele yukarıda da temas ettiğimiz gibi, ekseriyet usulünün sağladığı mühim faydalardan fedakârlık etmeden, hem istikrarlı bir hükümet kurmayı temin edecek ve hem de daha reel bir temsili sağlayacak mutavassıt bir seçim sisteminin bulunmasıdır. Bu ise derin bir araştırmaya bağındır. Gelişi güzel herhangi bir sistemin

kabulü, telâfisi imkânsız zararlar tevliit edebilir Charles Beudant'ın dediği gibi (Le droit individuel et l'Etat, s. 2) : «Bir cemiyet dâhilinde fiziki ilimler sahasında fâhiş hatâlara düşülmüş dahı olsa, o cemiyet büyük ve zengin kalabilir; meselâ uzun bir müddet güneşin dünyanın etrafında döndüğü zannolunmuştu. Buna mukabil bir memleket siyasi sahada bir hatâyâ düşerse büyük zararlara düşer olur.»

«Medenî Kanun Devrimi» ni Savunmalıyız

Dr. Muammer AKSOY

Son tenkidler karşısında meselenin önemi

«Medenî hukuk alanında, eski hukuk sistemimizi toptan terkederek, İsviçre Medenî Kanununu iktibas etmekle hatâ mı işledik? Yoksa çeşitli bakımlardan kabul ve takdire değer bir harekette mi bulunduk?»

Böyle bir soru sorulmuş cevaplantırılması lüzumunu, son seneler ve bilhassa aylar içinde, her zamankinden daha fazla olarak hissediyoruz. Zira - bundan 30 yıl önce gerçekleştirilmiş olduğumuz - Medenî Hukuk hamlesini kötülüyle, hukuk nizamımız bakımından, geriye dönme arzusunu gösterenler, tehlikeli bir kuvvet haline gelmeye başladılar. Yalnız sayısı gittikçe çoğalan birtakım mes'uliyetsizler güruhu değil, bazı milletvekilleri emekli Yargıtay üye ve başkanları, ve hattâ üniversite hocaları bile «medenî hukuk devrimi» ne karşı şüpheler izhar etmeye başladılar.

Eski hukukumuzun karşı muhtelif derecede sempati gösteren ve yeni hukukumuzu kötüleyen bu görüşlerin, tarafsız birçok kafada, yersiz şüpheler yaratması normaldir. Buna mâni olmak istiyorsak, «eski hukukumuzun ıslahı yoluna gitmiyerek, yeni bir hukuk yaratmış olmamız» ın, artık objektif ve ilmi bir muhasebesini vermek mecburiyetindeyiz (1).

Bu münasebetle daha başlangıçta belirtmek isteriz ki, eskik hukuk hakkında ileri süreceğimiz görüşler, âsla onu kötülemek için değildir. Sözlerimizin, hele müslümanlığın ibadete dair hükümleri ile hiçbir ilgisi yoktur. Yazımızda, - ister islâmiyete ister hristiyanlığa dayansın - **şer'i hukukun zaafına dokunarak, lâik esasa dayanan Medenî Kanunumuzu savunmak gayesi güdülmektedir.** Bu meşrû müdafaaya ise, artık kesin olarak lüzum vardır. Zira unutmamak gerekir ki, Medenî Kanunumuz demokratik usullerle kabul edilmedi. Medenî Kanun devrimi, eğer bir şahıs tarafından değilse, şüphesiz ki, ancak küçük bir azınlık teşkil eden Devlet adamları ve hukukçular tarafından gerçekleştirildi. Demokrasi devrine girdikten sonra, şartlarda bir değişiklik vücuda geldiğini gözden uzak tutmamak gerekir: Çoğunluğun gösterece-

gi herhangi bir geri dönme temayülünü, parti ve devlet adamları da, eninde sonunda kabul etmek zorunda kalırlar. O halde, halkımızın başlangıçta düşünüp taşınarak tercih etmediği bir devrimi, hiç olmazsa sonradan - yani bugün - ona benimseterek maledemezsek, şimdi pek uzak görünen gerici (irtical) bir hareket, her ân zafere ulaşabilir (2). Gelecekle ilgili olan bu gerçeği belirttikten sonra, bugünü ilgilendiren başka bir hakikati daha tesbit etmek isteriz: Medenî Kanun taraftarları, devrimlerini halledilmiş bir dâva sayarak uydıkları halde, Medenî Kanunun hasımları, eski hukukun yazı ile ve sözle propagandasına başlamış bulunmaktadırlar. Yeni yeni türeyen aynı mahiyetteki birtakım dergilerde, kitap ve makalelerde, şer'i hukukun sistemli olarak propagandası yapılmaktadır. Bunlardan başka, rey avcılığı maksadı ile, köy ağalarını elde etmek isteyen bazı partiler de, memleketin geleceğini baltalamak bahasına, «4 karı» parolasından faydalanmakta ve inanmadan bile olsa, ulu orta Medenî Kanun aleyhinde konuşmaktadırlar.

Medenî Kanuna karşı tenkid ve hücumların, - bir iki şahsa inhisar etse de - daha 1942 yılında başladığına şahit oluyuz. 1946 hele 1950 senesinden sonra ise, hem hasımların sayısı ve hem de hücumlarının şiddeti, esaslı surette artmıştır. Bu tenkidler, gerek mahiyet ve şiddet, gerek açıklık bakımından, birbirlerinden pek farklıdır. Orada burada sarfettikleri sözler vasıtasıyla Medenî Kanunu kötüleyen ve fakat fikirlerini, bir yazı ile umumî efkârâ arz etmek cesaret ve meharretini gösteremiyen şahısları, incelememizin dışında bırakıyoruz. Yine de bir cümle ile işaret etmek isteriz ki, Medenî Kanun devrimi gibi bu memleketin başardığı en hayırlı sosyal hamlelerden biri etrafında tehlikeler belirmesinde, mes'uliyet duygusundan mahrum bazı politikacıların rolü onu açıkça tenkid eden yazarlarımızdan daha büyüktür. Zira bu şahıslara cevap vererek sözlerinin kıymetsizliğini ve hakikatlere aykırı olduğunu ispat etmek imkânı mevcut değildir.

Medenî Kanun aleyhindeki yazılara birkaç misâl

Medenî Kanun aleyhinde yazanlardan bir kısmının itirazı, Medenî Kanunun bizzat iktibas olunmasına, eski hukukun terkedilişine karşı değildir. Tenkid ettikleri cihet, sadece, İsviçre Medenî Kanununun, beğenilmeyen bazı müesseseler veya hükümlerinin dahi alınmış olmasından, daha doğrusu, hâlâ muhafaza edilmesinden ibarettir.

İktibas hâdisesine karşı yapılan itirazlar arasında ise, en hafif olanları, hücumu doğrudan doğruya Medenî Kanuna yöneltmemiş olanlardır: Bu müellifler, umumî olarak, «bir memleketin, diğer memleketlere ait esaslı kanunlardan birini iktibas etmesi, yanlışır» demek suretiyle, Medenî Kanun devrimini dolambaçlı yoldan tenkid etmektedirler.

Meselâ Profesör Ziyaettin Fahri Fındık-oglu, 1942 yılındaki bir yazısında, «Medenî Kanununun yabancı bir memlekettten iktibas edilmesinin, sosyoloji ilminin verilerine aykırı hatâlı bir hareket teşkil ettiği zehabını uyandıracak cümleler sarfetmiştir: «İçtimaiyat metodolojisinden bahsedenler, sosyolojide tecrübenin ve tecribin imkânsızlığından bahsederler. Kim demiş? 15 yıllık Türkiye, İsviçre Kodu için âdetâ bir laboratuvar oldu. Fakat ameliye, acaba topraktan altın yapmak isteyen meraklı ve heveskâr bir kimyacınn laboratuvar ameliyesine mi benziyor? 1926 Kanunu Medenisini Türkiye'ye hediye edenler de, topraktan altın yapmak isteyen kimya meraklıları gibi «hüsnüniyet» sahipleri midir? Fakat bize lâzım olan, ne «hüsnüniyet», ne de «samimiyet» tir. İstedığımız şey, 'şe'niyete dikkat' ve 'hüsnü hareket' tir. Hüsnüniyetle hazır elbise mağazasına girmekten ise, kumaşı elimize alarak hüsnü hareketimizle, ölçüye göre elbise yapan gün görmüş, tecrübe görmüş bir terzinin dükkânına girmek şıkları üzerinde düşünmek sırasını kaçırdık» (3).

Bu sözler üzerinde fazla durmayacağız. Sadece, teşbihe karşı bizim de bir soru sorulacak: Ya biz, artık şalvar ve gocuk giymek istemediğimiz, bütün dünyanın giydiği neviden elbise dikirmek niyetinde olduğumuz halde, o eski ve tecrübeli terzi, eli-

ne verdiğimiz kumaştan şalvar dikmekte ısrar ediyorsa, bu durum karşısında, terziden vazgeçip, iyi bir mağazadan «vücudumuza en uygun hazır bir elbiseyi almak» daha akıllıca bir hareket olmaz mı?

Sayın Profesör Ebulûla Mardin, (1946 da) «Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa» isimli eserinde, Mecelle'nin vücuda getirilmesi zamanındaki fikir mücadelesini şu suretle formüle etmektedir: «Bir garp medenî kanunu mu iktibas olunacaktı, yoksa kendi duygularımıza, örflerimize, telâkiklerimize, bünyemize uygun, öz millî (*) bir kanun mu yapılacaktı? Cevdet Paşa buna taraftardı. Fakat aksini iltizam edenler de vardı. Böylelikle memlekette iki cereyan husule gelmişti: Biri Fransa Medenî Kanununu kabul etmek cereyanı, diğeri Cevdet Paşa'nın önderliğini yaptığı Hanevî fıkhi hükümlerinden iktibas suretiyle öz, millî (*) medenî bir kanun vücuda getirmek cereyanı» (s. 63).

Hakikatihâlde, millî mi, yoksa, gayri millî bir kanun mu yaratmak meselesi değil, «dini mi yoksa lâiklik esasına dayanan bir kanun mu yaratmak lâzımdır» meselesi üzerinde mücadele edilmekte idi. Bizzat Cevdet Paşa'nın kendi sözleri bu gerçeği ortaya koymaktadır: «Eğer Mecelle'ye bedel vaktiyle Fransız kanunnamesi tercüme edilmiş olsa idi, hâlâ mehakimi Devleti âli-yede, Kod Napolyon mer'iyülicra olacak idi. Bu cihetle Mecelenin telifinin bir büyük hizmet-i diniyye olduğu, herkes tarafından tasdik ve itiraf olunmuştu» (4).

Profesör Mardin'in bu kitaptaki muhtelif cümleleri, Kod Napolyon'un iktibas intimaline karşı serdedilmiş olmakla beraber, aynen Medenî Kanuna karşı da mâna ifade eden itirazlardan ibarettir. Yani âmiyane tâbiri ile, bir nevi «kızım sana söylüyorum» metoduna başvurularak, «İsviçre Medenî Kanununu iktibasın, sosyal bünyemize aykırı olduğu, çünkü bir memleket Medenî Kanununun, diğeri bir memleket tarafından iktibas olunmasının, sosyal bir hatâ teşkil edeceği» görüşü ifade edilmiştir. Zaten profesörce fikirleri müdafaa edilen Ahmet Cevdet Paşa'nın şu sözleri, en mübalâğalı bir surette yukarıki görüşü aksettirmektedir: «Halbuki bir milletin kavanini esasiyesini böyle kalb ve tahvil etmek, ol milleti imha hükmünde olacağından, bu yola gitmek câiz olmayıp...»

Bu görüş doğru ise, mutlakiyetten mesrutiyete, Cumhuriyete ve nihayet demokrasi rejimine geçmek dahi, milleti imha hükmünde sayılacaktır (5).

1950 senesinden itibaren, Medenî Kanuna karşı cephe alışlar çok daha bârizdir ve hattâ sistemli bir manzara arz etmektedir: Emekli Temyiz Başkan ve üyelerinden yeni hukuku hiçbir zaman benimsememiş bulunanlar başta olmak üzere, bâzi siyaset adamları ve hattâ Üniversite eğitim üyeleri, eski hukuku, çok kere sözle, fakat bâzan da yazı ile savunmaktadırlar. Bunlar içinde, yalnız eski hukuku medhederek değil, doğrudan doğruya yeni hukuka hücum ederek, Medenî Kanunumuzu kötülemek isteyenler de mevcuttur.

Eski hukukun avukatlığını yapan yazarların başında, İstanbul müftüsü sayın

Ömer Nasuhi Bilmen gelir: Bu müellif, 1950 senesinden itibaren neşredilen 6 ciltlik «Hukuku İslâmîyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu» isimle eserinde, yalnız eski hukukun izahı ile yetinmiyerek, onun, Medenî Kanuna tamamen zıt olan müesseselerinin müdafasını da yapmıştır. Sözlerinin mânâsı, yeni hukukun tuttuğu yolun doğru olduğunu ifade etmekten ibarettir. Eğer müdafaa edilen hükümler, teferruat noktaları ilgilenirse idi, Medenî Kanunumuza karşı yapılan prensip hücumları arasında, sayın müftüyü zikretmezdik. Fakat kendisi tarafından eski hukukumuzun müdafaa edilen hükümleri, Medenî Kanunumuzun devrim yarattığı pek mühim prensip ve müesseseleriyle ilgilidir.

Medenî Kanunun, eski hukuktan mahiyetçe en kesin surette ayrıldığı taraf, aile hukuku alanıdır. Bilhassa çok kadımla evlilik yerine bir kadımla evlilik prensibinin kabul edilmesi, aile hukukunun temelinde yapılmış pek esaslı bir değişikliktir. Keza boşanmada, karının ve kocanın eşit hakka sahip olması, ve nihayet boşanmanın, ağızdan çıkan bir kelime ile saniyede ve keyfe göre vukubulamayıp, ancak mahkeme kararıyla gerçekleştirilmesi, hem aile hukukundaki yeniliğin temelini ve hem de medenî hukuk alanındaki en önemli prensip değişmesini teşkil eder. İşte Nasuhi Bilmen, bu noktalarda, açıkça, eski hukuktaki hal suretinin doğru olduğunu ve dolayısıyla yeni hukukumuzun kabul ettiği prensiplerin yanlışlığını izaha çalışmaktadır. Meselâ çok evliliğin, vaktiyle nasıl bir mantık ve zaruretlere neticesinde kabul edildiği izah edilmekle yetinilmiyor; aynı zamanda, bu sistem daha doğru ve monogamiye nazaran daha üstün olduğu görüşü de müdafaa ediliyor (6).

Dip notunda naklettiğimiz sözler okununca görülecektir ki, sayın müftünün çok evliliği müdafaa yolunda ileri sürdüğü görüşler, tarafsız ve müstakil düşünen kimse-leri hiçbir suretle ikna edemeyecek kadar zayıf ve tenakuzlarla doludur. Hele erkeğin çok kadımla evlenmesinin, bizzat kadının lehine olduğunu izah ediş tarzı, gelişmiş insan ruhu ile âsla bağdaşmayan materyalist bir zihniyeti aksettirmektedir. Müsterek eve gelecek ortağın, kendisini rahata kavuşturacağı düşüncesiyle, kocasının ikinci veya üçüncü kadınlarla evlenmesini tercih edecek bir kadın, evlilik bağını sadece bir nafaka vasıtası sayan pek materyalist bir hayat anlayışına sahip olsa gerektir. Bu zihniyetteki kadınların ise, şahsiyet ve vekar sahibi - hele idealleri maddî menfaatlere tercih edecek karakterde - evlâtların yetiştirilmesine hizmet edebilmesi, imkânsız değilse, herhalde pek uzak bir ihtimaldir (8).

Nasuhi Bilmen, keza eski hukukun boşanma hakkını kocaya tanıması esasını da, şiddetle müdafaa ve bu hakkı kadına dahi bahşeden hukuk sistemini - yani dolayısıyla Medenî Kanunumuzu - tenkid etmektedir. Bu görüşü savunmak için ileri sürdüğü gerekçe dahi, insan haysiyeti ile ve reşit her insanın kendi âkıbetini tâyin hususunda hür olması prensibi ile bağdaşmaz. Böyle bir hal suretini kabul edişte, câriyelik ve kölelik müesseselerine, az

çok hak veren bir hayat felsefesinin izleri vardır.

Muhterem müftüden naklettiğimiz sözler, sadece iki misalden ibarettir. Kitabında, eski hukukun müdafasına tahsis edilmiş daha pek çok sahifeler vardır. Hattâ «hülle» gibi, bugünün telâkileri ile, gültünc ve ahlâka aykırı olan müesseselerin bile müdafası yapılmıştır. Hem de ısrarla ve nasıl bir mantıkla! Bu mufassal Kâmusun ikinci cildinin, bütün hukukçular hattâ aydınlar tarafından dikkat ve ibretle okunmasını tavsiye ederiz. Bu suretle, eski hukukun geriliğini ve yeni hukukun üstünlüğünü, hem de eski hukukun taraftarı olan bir şahsın kaleminden çıkan kelimeler sayesinde, en açık bir surette anlamış olacağız.

Sayın Profesör Ali Fuad Başgil'in 1951 senesinde neşrettiği bir beyanname, Medenî Kanunumuza karşı yapılan en sert ve en insafsız hücumu teşkil etmektedir. Birkaç cümleyi aynen naklediyoruz: «Medenî kanunun millî hayatımıza, hususiyile, aile yuvamıza indirdiği darbeler, inkâr kabul eder şeyler midir? Bu kanunun evlenme ve miras sistemlerinin bu memleketin aile ocagını bombaladığı bir hakikattir. Millet varlığımızın temeli olan bu ocak, gözlerimizin önünde hergün biraz daha çökmektedir. Komünizmin aile düşmanlığından bahs olunuyor. Fakat Türk ailesi için bu düşmanlığı evlemirde medenî kanunda aramak lâzımdır. Bu kanunu memleketin tarihi realitelerine, içtimai mütalarına, ruhi ve örfi temayüllerine intibak ettirmek üzere yeneden gözden geçirmek, kanaatimce, âcil bir millî zarurettir. Fakat sorarım, bunu görüp söylemek irticâ mıdır?» (9).

Sayın Profesörün sözleri, hakikatin tam aksini ifade etmektedir. Medenî Kanunumuzun aile nizamının, çok yüksek ve ahlâkî esaslara dayandığını, aile hayatımızın tatbi-katında menfi bir rol oynamak şöyle dursun onu ileri ve müsbet istikamette geliştirdiğini ve daha da geliştirecek münbit zemine sahip bulunduğunu, Medenî Kanuna temel teşkil eden prensiplerin, yalnız insan ruhunun derinliklerine uygun olmakla kalmayıp, Türk topluluğunun ihtiyaçlarına ve hakiki bünyesine de tevafuk ettiğini, başka yazılarımızda göstermeğe çalışacağız (10). Şimdilik sadece, gerici temayüllere özenen Prof. Başgil'e, devrimci Profesör Başgil'in 1942 yılında yazdığı cevaz cümlelerle cevap vermeyi kâfi buluyoruz: «Bir memlekette kanunların iki nevi rolü vardır, ve birbirinden farklı iki maksatla yapılır: Biri hayatta mevcut olan ihtiyaçları ve bunların birer ifadesi olan hakiki münasebetleri tanzim etmektir ki, bu türlü kanunlar mevcut olan ihtiyaç ve münasebetlerin arkasından gider. Kanunların bir diğeri rolü de, yetiştirme, seviyeyi muayyen bir dereceye çıkarma, hayatı ve münasebetleri rasyonel bir surette ahlâkleştirme. Bu türlü kanunlar, münasebet ve ihtiyaçların önünde yürür, bunların yolunu aydınlatır, bunları yüksek bir ideale doğru çeker ve sürükler. İşte Medenî Kanunumuz ve bu kanunun hususiyile aile ahkâmı, bu çeşit kanunlardandır. Devlet, Avrupa milletleri aile ahkâmını kabul etmekle, Türk câmiasına modern bir aile teşkilâtı vermek, asrın aile ahlâkiyatı

emperatörlüklerine uygun bir aile nizamı kurmak ve aile seviyesini yükseltmek istemişlerdir. Medeni Kanunun aile ahkâmında, yerleşmiş itiyadlara ve telâkklilere göre rötüşler yapmak, kanunu bu rolünden ve maksadından çevirmek ve hukukî inkılâbı yarıda bırakmak demek olurdu. Bu düşünceyledir ki, bu ahkâm olduğu gibi kabul ve tatbik edilmiştir» (11). (Devamı gelecek sayıda)

(*) Bu yazı, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin 1955-56 Ders Yılı Açılış töreninde (3 Kasım 1955 günü) tarafımızdan verilmiş olan «Açılış Dersi» nin metninden ibarettir (Biricik ilâve, Raif Ogan'ın 1956 yılında yayınlanan eserinden yaptığımız nakillerdir).

(1) Bu yazımızda, meseleye ancak ana hatlarıyla dokunulabilecektir.

(2) Memleketimizde, Hukuk Devleti prensiplerinin ve bilhassa âmme hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi karşısında, siyaset alanındaki bütün fikrî enerjinin bu dâvanın savunulmasına harcanması, yazık ki, diğer sosyal meseleleri unutturmuştur. Fakat medenî bir devlet olmak iddiasında isek, bunun birinci şartı olan demokrasiyi gerçekleştirmeğe çalışırken, diğer taraftan da, devrimlerin savunulmasına ve diğer sosyal hamlelerin başarılmasına gayret etmeliyiz.

(2) «İş» Mecmuası, No. 30-31, s. 77. Cumhuriyet gazetesinde (17.2.1946) yazdığı bir makalede, Medenî Kanunun iktibasına karşı taşıdığı şüpheleri, bir kere daha ifade etmiştir.

(*) Dinî değil de, millî deniliyor!

(4) Mardin, Cevdet Paşa, s. 64.

(5) Nitekim - adli tarihimizde körü körüne muhafazakârlığın bir timsalini teşkil eden - Cevdet Paşa, âmme kanunu alanında da «ilerlemeyi kabul etmez bir görüş» ü temsil ederek, Kanunu Esasî'ye düşman olmuş; Abdülhamid'in melânetine senelerce hizmet etmiştir. Okadar ki, «gaye vasıtayı meşrû kılar» yolundaki Makyavelist zihniyete uygun olarak, mahkeme istiklâlini ve adaleti imha eden müdahaleler vasıtasıyla, tarihimizin en büyük simalarından biri olan Mithat Paşa'yı idama mahkûm ettirmiştir.

(6) «Nikâhta dörde kadar olan müsaade ise, birtakım şartlarla mukayyet olup, bir nice hikmetlere, maslahatlara müstenit bulunmuştur. Ezcümle kadınların şahsî halleri, bedenî teşekkülleri, erkeklerin hallerine, teşekküllerine mâkis değildir. Kadınlar hilâten zayıflardır. Gebelik, hayız ve nifas halleri gibi birtakım ârizalara mâruzdurlar. Pek çabuk iyas çağına varıp nesilden kesilirler. Çok kere bir kadın, kocasının tabii ihtiyaçlarını taaffüf ve tenasüle müteallik meşrû emellerini temine muktedir olamaz. Bir de erkekler, muharebelerde pek meşakkatli işlerde bulunarak bu yüzden vakit vakit binlerce erkek hayat sahasından çekilip gitmektedir. Bunların bu halde ailelerini düşünmek gerektir. Bunların maddî ve mânevi ihtiyaçları meşrû surette nasıl temin edilecektir? Demek ki teaddüdü zevcat usulüne riayet edilmediği takdirde, bazan erkekler de, kadınlar da pek müşkül ve pek muhtar bir vaziyette kalırlar Binaenaleyh hayatî bir zaruret ve ihtiyaç sebebiyle teaddüdü zevcat usulü, mahdut bir dairede tecviz edilmiştir. Bunun hilâfını iltizam edenler, çok kere bir zevce ile iktifa edememektedirler. Bu yüzden, gayri meşrû hareketlere cür'et olunuyor, servetler, nezahetler haleldar oluyor. Filvaki asırlardanberi tevalî eden tecrübeler, müşahedeler neticesinde, tahakkuk etmiş bulunuyor ki, herhangi bir muhitte olursa olsun, erkeklerin bir takımı, birer zevce ile iktifa edilecek bir fitratta bulunmuyorlar. Artık bu gibi erkekler, kendileri için iki yoldan birini takibe mecburiyet görüyorlar: Ya ikinci bir kadınla zevciyet rabatası tesis ederek afifane bir halde yaşamak, yahut cevheri ismeti parçalanmış kadınlardan biri ile

gayri meşrû bir münasebet vücuda getirerek, sefihâne, müsrifane bir halde vakit geçirmek. Artık bu iki yoldan hangisinin daha selâmetli, daha nezih olduğunu, efkârı selime, pek güzel tâyin edebilir. Zevce-lerin teaddüdü usulü, bazı mahzurlar ihtiva etse de, temin edeceği faideler, maslahatlar binnisbe ziyadedir. Bu sâyede birçok içtimalî fenalıkların önü alınmış olur. Ve şu gibi faideler, maslahatlar vücuda gelir: 1. Fuhsiyatın tevessünü men, 2. Nüfusun meşrû surette artmasını temin, 3. Bir kısım kadınları mahrumiyetten vikaye, 4. Kadınların sıhhatlerine, hizmet. Filhakika mütemadiyen zevcinin hizmetinde bulunan, çocuklarının terbiyesiyle uğraşan, hanesinin işlerini rüyete çalışan bir kadının, elbette nehafeti bedeniyesi, bu kadar işlere mütehammil değildir. Binaenaleyh kendisinin bir şerikeli hayata nailiyeti, şüphe yok ki bu hizmetlerini tahfife, kendisinin stirahtını temine vesile olacaktır» (Sahife 118 - 119).

(7) Malûmdur ki, kadınlar hilâten zayıflardır, bünyelerindeki nehafet, fitratlarındaki letafet, kendilerinin erkekler kadar ruhî tazyikata mukavemet edebilmelerine müsait değildir. Bâzan en âdi bir sebeple derin bir yeis ve teassüre tutulur, pek çabuk harici ilkaata mağlûbiyetle, muhakemelerini kaybederler. Artık bu hal ile beraber, ehemmiyeti mahsusası inkâr kabul etmez olan talâk hakkının, kadınlara verilmemesi, nasıl muvafık olur!.. Binaenaleyh talâka ehliyetin yalnız kocalara inhisarı lüzumu taayyün etmiş olur. Vâkıa bu ehliyetin yalnız erkeklerle verilmesini, ilk nazarda adalet ve müsavat kaidelerine münafi,

erkeklerin tahakküm ve tagallübünden münbais gibi görenler bulunabilir. Fakat biraz derince düşünüldüğü takdirde, bu cihetin pek büyük bir adalet ve hikmete müstenit ve kadınların hukukunu daha ziyade hâdim olduğu tezahür eder. ... Malûmdur ki erkek, aile hayatının en büyük rûknünü teşkil eder. Ailenin refah ve saadetine çalışır, refikasının mehrini vermek, nafakasını ve meskenini temin etmek ile mükellef bulunur, hayatının bütün ânâtını bu uğurda feda eder durur. Artık bu kadar vazifelere tahammül eden bir şahsın, talâk hakkına bil'istiklâl malik olması çok görülemez. ... Şu halde zevciyetten mütevellit hakların, menfaatlerin en büyük kısmına da zevcin malik olması iktiza eder.» (232).

(8) Çok kadınla evlilik - poligami - hakkında ayrı bir inceleme yayınlıyacağız.

(9) Ali Fuad Başgil'in bu beyannamesi «İrtica Yaygarası» başlığı ile «Savaş» mecmuasının 16.3.1951 günlü sayısında yayınlanmış, ayrıca el ilâmî şeklinde bastırılıp dağıtılmıştır.

(10) Evlilik dışı çocuk ve boşanma hukukunu alanında kendisini gösteren anormal gelişmeler, geçici mahiyettedir; doğrudan doğruya Medenî Kanunun sonuçları sayılmamak gerekir. Keza bu sosyal kriz, alınacak yerinde tedbirler ve Medenî Kanunun özünü ilgilendirmiyen küçük değişiklikler sayesinde daha kolay halledilebilir.

(11) Başgil, Gayri meşrû birleşmeler meselesi» İş Mecmuası, No. 30-31, s. 85.

TÜRKİYE KREDİ

BANKASI

1957 yılı çekilişlerinde

EVLER

Apartman Daireleri

Zengin Para İkramiyeleri

veriyor!

100 liralık bir hesap 1957 yılında
size saadet getirebilir.

Okurların forumu

“ İnönü Havası ” na Dair

FORUM Dergisine,

15 Mayıs tarihli sayınızda Bedrettin Öztürk adlı bir okuyucunun bilhassa C.H.P. nin bir kanadının fikirlerini savunan bir mektubu çıktı. Muhalefet partileri arasında daha sıkı işbirliğinin tahakkuk ettirilememesi karşısında, bugün hepsine düşen müşterek bir vazife vardır. Bu da müşterek hasmı temsil eden hükümet partisi karşısında, tam âhenk içinde olmasa bile, hiç olmazsa birbirini nakzeder bir mücadele taktiğinin tatbik edilmemesidir. Bütçe müzakereleri esnasında hükümet erkânı, Hürriyet Partili sözcülerin şiddetli ve ezici hücumları ile sinmiş ve inisiyatifini kaybetmiş bir duruma girdikleri zaman İnönü'nün, Başbakanı müşfik bir el uzatması memleket içinde muhalefet saflarında uyanan nefis itimadı ve güven bakımından çok zararlı bir adım olmuştur. Bazıları İnönü'nün tek başına sorumlu olduğu bu politikadan, hükümetten bazı tüzüklerin koparılacağı hususunda ümitlere kapıldılar. Fakat, bir müddet sonra bu politikadan birşey çıkmadığı görüldüğü zaman bu yolun bizzat İnönü tarafından terk edileceği kanaati umumiyetle ileri sürülüyordu.

Bütçe müzakereleri sonuna doğru başlayan bu İnönü havasından beri tam iki ay geçti. Muhalefetin daha rahat çalışabilmesi bakımından ne tüzükler koparıldı? Yahut rejimi kötüye götüren gidiste herhangi bir yavaşlama yahut gerileme oldu mu? Hayır, hayır.. Misallerini zikretmeye lüzum yok, rejimi nereye götürdüğünü çok iyi bilen hükümet, yoluna azimli ve plânlı bir şekilde devam etti. Seçimlerin sonbaharda olacağına dair basında ısrarla dolaşan şayialar, artık muhalefetin daralmakta olan mühlet içinde bir karar vermesini gerektirmektedir. Buna rağmen partisini arkasından nasıl olsa sürükleyeceğinden emin eski şefin, tuttuğu yolda ısrarla devam ettiği görülmektedir. Bu hal, demokratik bir düzende, demokratik esaslar çerçevesinde çalışma metodlarını ruhuna sindirmiş olan bir siyasi parti anlayışı içinde, meselelerin açıkça konuşulması, memleketin, seçmenin ve partinin neler yapılmakta olduğundan haberdar edilmesi prensiplerine taban tabana zıttır. İnönü'nün başladığı bu oyun, bütün memlekette, demokratik zihniyete, parti çalışması usullerine aykırı, gizli diplomasi ve şefler arası pazarlık metodlarını hatırlatmaktadır. Bilhassa son zamanlarda D.P. şefi ve erkânı ile, C.H.P. şefi arasındaki temasların sıklaşması, İnönü'nün kendi başına giriştiği bu gizli diplomasi oyu-

nunda nasıl bir rolü olduğu hususunda herkesi meraklandırmaktadır.

B. Öztürk gibi, siyasi hayatımızda diğer siyasi partilerin vazifelerini C.H.P. peyki olmak ve onu, müsavat istemek gibi «gayri mes'ul» usuller üzerinde ısrar etmeden, iktidara getirme şeklinde düşünen Halk Partililerin başında İnönü vardır. İnönü, bunu, partilere kabul ettiremeyince, acaba Türk Milletinin yegâne muhalefet partisi haline gelebilmek için, iktidardan bir resmî tanıma tavizi mi koparmak emelindedir? Bu tüzük memnuniyetle vermiye hazır olduğunu defaatle ifade eden hükümet karşısında acaba İnönü ne gibi karşı tüzükler düşünmektedir?

C.H.P. Meclisinin içtimaa başladığı bu günlerde «mes'uliyet hissi» olan ve milli mülâhazaları herşeyin üstünde tutan Halk Partililerin bu noktalarda İnönü'den izah istemeleri ve bunların memlekete açıklanmasında ısrar etmeleri kendilerinden beklenmektedir. Eğer bu sefer de, geçen toplantıda olduğu gibi, şefin politikası ittifakla tasvip edilirse, yahut memleketin iktidarla ne pazarlık edilmekte olduğu hususundaki haklı merakını tatmin etmeyecek kaypaklı ifadeler ve boş sözlerle iktifa edilirse, memlekette C.H.P. nin demokratik bir parti olma istidadına dair şüpheler büsbütün kuvvetlenecektir.

B. Öztürk'inki gibi, şefin politikasını savunurken «bunda ne zarar var?» tarzında menfi deliller getirmek, yahut «millî şef» lik devirlerini hatırlatan bir davranışla «Paşanın bir bildiği vardır!» demek suretiyle, Sovyet Rusya'da bile şikâyet edilen «Şahsa Tapınma» alâmetleri göstermek, artık ıslahı nefis ettiği hususunda milleti iknaa çalışan bir parti için hiç de parlak bir taktik değildir.

Derin saygılarımla,

M. Halil ŞAHİN, Kadıköy

Niçin Yasak ?

FORUM Yazı Kuruluna,

İzin verilmeyen ilmi konferanslar hakkındaki bir soruyu cevaplandırırken ilgili Bakanın «Konferanslar ilmi, fakat neticeleri siyasidir» şeklinde bir ifade ile tutumunu mâzur göstermeye çalıştığını gazetelerden okuduk.

İlk nazarda bu izah tarzının hukuka ay-

kırı olduğu ve daha mühimi Bakanın çalışmaya düşürdüğü görülür. Zira, evvelâ Bakan konferansın ilmi olduğunu kabul etmiştir. Kanunda ise ilmi konferansların izne dahi tâbi olmadığı zikrediliyor. Bu vaziyette, ilk plânda, ilmi olduğu Bakan tarafından bile teslim edilmiş bir konferansa müsaade edilmemekle çalışmaya düşülmüş olunmuyor mu? Saniyen yapılmamış bir konferansın neticesinin - Bakanın anladığı mânada - «siyasi» olacağını kestirmenin mantıklı mesnetlerini bilmek çok güçtür. Eğer Bakan - kendince - siyasi neticeler vermiş eski birkaç konferansı düşünüyor - yaşamasını bilmiyen birkaç kişiyi görüp de bütün yeni doğan çocukların ölümünü emreden hükümdarın durumuna düşünüş olmayacak mı? Hürriyeti birkaç kişi suiistimal ederse - ki biz hürriyetlerin suiistimal edildiğine inanmıyoruz - herkesin hürriyetini gasbetmek mi lâzımdır?

Bütün bunlar bir yana, neticenin «siyasi» olduğunu kabul etsek dahi, bunda ne var? Siyaset bir zümrenin inhisarında mıdır? Devlet idaresi ile - ilmi bir şekilde - ilgilenmekten memlekete zarar mı gelir, yoksa fayda mı? Büyük Kurtarıcı, hayatta en hakiki müridin ilim olduğunu söylemiş miydi? İlimden ve siyasetten veya bileşik bir ifade ile siyaset ilminden bu kadar korkmak neden?

Bu soruların cevaplarını okuyucuların sağduyusuna terk ediyoruz. Yalnız sonuncunun cevabını burada vermek isteriz. Bu sorunun iki cevabı olmak lâzımgelir. Birincisi faaliyetlerin ilim dışı olduğu ve ilmin objektif sesinden korkulduğudur. İkincisi yanlış olarak - Halk arasında yaygın şekliyle - «siyaset» kelimesinin «sinsilik» kelimesinin müteradifi zannedilmesidir.

Eğer hakikaten bu ikinci sık doğru ise bu husustaki tutumun izahı çok kolaylaşmaktadır.

Saygılarımla,

Yalçın KÜÇÜK, Ankara

«Deve ve Köy Davamız»

Bir zaman deve üzerinde inceleme yapmak için soruşturma açmışlar. Birçok uluslardan buna katılanlar olmuş. İngiliz soruşturmayı alır almaz pasaportunu çıkartmış, fotoğraf makinesini almış, küt'aları gezmiş ve yıl sonunda «Deve ve Dünya» adlı resimli bir betik yayınlamış: Sahrada, steppe, şehirde devenin üstünde ve yanında çekilmiş fotoğraflarla dolu. Fransız, «önümde daha vakit var» diye soruşturmayı bir yana koymuş; yıl geçmiş, yanıt günü gelip çatmış; etekleri tutuşunca hayvanat bahçesine gitmiş, devenin karakteristik ve komik yönlerinden not alarak «Deve» üzerine spiritüel bir yazı yazmış. Alman hemen betikler evine kapanmış; on ciltlik bir eser yazmış. Sonuncu cildi, içinde deve tileğinin geçtiği bütün eser ve makalelerin indeksine ayırmış. Polonyalı anketi alır almaz kaleme sarılmış (tabii incelemeye vakit kalmadan) ve hemen yazısının başlığı-

nı yerleştirmiş: «Deve ve Polonya Meselesi!» Böyle bir ankete biz katılsaydık nasıl davranırdık, bilmiyorum; diye soruyor Prof. Hilmi Ziya Ülken (Dünyada ve Türkiye'de Sosyoloji Öğretim ve Araştırmaları, s. 8). Biz katılsaydık, öyle sanıyorum ki, hiç araştırma ve inceleme yapmaksızın, masa-başı düşüncelerimizi içine alan bir betik yazardık: «Deve ve Köy Dâvamız».

Gerçekten: Köy dâvamız, o denli ortaklaşa konumuz olmuştur ki, politikacının dilinde sakızdır, öykücü ve romancının esin kaynağıdır, eli kalem tutanlarımızın uğraşısıdır. Oysa: Köy dâvamıza sosyolojik inceleme ve araştırma açısından bakanlarımız, deneysel toplumbilimin verilerinden faydalanarak sonuçlara ulaşma çabasında bulunmalarımız parmakla gösterilecek kadar azdır. Köy monografilerinden yoksunuz. Köy gerçeğinin ne olduğunu bilmiyoruz. Bir şeyin ne olduğunu bilmeden, ne olması gerektiği sorusunu çözümleyemeyiz. Yöntemli araştırmalara girişip köyü her yönden tanımamızı sağlayacak monografik gereçler var mıdır elimizde? Temelli bir ıslahat programı hazırlayabilmek için şarttır bu gereçler. Max Weston Thornburg: «Türkiye nasıl yükseltilir?» sorusuna bünyemizi incelemeğe çalışmakla yanıt aramaya koyulmuştur. İmparatorluğumuzun son demlerinde «Science Sociale» ci Prens Sabahattin ve öğrencisi Mehmedali Şevki Beylerin «Türkiye nasıl kurtulabilir?» sorusuna aradıkları yanıt da: Le Play, Ed. Demolins ve P. Descamps sosyolojilerinin araştırma yöntemlerini uygulamakla ortaya konmak istenmiştir. Bugün için de değişen birşey yoktur. «Tecrübi sosyoloji» nin daha da artan önemi ve daha da gelişen olgunlaşan seviyesinden faydalanmak gerektir. Sociometry, Sociography, toplumsal katlar ve başkalaşma, ecology, toplumsal değer, kurum ve yapı incelemeleri, toplumsal hareketlilik ve değişmeler hep birbirine bağlıdır. Köyün hukuku, köyün dini, köyün iktisadi, köyün örf ve âdeti, köyün psikolojisi... Geniş ve kapsamlı anlamıyla: Köyün sosyolojisi tespit edilmiş değildir.

Bugün sosyolojinin, 1) Statistlik, 2) Gözlem ve monografi, 3) Tarihsel araştırma, 4) Anket, test ve deneyim yollarını seferber edip toplumumuzun iç ve dış yapısını genişliğine ve derinliğine incelemek durumunda ve zorundayız. Önce «muayene», sonra «teşhis», en sonra «tedavi!». Amabiz, önce tedaviden başlamak istiyoruz. Yüzyılların savsaklaması, geri oluşumuz: bu acelecilliği haklı gösterse de bilim affetmez. Bilim sabir, tahammül ve objektiflik ister. Paul

Stirling'e bakın: «Türkiye köylüsünün toplumsal yapısı» adıyla sosyal antropoloji metodlarına göre bir doktora tezi hazırlamak için Kayseri'nin Sakaltutan köyüne karısıyla birlikte yerleşiyor. Türkçeyi eni konu öğreniyor, halkın örf - âdetine nüfuz ediyor. Akrabalık ve komşuluk münasebetleri, köyler-arası kandaşlık ve evlenme münasebeti, erkek ve kadın, ev hayatı, siyasi - idari teşkilât, çiftçilik hayatı ve öbür toplumsal ödevler, din, toplumsal değişmeler, toplumsal katların kuruluşu, tabakalanma inceleniyor. Toplumsal bilimler öğreniminden geçmiş aydınlarımızı böyle örnek çalışmalar bekliyor işte... Ama inancımıza göre: Kollektif çalışmalar gerektir. Bu da: Devlet işidir. Üniversite ve kurumların işidir. Amerikalılar gibi bireyciliğin temsilcileri bile yalnız başaramıyorlar bu çalışmaları... Mr. Robinson, dört Amerikan üniversitesi adına Anadolu iktisadi sosyolojisine ait incelemeler yapar, gereçler toplarsa; bizim gibi toplumsal araştırma için: bürokratik engelleri aşmak, siyasi katışmaların üstüne çıkmak, skolastik zihniyetten sıyrılmak zorunda olanlar «Köy sosyolojisi» ne girişebilmekte Devlet kurumlarına dayanmayı tabii bulacaklardır elbette...

Saygılarımla,

Mustafa Vâsıf ERSOY, İzmir

Öğretmen Okullarında Yabancı Dil

FORUM Yazı Kuruluna,

1947-1948 ders yılında o zamanın «Köy Enstitüleri» nden, birleştirme kanunu ile de şehir öğretmen okullarından (Onlara da yazık ettiler; ama sonunun böyle olacağı hiç kimsenin aklına gelmemiştir ki...) yabancı dil öğretimi kaldırıldı. Muhakkak ki uyanışa indirilen baltaların en acılarından biriydi bu karar... Serbest kurslar halinde bazı üç yıllık öğretmen okullarında çalışmalar varsa da ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır. Zira bugün tek yabancı dil öğretmeni yoktur hiçbir öğretmen okulunda. Altı yıllık öğretmen okullarına gelince, onlar da her türlü yabancı dil çalışmaları daha 1948 yılında sona ermiştir.

Bu hareketin sebebini, bir araştırma ile açıklarlar belki diye bekleyenler - eğer varsa - boşuna ümitlenmektedirler. Karar ve-

rileli on yıla yaklaşıyor. O zamandan bu yana tek bir araştırma yayınlanmamıştır. Oysaki karar bir mantıklı düşünüş sonucu alınmamıştı ki. Eğer karar hislere göre verilmemiş olsaydı; orta ve liselerden, diğer yabancı dil öğretimi gören orta dereceli okullardan da — aslâ böyle bir şey istenmez — yabancı dil öğretiminin kaldırılması gerekirdi. Yabancı dil çalışmalarının faydasızlığına hükmedilmişse tasarrufun yaygın olması gerekmez miydi? Eğer bir eğitsel deneme için böyle hareket edilmişse — böyle bir şeyi akla getirmek bile hayallerin hayali ya — bugünkü araştırma sonucu ne merkezdedir? açıklanması gerekirdi. Açıklamak için fırsatlar da çoktu. O tarihten bu yana birkaç kere Milli Eğitim Şurası toplanmıştır. Ayrıca Bakanlığın her onbeş günde bir çıkan meslek dergisi de emirlere hazır. Yine hangi fikir, meslek dergisinde isteseler yayınlıyabilirlerdi, sanırım.

Bunlardan hiçbiri yapılmadığına göre, insanın kafasında birçok şüphelerin uyanması olağandır. Ayrıca «Yüksek Köy Enstitüsü» nü kaldırılması sırasında böyle bir kararın alınmasına gidis de şüpheleri kuvvetlendirmektedir.

«Acaba sebep, bir parça dünya görüşleri genişlemeğe başlıyan köy çocuklarının bu imkânlarını bazı çıkar kaygıları ile ellerinden almak mıdır? Yoksa zahiri kıymetleri ayakta tutmak gayreti midir?» gibi akla gelen birçok soruların da karşılıksız kalışı şüpheleri uyandırmakta sürüp gidecektir. Bu kararın önderliğini yapanlar, onlara uyanlar, bu karşılıksız kalan sorularını cevaplandırmadıkça sorumlu kalacaklardır.

Belki onlar, «yabancı dil öğretimi verimsizdi, faydasızdı; onun için kaldırdık» diye bir savunma yolu tutabilirler. Yapılacak iş, devirmek yerine düzeltmek, aksak tarafları gidermek olmalıydı. O zamanlar «Köy Enstitüleri» nde doğru dürüst yabancı dil öğretmeni yokken bile verim epeyce yüksekti. Hele düzenli bir yabancı dil öğretimi gören «Yüksek Köy Enstitüleri» de durum gerçekten sevindiriciydi. O günlerin çeşitli sanat, fikir dergileri ile yine o zamanlar olanca hızı ile çıkarılan «Tercüme Dergisi» ne bakmak yeter delildir sanırım. Ne yazık ki bütün bu deliller, yapıcı olacağı yerde yıkıcı olmuş, kulis ardi çalışmalara bulunmaz tanıklar olmuştur.

Bu konuda değerli fikirlerin çok olduğunu sanıyorum. Bunların gün yüzüne çıkması isteğiyle,

Saygılar.

Sayan — Mersin

1957
YILINDA

2.000.000.000

TÜRKİYE
BANKASI

LİRA TUTARINDA İKRAMİYELERİ

Ne Diyorlar

İran Büyük İktisadi Gelişme İmkânlarına Sahiptir

İngiliz Ticaret Vekâleti tarafından çıkarılmakta olan «Board of Trade Journal» gazetesinin son sayısında İran'daki iktisadi şartlar hakkında çıkan bir tetkik yazısında gelecek yıllar içinde İran ekonomisinin muazzam bir şekilde gelişeceği belirtilmektedir.

«İran'da üç yıllık istikrar ve kalkınma» başlığını taşıyan bu makalede son petrol ihtilâfının sona ermesinden sonra tekrar Tahran'ı ziyaret etmiş olanların gördükleri büyük değişiklikten sitayişle bahsetmekte oldukları beyan edildikten sonra şöyle denilmektedir:

«1953 yılında bir istikrarsızlık ve buhran havası hüküm sürmekte idi; şimdi ise umumî bir gaye duygusu ve memleketin

istikbaline itimad müşahede edilmektedir.

Geçen dört yıl zarfında, eskidenberi kısa süren Hükümetler memleketi olan İran, müstakar siyasi şartlara sahip olmuş, Kabinede nâdiren değişiklikler yapılmış, enflasyon durdurularak bütçede muvazene sağlanmış, sıhhi bakımdan memlekette büyük gelişmeler kaydedilmiş ve şümüllü bir eğitim programının tatbikine başlanmıştır.

İran'ın Bağdat Paktı'na katılması memleketteki istikrarın bir alâmeti ve aynı zamanda Batı âlemi ile olan yeni münasebatın bir ifadesidir.

İran'daki istikrarın en büyük delili belki de Beynelmîl Bankanın şu sıralarda İran'a beş yıl vâde ile 75 milyon dolarlık istikrazda bulunmuş olmasıdır.»

Tahran'daki İngiltere Büyük Elçiliğinin Ticaret Müsteşarı tarafından yazılmış olan bu makalede petrol anlaşmasının başarı ile tatbik edilmekte olduğu beyan edilmekte, Millî İran Petrol Şirketi ile Beynelmîl Petrol Konsorsiyom'u arasındaki işbirliği ruhunun «harikulâde» olduğu ve pratik başarıların «umulandan daha iyi neticeler verdiği» ilâve edilmektedir.

Makale İran'ın yeni gelirinin büyük bir kısmının sarfedilmekte olduğu inkişaf programı hakkında tafsilâtlı malûmat verdikten sonra şöyle demektedir:

«Fakat bütün bunlar bir başlangıçtan ibarettir. İran muazzam imkânlarla sahiptir. Zira istihsalinin birkaç misli artırılması mümkündür ve pek az tetkik ve araştırmaya tâbi kılınmış olan maden kaynakları ümitli görünmektedir.

Bütün bu gelişmeleri hemen tahakkuk ettirmek mümkün değilse de bu gelişmeler birçoklarının tasavvur ettiğinden daha sür'atle vukubulacaktır.»

Board of Trade Journal'dan:

Rusyadaki Müslümanlar ve Yeni Sovyet Planı

Sovyetler Birliğindeki Müslümanlar Orta Asya Hakkındaki Yeni Sovyet Plânına muhalefet ediyor

Neşretmiş olduğu bir yazıda Scotsman gazetesi takibettiği politikanın Hruşov'u Orta Asya'daki Müslümanlar karşısında müşkül durumda bıraktığını beyan ettikten sonra şunları ilâve etmektedir:

«Kazakistan'daki step bölgelerini kaabili zer' bir hale sokmak için Hruşov'un tatbikine başladığı «bâkir topraklar projesi» Kazakistan Cumhuriyetine takriben bir milyon Rusun gönderilmesi ile neticelenmiştir. 1 Mayıs Töreni esnasında milyonlarca Rusun daha bu bölgeye sevkedileceği açıklanmış bulunmaktadır.

Hruşov, Orta-Doğu'da müslüman milliyetçiliğinin şampiyonluğunu yapmak suretiyle bu bakımdan Orta Asya'da yankılara sebep olmuştur. Orta Asya'da bulunan müslümanlar Hükümetleri Orta-Doğudaki müslümanlara hürriyet sağlamaya çalışırken, kendi idaresi altında bulunan Orta Asya'daki müslümanlardan bunu niye esirgemekte olduğunu öğrenmek istemektedirler.»

Apartman daireleri
Zengin para ikramiyeleri

Yünlü - pamuklu
satışlarımızda % 10 TENZİLÂT

MEVDUAT SAHIPLERINE
EN FAZLA MENFAAT
SAĞLAYAN BANKA

Hesap açtırmakta acele ediniz

SÜMERBANK

Bir Düşünürün Ölümü

Mümtaz SOYSAL

Çok yönlü her insanın ardından olduğu gibi Ataç'ın ardından da türlü yazılar yazıldı, ağıtlar söylendi. Eleştirmelerini beğenenler, artık Türk yazınının öksüz kaldığından bahsettiler; yeni kuşağın ozanlarını tanıtmakta gösterdiği başarıyı düşünenler «bundan sonra gençlerin elinden kim tutacak?» diye hayıflandılar; dil işindeki tutumuna hayran olanlar, açtığı yolun onsuz bitirilemeyeceğini düşünüp üzüldüler. Pekaz kimse Ataç'ı bir bütün olarak görmeğe çalıştı.

Yarım insanlar kalabalığından bunalan bir toplum içinde pek ender rastlanan bir bir değerdi Ataç. Batılılaşmaya bütün varlığıyla inanmış, böyle toptan bir inanın gerektirdiği kavgalara göğsünü gere gere girişmişti. İdeoloji lâfını belki de hiç ağzına almadığı halde, bal gibi bir ideoloji adamıydı. Kendisindeki bu düşünce birliğini, bütünlüğünü bir defa sezdikten sonra, çeşitli alanlardaki davranışlarını anlamak çok kolaylaşıyor.

Çoğunluk onu, dil konusunda tuttuğu yol dolayısıyla tanıdı. Yıllar yılı, iş olsun diye öztürkçe yazmaya çalışsan, sırf inat için Osmanlıcadan kaçan, okuyanları şaşırtmak, yahut kendisine bağlı olanları işkenceye sokmak için uğraşan bir kimse diye bakıldı kendisine. Onunla alay edenler, bütün bunların gerisinde bir hayat görüşünün ve bir düşünce tarzının bulunduğunu

mediler. Ataç için, dil dâvası, batılılaşma, insanı kültüre doğru yönelme, uscu düşünüşü yayma dâvasının ancak bir tek yönüydü; çok kimsenin sandığı gibi, milliyetçilikle, Ortaasyacılıkla hiç ama hiç ilgisi yoktu. «Anlaşırlık» kavramının Batı kültürünün temellerinden biri olduğunu gören Ataç, hiç olmazsa aydınların, dilde kullanılan tılcikleri kökleriyle birlikte anlamlarının, sağlam bir düşünce hayatının yerleşmesi bakımından gerekli sayıyordu. Okullarda farsça, arapça öğrendikten, Doğu kültürüyle kaynaştıktan sonra, anlıyarak, bilerek yazan Osmanlı yazarları onun için «bütün» kimselerdi. Kendisini ancak bir iki yazısından tanıyanların sandıkları gibi, kızmazdı onlara. Yunanca ile lâtinceyi öğrenip kullandıkları tılciklerin anlamlarını bilerek

düşünen batılıları da aynı ölçüde bütün kişileri olarak sayar, severdi. Bütün isteği, Türk yazınında da aynı temelin kurulması, aynı bilinçli yazış tarzının yerleşmesiydi. «Mümkün olsa da, okullarımızda yunanca ile lâtince öğretip ondan sonra Batı kültürünün öz malı olan tılcikleri benimsiyebilsek» derdi. Şimdilik buna imkân olmadığına, ayrıca uygarlık değiştirdiğimiz için gerideki dile dönemeyeceğimize göre, tek bir yol kalıyordu önümüzde: Türkçeyi türkçe kökler üzerine kurmak. Ataç'ın bütün yazıları bunun mümkün olabileceğini göstermek için girişilmiş aralıksız, çetin bir savaşın yapraklarından başka birşey değildir. Yoksa o da biliyordu işin kolayına kaçmanın, yüzyıllardan beri edinilmiş rahatlıktan ayrılmamanın yolunu. Gerekince, «Türkçenin âhengi»nden, «ecdadımızın bıraktığı milli miras»tan söz açanları, «adalet karakter bütünlüğünü gördükçe kendi küçüklükleri içinde kıvrananları gölgede bırakmasını da biliyordu. Zaten en üstün taraflarından biri de, karşısındakilerin silâhlarını onlardan daha iyi kullanmayı becermesiydi.

Dil dâvasında bu türlü beliren batılılık, usçuluk görüşü, Ataç'ın eleştirmelerinde de kendisini gösteriyordu. Körtü körüne bir düşünüşe saplanmanın, düşünülmeden belirlenmiş değerleri tekrar edip durmanın batılı bir kafada yeri olmadığını bilen Ataç, Türk yazınının namus anıtlarından biri olarak kalacak. Kendisinin tanıttığı, yıllarca beğenerek övdüğü kimseler sevmediği bir şey yazdıkları zaman hiç çekinmeden düşündüğünü söylemekten geri kalmazdı. Birbirini çelen sözler etmemek, iki yıl önce dediklerinin tam tersini yazmaktan kaçınmak gibi endişeler yer etmedi onun kafasında. Hattâ böyle durumlara düştüğü zaman, farkına varmayanlara bile göğsünü gere gere haber verir, değişmekten, iki yıl önce düşündüklerinin tam tersini düşünmekten âdeta zevk alırdı. Düşünmenin, düşündükçe değişmenin batılı bir aydın için şart olduğunu biliyordu. Doğulu miskinlikleri içinde dönüp dönüp bina okuyanlar, karşılarında değişik Ataç'ı buldukları zaman kırılıp incinmişlerdir. Ardında bir küskünler topluluğu bırakmamak, çoğunluğun yaptığı gibi, herkesle dost geçinmenin yollarını araştırmak belki onun için çok kolay olurdu. Fakat, o zaman da ortada Ataç kalmazdı.

Kafalarına sağlam, eksiksiz bir düşünce sistemi yerleştirenlerin nelere karşı durmaları gerektiğini araştıraraklar için Ataç'tan daha iyi bir konu olamaz. Ataç, gelenek düşmanıydı. Yalnız dilde, yazıda değil, herşeyde gelenek düşmanı. Kurulmuş düzene uymak, hem de araştırıp soruşturmadan, sırf atalardan, dedelerden kaldığı, eskidikçe kutsallaştığı için körtü körüne uymak; işte böyle bir davranış onu çileden çıkarmak için yeterdi. Gerçek batılı kişi, ancak usunun gösterdiği yoldan gider; belirlenmiş değerlerin, davranışların kalıpları içinde uyusup kalmadan, düşünmeyi, araştırmayı amaç edinmesi gereken bir kafa için gelenekçilikten daha kötü ne olabilir. Gelenekçiliğin neredeyse ulus sevgisiyle bir tutulduğu, geleneklere karşı koyanların ata mirasını çiğnemiş soysuz kimseler gözüyle bakıldığı bir ülkede, Ataç, gerçek uygar kişinin nasıl olması gerektiğini yazılarıyla, günlük hayatındaki davranışlarıyla pek güzel gösterdi. Köstekleyici gelenekleri ayakta tutmak için toplumbilim kurallarından yardım umanlar, onun verdiği örnek üzerinde biraz daha düşünmelidirler.

Cumhuriyet sonrasında yetişmiş kuşağın Ataç'tan alacağı ders, ne bir güzel yazı dersidir, ne de dil dersi. En yüksek koltuklardan en aşağılık gazete köşelerine kadar oportünistliğin hüküm sürdüğü bir ülkeye onun hediye ettiği şey «namuslu bir kafa»dır. Batıdaki sırrı fabrika dişileri arasında, yahut giyiniş kalıpları altında arayanlar için Ataç'ın öğreteceği çok şey var. Onu beğenmek, açtığı yoldan gitmek bir iki özenmeyle olacak iş değil, Görünüşlerin gerisinde duran düşünce namusunu, hür kafayı sezmemiz, siyasette, yazıda, günlük hayatta küçüklüklerin üstüne çıkmamız gerekiyor. Ataç'ın mezar ötesinden yazacağı günce içinde şöyle bir yaprağın bulunması hiç de imkânsız değil: «Eksik olmasınlar, arkamdan uzun uzun yazılar yazdılar. Gençler bununla da kalmadılar, öldükten sonra olsun gönlümü almak için yeni tılcıklar, devrik tümceler kullandılar yazılarında. Yok mu ya, ölüye saygı gösterecekler; yazdıkları ağıtta olsun, benim tılciklerimi, tümcelerimi çizistirmekle ödevleri yerine gelmiş olacak; bu saygı duruşundan sonra ver elini osmanlıca.. Sevmem bu türlü ikiyüzlülükleri. Son günlerimde özentiyi göklere çıkardım, ustalara benzemeye çalışanları övdüm diye şimdi de bana özenmeğe çalışıyorlar. Adım adım arımdan geldiklerini duyduka kızıyorum. Başka yön mü yok yeryüzünde? Düşünsünler bir yol, belki daha iyisini bulurlar. Düşünmeğe alışsınlar, alık olmasınlar, yeter bana.»

Ataç için

Turgut UYAR

Edebiyatı kendine dert edinmiş değil ki.
Günlerin getirdiği - S. 93

Ozan olmadığından yakını mıydı bilmiyorum. Ama, bir zamanlar, gençlik yıllarında, bir iki şiir yazdığımı, beceremeyince sürdürmediğini söylemiştim bir keresinde. Fransızca bir şiirini okuyup çevirmişti de. Hikâyeyi, romanı denemiş miydi, denemiş miydi. Her ne ise, pek iyi etmiş şimdi bize kalanları yazdığına. Beylik sözlerden gerçi ama - bir gün nasıl olsa ölecekti, bir gün hepimiz nasıl olsa öleceğiz de ondan - gerçek, ölümü ile yazımız en büyük kişisini kaybetti. Bildiğini iyi bilen, ekini sağlam, sezgisi şaşmaz, düşünmeyi ve konuşmayı seven, yazılarının en küçüğünden en savruğundan, en derli toplusuna kadar bir kişi, bir yaşama "ahlâki" getirmeye savaştan kişisini. Yirmi - yirmibeş yıl yazınımıza sözünü geçirdi, bazı zaman yönetti bile ama bu yeteneğini kötüye kullanmadı hiç. Onun yokluğu sanıyorum yazınımızda ilk bir dengesizlik olarak kendini belli edecektir. André Gide'in ölümü üstüne yazdığı bir yazıda "Yaşadığını bilmek içime sanki bir güven veriyordu." diyor. Türk yazarlarının çoğu da şimdi, kendisi için aynı şeyleri duymaktadır sanırım.

Öldüğünü bildiren gzaeteler "değerli eleştirmecilerimizden Ataç" diyorlardı. Ben öyle sanıyorum ki, bütün sanıların aksine, onun birbirinden güçlü birbirinden ilginç ve özden, çeşitli yönlerinin en belirginini, başatı, eleştirmeciliği değildi. Yahut belki daha doğrusu, en az benimsediği yönü buydu. Şiirden anlayıp anlamadığı üstüne bir derginin açtığı soruşturmadan söz açan bir yazısında, "bana sorsalardı şiirden anlayıp anlamadığımı, bilmem şiirden anlayıp anlamadığımı yalnız severim şiiri, eski yeni bütün ozanların yazdığı şiirleri okurum derdim." diyor. Bu sözleri, aşağı yukarı onun bütün sanat eserleri karşısında takındığı durumu göstermektedir. Zevkli, kendine güvenen, bilgili ve okudukları üstüne düşüncelerini söyleyen bir okur durumu.

Bir eleştirmecinin bütün değerlerini taşıdığı halde, hemen isteye bile eleştirmeden, ama bir çeşit bilime benzeyen eleştirmeden kaçınan Ataç, bir yazısında eleştirmeciyi şöyle tanımlıyor; "Tenkitçinin bir yandan da bir tarihçi olması gerekir, incelediği eserlere birer güzellik değeri biçmekle kalmaz, onlarda zamanın açık, gizli bütün eğilimlerinin yankılarını bulmağa çalışır, eserleri zamanla, zamanı eserlerle aydınlatır. Tenkitçi, bağını sormadan üzümü yiyemiyen adandı: bir eserin nerede, ne zaman, hangi şartlar içinde yetiştiğini öğrenmek, bu bilgiyi o eserin kendisinden çıkarmak ister. Bunun için bir tenkitçinin şairleri, sanat adamlarını teker teker ele almayıp toptan görmeğe çalışmasına, aralarındaki ayrılıklardan çok birlikler ben-

zerlikler üzerinde durmak istemesine bir diyeceğim yoktur; onun görevi, yaratılışının gereği budur." Çok sağlam bir eleştirme anlayışını belirten bu sözler yanında, ayrıca Ataç, eleştirmecinin, zaman içindeki beğeni değişmesini izlemesini şart koşmakta, izleyip değişmemesi halinde zamanın eserleri üstüne yargılar vermekte, değerler biçmekte haklı olamayacağını eklemektedir. Bir çığıra, bir öğretiye sıkı sıkıya bağlı kalan, eserleri yalnız bu çığırın ışığı altında değerlendirip yargılayanlara eleştirmeci değil, kendilerine mürit arayan birer şeyh birer peygamber demek gerektiğini söylemektedir. Bununla beraber Ataç'ın, eleştirmeye değgin bütün yazılarında, sanatçıyı en çok sanatçı olarak değil, herhangi bir kişiöglü, enezliği, güçlülüğü, istekleri veya eğilimleriyle herhangi bir kişiöglü olarak bellediği görülür. Böylece Ataç'ın, yukarıda tanımını verdiği eleştirmeci örneğine pek uymadığı, yargılarında daha çok, sanatçının psikolojik yapısının etmen olduğu anlaşılır. Yazarı, herhangi bir kişiöglü olarak ele alması, onu ister istemez hoşgörülüğe götürmektedir.

Eleştirmecinin, bir güzellikten değil, hiç değilse bir kaç güzellikten anlamasını, değişmesini şart koşar demıştim. Bu değişme meselesi belki de onun ömrünce, en çok çatılan, en çok hücumu uğrıyan yönü oldu. O değişmeyi yaşamının bir çeşit belirtisi biliyordu. Durmadan değişen, durmadan yenileşen, her gün yeni yeni güzelliklerin, yeni yeni doğruların bulgularıldığı dün ya yüzünde, kişiöglunun bir öğretiye, bir inanca bağlı kalmakta direnmesi, bir bakıma donmuşluk ölmüşlüktü onun için. En azından tembellikti, korkaklıktı. Onun bütün davranışlarına bir tek "ahlâk'ın yön verdiği görülür. Hiç bir öğretiye bağlı kalmamak, doğruların da, güzelliklerin de değişeceğine inanmak, kişiöglüne güven. Eleştirme anlayışında da, sanat anlayışında da, kişi anlayışında da bu böyledir. Değişmek ama, söz olsun diye değişmek değil, değişmiş olmak için değişmek değil. Yaşadığı için değişmek. Başka usların kavrayıp gösterdiği doğrularla, güzelliklerle, bunların kaçınılmaz etkileriyle değişmek. Değişmekten korkmamak. O böylece, bütün bunların etkilerine kendini, anlayışını korkusuzca açmaktadır.

Ataç gönlünün çektiğini, dilediğince yazan kişidir. Kâğıdını makinesine takıp, hiç bir hazırlığı olmadan, canı neyi çekiyorsa, nasıl yazmak istiyorsa öyle yazdığını söylerdi. O, kalabalık, ama çok kalabalık bir okur topluluğunun sağduyusudur. Onun çoğu yazılarının karşı konulmazlığı bu yüzdendir sanırım. Ama her şeyden çok o, edebiyatı kendine dert edinmiş kişidir. Evet belki de her şeyden çok budur. Deneme, eleştirme, günce, fıkra, bütün yazılarına sinen, kişilik, sinen hava budur. Galiba en çok da böyle bilinmekten hoşlanırdı.

Ataç'ın en belirgin yönü eleştirmeciliği değildir dedim ya yanlış olurum galiba. Siz onun "kedi" adlı yazısını okudunuz mu? Belki de yazınımızın en güzel yazılarından biridir. Bir sohbet, ama Allah için enine boyuna güzel bir sohbet havasında, eleştirmenin, yermenin bu kadar incisi bu ka-

dar güzeli zor olur. Eleştirme üstüne bir yazısında, Albert Thibaudet için şöyle diyor; "büyük değerleri olan bir tenkitçiydi; Jules Lemitre gibi, Alfred Kerr gibi, Emile Faguet gibi, ötekini berikini aforoz etmeğe kalkan soyundan değildi; tatlı tatlı söyler, şuradan buradan açıp insana neler neler sezdirirdi."

Bilmem anladınız mı? Bu sözlerinden sonra Ataç'ın bize neler neler sezdirdiklerini düşünüyorum da, hem de galiba çok iyi eleştirmeciymi diyorum.

Ataç'ın Kişiliği

Nermin MENEMENCİOĞLU

Ataç yaşarken onun yazılarını, kişiliğini belirli bir kalıba dökülebilmek için özenmedik. Aramızdan ona az çok yaklaşanlar pek iyi biliyordu ki Ataç'ın kişiliği kalıplara sığan cinsten değildi. Birdenbire onun kabı ile karşılaşınca kendi kendimize, «Ataç'ın bizim hayatımızda önemi nedir?» sorusunu sormak zamanı geldi. Ataç'ın varlığının hepimiz için önemli olduğuna şüphe yok. Yunan ve Latin klasiklerinden son kuşak Fransızlara, tiyatrodan şire, eleştirmeden etimolojiye giden ilgileri arasında benimsiyeceğimiz veya (bu da bir bağdır) şiddetle yadsıyacağımız noktalar elbette vardır. Ataç her şeyden evvel kelimenin Rönesans çağındaki anlamında bir aydın kişi idi. Kendine, ilgilerine sınır tanımayan, kendi yönünden, inançlarından emin bir aydın. Çok şey kavramak istediğinden ve işin eninde sonunda yazı hayatını Cumhuriyet devrimi zamanında yaşadığından, tezat dolu, aşırı sevgi ve nefretlere kapılan bir aydın - yani hem bir aydın, hem bir insan. Böyle bir kişinin topluluğumuzdan yok olması ölçüsüz bir servetin kaybı demektir.

Aşırı heyecanlara kapılan kimselerin kurlarını saymak daima kolaydır. Ataç bir zamanlar «Action Française» hayranı imiş. Sonuna kadar da ruhunda bilginler aristokrasisine bir inanç, «kara kamuya» hattâ mektep - medrese görmüş «eşeklere» karşı bir üstünlük hissi kaldı. Hem öyle bir üstünlük ki izahına da lüzum yoktu. Bir kitabı beğendi mi, «Bay Filanca bana betiğini saygıları ile göndermedi, beni unuttu ama yine de beğendim o betiği», der, beğenmedi mi, «Sevmedim, işte, o ozanın koşğunu», diye kesip atar, çoğu defa sebep göstermez, ve kendini o derece saydırmış, kabul ettirmiş ki bir tek cümle ile bir şöreti yapar veya sökerdi. Eleştirmede izahsız hislere kapıldığı gibi, dil meselesini de hisleri ile halletmek istedi. (Aynı zamanda kendini hislerine hâkim bir fikir adamı olarak görürdü.) Yüzde yüz garpçı olduğu için yüzde yüz Arapça ve Acemceden uzaklaşmış bir Türk dili istedi.

Fakat bu aşırılık onu kalbimizde yaşatacaktır, çünkü iyiye doğru bir aşırılıktı.

Evet, sağa - sola bakmadan acele adımlarla yürümek istiyordu, fakat acelesi bir ân evvel batı medeniyetine ulaşmış bir Türkiye görmek arzusundan ileri geliyordu. Biraz da kendinde gördüğü kalıntıları yoketmek arzusundan. Çünkü kalbi ile genç ve cumhuriyetçi olan Ataç yaşı ile eski devrin çocuğu idi.

Son günlerde basılan bir fotoğrafı bu ikiliği âdeta sembolik bir tarzda temsil ediyor. Fotoğrafta pijamalı Ataç bağdaş kurmuş, önünde bir yastığın üzerine yerleştirdiği yazı makinesine birşeyler yazıyor. İşte doğuştan benimsediği âdetleri inkâr edemiyen, fakat yine de ileriye bakan Ataç. Fotoğraftaki önemli şey pijaması değil, bağdaş kurması değil, bütün enerjisini, bütün idrâkini yazı makinesine doğru çevirmiş olması.

Kitapları, dergileri, gazeteleri karıştırıp sayısız yazıları arasında onun önderlik tarafını bu günlerde en kuvvetli bir tarzda belirtecek bir iki cümlesini ararken Ulus'ta (galiba ikinci defa olarak) çıkan «Gelenek» hakkında yazısının son satırları ile huzur içinde karşılaştım. Tam aradığımı bulmuştum, sanırım:

«Geleneklerine sınıksız sarılan, onlardan ayrılmakla benliğini yitirmekten korkan bir toplum, kendi kendine öykünüyor demektir. Yeniden yaratmıyor, yeniden aldıklarına kendi damgasını vurmağı başaramıyor da geçmişte yaptıklarını ekilemek (tekrar etmek) istiyor demektir. Kendine güvenen, kendinde yaratma gücü bulunduğunu sezen bir toplum değişmekten, yenileşmekten, inançlarında doğruyu yanlış aramaktan, yeni bir yola girmekten çekinmez. Yenisini kurabileceğini bildiği için saplanmaz eski düzene. Geleneklere bağlanmak, topluma güvensizlikten gelir.»

Bir Adam

Güner SÜMER

Bu yazıyı ölen bir adam için yazmıyorum. Bu yazı bir ağıt da değil. İçinde ağlamaklı cümleler hiç yok. Bu yazıyı yaşamış bir insan için yazıyorum. Birtakım anıların içindeyim, dudagımda küçük, acı bir gülümseme var. «Ben ölür ölmez ardından yazılar yazılmasın. Beklesinler, sonra yazsınlar» demiş. Ölen adam sâdece bir bilgin, sâdece edebiyatı iyi bilen birisi olsaydı böyle yapmak da en doğrusu olurdu. Ama ben bu yazımda bir edebiyat ustasıyla ilgilenmiyorum. Beni ilgilendiren birtakım kuralları, birtakım baskıları, birtakım sıkıcı sınırları rahatça parçalayabilen bir adam. Kısacası bizim toplulumuzun alışık olmadığı bir adam. Bizim toplulumuz için yeni olan bir adam.

Hangimiz bir adama için için kızdığımız halde bu kızgınlığımızın üzerine gülümseyen bir insan maskesi takmıyoruz. Hangi-

miz hoşlanmadığımız bir adamı rahatça masamızdan kovabiliyoruz? Hep yüzümüzde bir karnaval maskesi, hep yakalarımız kalkık, hep içimizde bizim yerimize konuşan ikinci bir adam, ikinci bir ses. Ben karnaval maskelerini sevmiyen, karşısında oturan adamın kim olduğuna bakmadan onu masasından kovabilen, ona sövebilen bir adamı anlatmak istiyorum... Benim yapamadıklarımı, yapamayacaklarımı rahatça yapabilen bir adamı anlatmak istiyorum. Güzel bir akşam üzeri Beni Bulvarda yakalayıp ağzına gelen bütün sövgüleri savuran bir adamı anlatmak istiyorum. Aradan iki gün geçtikten sonra beraberce evine yürümemizi isteyen, o gün de sonra da maskelerin arkasına girmeden konuşabildiğim bir adamı anlatmak istiyorum.

«Ben çok çabuk kızarım...» demişti bir keresinde. Kızmak kişinin bir yönü. Kötü birşey de değil. Kızmak yalan söylemek değil. Kızan ve kızdığı zaman rahatça boşanabilen kişi, kimsenin kuyusunu kazmaz. Bana ilk defa sövdüğü zaman bayağı bir burkulmuş, bayağı bir içerlemiştim. Ne var ki başka bir gün benim günler günü yüzüne içimdekileri boşaltmak istediğim bir kişiyi de fazlasıyla haşlayınca bu burukluğum geçiverdi.. O güne kadar girkin gelen üç beş kelime birden nekadar güzelleşivermişti... Sonra bir keresinde de ben kendisine aynı şekilde yüksekte çıkıvermiştim. Birden yumşayı vermişti. Kızan, boşalmak isteyen adama karşı korkunç bir saygısı var gibime gelmişti...

Aynalardan korkardı. Berbere gittiğinde aynayı havluyla kapattırıp öyle tıraş olurdu. Yaşlanmanın verdiği tuhaf bir duygululuk içindeydi. Kocamış olmayı bir türlü yediremiyordu kendine. Sanıyorum ki vazgeçemediği birtakım güzellikler vardı.

Düşündüklerini duvar diplerine sinmeden söyleyebilen bir adamı anlatmak istiyorum.. Kendisine yollanan bayram tebriklerini «ben dinsizim» diye geri yollıyabilen bir adamı anlatmak istiyorum. «Ben ölünce dinî merasim yapılmasın» diyebilen bir adamı anlatmak istiyorum... Anlıyabiliyor musunuz?.. Sanmıyorum. Ölüsünün ardından yürüyen karnaval maskelerini gördüm. Bir hafız yanık sesiyle okurken hepimiz maskelerimizin ardına çekilmiştik. Birisi onun bu rahatlığını kinadığı zaman pardölerimizin yakalarını kulaklarımıza kadar kaldırdık.

Hiç içinizden bir cam kırmayı istediğiniz oldu mu? Gidin en kızdığınız adamın yüzüne karşı boşaltın içinizi... Ferahlıyacaksınız...

Eski Toprak'tan Notlar

Ahmet TURGUT

— Çoğu sanatçılar, yaşamalarını bir anlama bağlayacak, hattâ huzurla yaşamalarını mümkün kılacak bir değere yönelirler. Hangi ad, hangi anlayış altında olursa ol-

sun, sanatların çoktanberi yitirilmiş gayesi budur, sanıyorum. Sanatçı özünde kişiğölünü da kurtaracak değerlere varmak. İlkın arar bu değerleri sanatçı, sonra bulur, sağlamlaştırmaya, hattâ savunmaya koyulur onları.

— Eski Toprak'ın ilk etkisi şu; Necatigil'in kendisi şiirinden önde, şiirinden önemli. Kitaptaki şiirlerin çoğunda, hemen hepsinde diyebilirim, şiirin kendinden önce, Necatigil'in yoğun, yabancı, yadırgamış, yorgun kişiliği duyuluyor. O kadar ki, bu yoğun, bu rahatsız kişilik âdeta şiirlerin üstüne çıkıyor; boğuyor, küçültüyor onları. Onda, bilir bilmez bir sezgi halinde, henüz kesinleşmemiş, dağınık biçimler halinde, adlandırılmamış duygulanmalar, hattâ korkular halinde, Malte Laurids Brigge'nin, hayatı ve ölümü yadırgaması var. Buna Rilke etkisi demek gelmiyor içimden. Özenti değil, iğreti değil. Koyu koyu bir iç macerası. Çok çok bir ortak yönelme. Necatigil'in ilk şiirlerinden bu yana süren ve gelişen kişilik.

— Eski Toprak, istekleri, sorunları, gerçekleri henüz halledilmemiş bir yaşamının, bir iç macerasının günlüğü hemen hemen. Önceleri, (Elleri plâtin dışleri krom-Bol köpük bayanlar körkütük baylar - Cibicel hammlar kavuniçi beyler) arasında (Tesadüf kör topal) bir can olmanın (Katr kuyruğu, sayfa 5) imkânsızlıklardan, hattâ yoksulluktan yakınıyor sanılabilir. Âdeta enine boyuna, varlıklı, zengin, rahat bir yaşama, Necatigil'i rahatsızlığundan, dolayısıyla şiirden kurtarabilir gibi gelir; onu şiire zorlayan birtakım küçük hesaplardır, hattâ kıskanmalardır sanılabilir. Ama hemen ardından (Çalar Saat, sayfa 7) bütün kişileri, kendi yadırgamasından, kendi yoğun ve rahatsız evreninden görüp hatırlamaya başladığı görülür.

— Necatigil kendini tedirgin eden, rahatsız eden düzensizlikleri, duyguları açık seçik, hattâ kendisi, daha doğrusu şiiri için tehlikeli bir özdenlikle söylüyor. Birçok ozanları şiir yazmaya zorladığı halde, ozanlarınca küçük ve belki de bayağı görüldüğü için gizlenen yahut değiştirilen (hem biçimi değil yönelişleri değiştirilen) bu sebepleri bu duyguları o, kahramanca, hattâ biraz bönce, çekinmeden açıklıyor, ortaya sürüyor. Necatigil mutlaka, çevresinin, yaşamasının, ozanıdır.

— Necatigil bütün kitaplarıyla bir «şehir yaşaması» problemi getiriyor bize. Henüz alışamadığımız, birtakım gereklerine uyamadığımız, tadına varamadığımız, belki de bazı yoksunluklarına katlanamadığımız bir «büyük şehir yaşaması». Bu, küçümsenemeyecek bir problemdir, bir olaydır. Bir uygarlık, bir yaşama uslubunu değiştirmektir belki. Yaşamasını gürlütye, ismarlanmışa getirmek istemiyen, istemiyen değil, bunu bir iç zorlaması, bir ölüm kahm meselesi halinde duyan bir kişi için ya bu yaşamaya direnmek, ya öykünmek ya da bu yaşamayı kendi gerçeklerine göre halletmek gerekmektedir. Bu hele bizim gibi altıyüz yıl, mahalleler, semtler halinde bile, tek kişi imişçesine yaşamış bir toplum için biraz daha önemli bir mesele haline geliyor. Birtakım özlemleri olan,

yaşamalarını birtakım şartlara göre ayarlamış bir kişinin, kendisine göre olmıyan çalışmalara zorlanması, didinmesi, Boğunuk, siliik, kötü kopyalarcasına, hattâ Tanrısız bir yaşama. Ölümün bile bir ödev bellediği, ismarlandığı, bir yaşama. (Geceye girerken ballad, sayfa 9, Geçim, s. 20. Çarımih, s. 21. Biraz daha önce - Biraz daha iyisi, Elmalar, s. 28). Bu yaşamayı övecek, hiç değilse yadırgamayacak, derinden derine isyanını söyleyemeyecek ozanımız var mı bilmiyorum. Çoğu bilir bilmez, bu rahatsızlığın içindeler. Necatigil bu yaşamayı yadırmıyor, kaçmıyor da; korkuyor ancak (Dişarda, s. 48). Onun evlere tutkunluğu bu yüzden sanırım. Bununla beraber bu yaşamaya el eden, ona alışmaya çababayan bir yönü de var. (Elleri boş gezmek akşamüstü - Sevincimden uçardım ben olsam.. İş dönüşü caddeler çekici - Benim ellerim dolu).

— Necatigil, anlattıklarının, insanların çoğuna değgin gerçekler, olaylar olduğunun farkında. Çok kimselerin bilir bilmez huzursuzlukları, sıkıntuları hattâ «allergie» lerinin çözümünü onun şiirlerindedir (Şimdi değil sonra, s. 73).

— Başa dönüyorum. Necatigil, bu kitabında da işini savuşturuyor. Kendini kurtaracak, en azından yüzünü güldürecek bir değere yönelmemiş yine. Aranıyor. Sadece tedirginliğini, meselelerini koyuyor ortaya (Besinler, s. 64; Birikir, s. 66; Yalan Ses, s. 75, Hayır, s. 76 şiirleri, şimdilik, yalnızlık ve gurur gibi geçici avuntularla yetindiğini gösteriyor. Bütün bunlar da kişiyi kaldıracak mutluluğa değilse bile, suskunluğa ve avuntuya götürecektir duygular olduğu düşünülebilir ama bütün çağlarda hele yirminci yüzyılda bunların kişiyi kurtaramadığı bir yana, kitapta inanılmış değerler katına yükselememişler.

— Şiirlerinin yapısına gelince... Başarısı tam mıdır? Öyle sanıyoruz. Bütün şiirler en yalın, en kaçınılmaz biçimleriyle kurulmuştur. Sözcükler, söz dizileri, en azına indirilmiş, olabildiği kadar tutumlu ve yoğun davranılmış, ama ifade, anlatım kısırlaşmamıştır. Hattâ birçok şiirler kendi ifade imkânlarının üstüne çıkabilmiştir. Bununla beraber şiirlerde bir tekdüzellik, bir vurgu benzerliği yahut süregelmesi var ki dayanılmıyor. Bütün kitapta bir tek şiir okunuyormuşcasına.. Bir destan yapsaydı daha iyi olurdu belki. Yerinde, oturaklı şiirler ama, galiba günün çizgisinde değil. Üstelik kötü, özenti şiirler de var, bu kitap için gereksiz şiirler (Havasız soluk, s. 15, Güllüşleri, s. 39). Necatigil bu yılki armağanı haketmiş diyorum.

RESİM

Sergiler

Bilge KARASU

Geçen iki hafta içinde Ankara'da açılan sergiler arasında en önemlisi sanat yönünden taşıdığı değer bakımından Goya'nın gravürleri sergisiydi. Sanatseverler Kulübünde açılan bu sergi, İspanya Dışişleri Bakanlığı Kültür Münasebetleri Genel Müdürlüğüince tertiplenmişti; Goya'nın, uzun ömrünün başka başka çağlarında kazandığı resim dizilerinin, («Los Caprichos», «Los Desastres de la Guerra», «La Tauromaquia», «Los Proverbios» yahut «Disparates») seçme eserlerini bir araya getiriyordu.

Goya, ömrünün sıkıntılı, buhranlı dönemlerinde yağlı boyayı bırakmış, kazıma resimlere vermişti kendini. Onun için bu dört kazıma-resim dizisi Goya'nın daha tez bir el, daha acı bir anlatım, daha keskin leke karşılıkları ile meydana getirdiği, kimi zaman karikatüre çok yakın, kimi zaman karabasanların havasına giren, yeğin anlatımlı, yerici, acındırıcı resimleri bir araya getirir. Kazıma resim gibi yayılma olanağı büyük bir resim çeşidini, Caprichos'lar, Desastres'lerle Proverbios'lar için kullanışı önemlidir. Bunluk, öfke, onu bu yayınlığa götürecektir denli büyüktü çünkü.

«Proverbios» lar (Atasözleri, özdeyişler) daha çok simgeler kullandığı, bu simgeler üzerine kurulduğu için daha karanlık; buna karşılık «Desastres» ler, Goya'nın iç çekişmesini, anlatım gücünü, çizgisizlikle yaratmadaki büyük ustalığını daha iyi yansıtır. Serginin en güçlü köşesi şüphesiz, «Desastres» leri bir araya getiren köşeydi. «Caprichos» ile «Tauromaquia» dizileri ondan sonra geliyor.

Ancak kazıma resimler, yağlıboyadan

çok daha küçük boyda olduğu, daha da güç seçilebildiği için ya tek tek dağıtılmalı ya da - öbek öbek toplansa bile - aralarında bir soluk payı bırakılmalıydı diye düşünüyorum. Bu sergide, sergileme gerçekten kötü, ışıkta bu resimlerin bu durumda da olsa rahat görülmesine pek yaramıyordu. Bir kitaptaki resimlerin, sayfa çevrilerek görülmesi başka, bir sergideki resimlerin ayak uclarına basıp kalkarak, sonra da çömelerek, ya da iki büküm bir halde ilerliyerek seyredilmesi gene başka. Ama bütün yakınışımız buncacık...

Devlet Resim - Heykel Sergisine gelince, yakınışımız «buncacık» la kalmıyor. Sergileyişten yakındığım sanılmamış; bu kez sergiden yakıncacığım.

Her yıl 23 Nisanda açılan sergi bu yıl 19 Mayıs'ta açıldı. Nedenini bilmiyorum. Ama bildiğim bir şey varsa o da gelecek yılın Devlet Sergisini merakla bekliyemeyeceğimdir.

Devlet sergisi elbette apayrı birtakım anlayışları yanyana getirecektir. Elbette genç ressamların gitgide çoğalmasından ötürü 30 yıl, 40 yıl öncesinin havasından gitgide sıyrılacaktır. Ancak resimlerin - eski anlayışla yapılmış olsun, yeni anlayışla yapılmış olsun - kabak tadı verenlerini biraraya getirmeğe - handiyse çabalaması diyeceğim - de haklı olmasa gerek. Devlet sergisi her yıl daha çabuk gezilen bir sergi haline geliyor, insan - birtakım adları boşuna arıyor da demiyemeyim, sergideki resimler üzerinde durmağa çalışalım - bir heyecan, bir çarpıcılık arıyor, bulamıyor.

Bir ad denizinden Öztoprak'ın, Urallı'nın, Anlı'nın, Karaburçak'ın, Dikmen'in, Altınok'un, Görel'e'nin, Üren'in, Zaim'in, Ecevit'in, Bingöl'ün, Ayiter'le Seleri'nin adlarını çıkarabiliyoruz. Bunlar dikkati çeken, beğenilebilecek, sevebilecek resimler vermişler sergiye. Borak ile Gökcan'ın adları, dikkati çeken «manière» leri, konuları ile, anılmalıdır. Berk ile Başağa eski theme'lerine, kalıplarına kattıkları ustalıkla insanı durduruyorlar.

T.C.

Ziraat Bankası

Vadeli, Vadesiz tasarruf hesapları

1957 yılı ikramiye plânı şimdilik

2.000.000 Lira dır

Bu Zengin plânda

Geyrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri, eşya, traktörler, ziraat âletleri bulunmaktadır.

Ancak, «1. mükâfat» ların verilmesine insan akıl erdiremiyor doğrusu.

Devlet sergilerinin heykel anlayışı eskiden «eski» bulunurdu. İki yıldır bu anlayışın «yenileştğini» gördük ama doğrusu ya, hele bu yıl, heykele benzer birşey göremedik. Koman'ın heykeli tekdüzelliğiyle, donmuşluğu ile belki bir totem direğini anıtabilir ama bir heykel tâdı, bir heykel heyecanı vermekten pek uzak. Gene de şunu söylemeli: Heykeller içinde insanın gözünü çeken, biraz baktıran gene de o. Bunu da boyuna borçlu olsa gerek.

Kötümserim. Gelin de olmayın. Bu serginin düzenlenmesindeki anlayıştan yakınıyorum. Türkiye'nin en iyi sergisi olabilecek bir sergi ister ressamı soğuttuğu için, ister anlayışını bir türlü düzeltmediği için - eski-yeni meselesi değil bu dediğim - Türkiye'nin, savı ölçüsünde en sıkıcı sergisi oluyor.

MİMARİ

Etibank'ın Yeni Binası Hakkında

Mimar Dr. Şevki VANLI

Ankara'da, Sıhhiye meydanında (!), bir kaç senedenberi inşaatı devam eden Etibank'ın yeni binası bugünlerde tamamen bitmiştir. İhtimamla inşa edilmiş bir bina olduğundan, şehir için bir kazanç olduğunu kabul ederek, inşaatı yapan şirketle kontrolleri - proje sahiplerini - tebrik ederiz. Bu arada «koridorlar basık ve karanlık olmuş» gibi ehemmiyetsiz noktalara temas eden tenkidler kulağımıza geliyor. Biz, bu dedikodu vasfındaki söylentileri bir tarafa bırakarak; bugünkü mimari problemlerini bu binayla karşılayacağız. Yani tenkidini yapacağız.

İlk olarak, binanın şehirle - bulunduğu mevki ile - olan irtibatını inceliyelim. Bunun için de Etibank'ın etrafında bulunan meydanı ve mevcut iki yolu kaldırdığımızı farzedelim. Binayı esas alarak, bu kaldırdığımız elemanları istediğimiz yerlere koyalım. Ozaman, Sıhhiye Meydanının yerinin - büyük bir ihtimale - bugünkü yeri olmadığını göreceğiz ve binanın önünden ve yanından geçen yolları, arkasına ve öbür yanına yerleştirdiğimiz takdirde de binanın bünyesinde hiçbir değişiklik yapmaya ihtiyaç olmayacaktır. Bu oyun, Etibank'ın muhitiyle pek az alakası bulunduğunu göstermektedir. Yapıların, içinde buldukları kompozisyona iştirâki faktörü iyi halledilememiş değil; hiç hesaba alınmamıştır.

Binanın plân kompozisyonuna gelince: Dışında odalar, içinde koridor bulunan bir kapalı dikdörtgen şerit alalım ve iki geniş kenarlarını ortalarından birbirine degecek şekilde bastıralım, iki tarafında kalacak olan boşluklara da servisleri yerleştirelim ve bir kısmı da aydınlık olarak bırakalım; Etibank'ın tip kat plânını elde etmiş oluruz. Sistemini izaha çalıştığımız koridor akıcısı kendi üzerinde dönmektedir. Yirminci Asır mimari anlayışı tatbikatında, her ele-

manın hüviyetini tesbit etmek elzem iken; bu ufki irtibat elemanının bir başlangıcının, bir gelişme ve neticelenmesinin bulunmaması, insanı yoruyor. Bu yüzden de plânda hiçbir parçanın yeri tesbit edilmiş olamıyor. Üzerinde durduğumuz bu noktayı aydınlatmak için de, falanca kattaki filanca odanın yerini tarif etmeye çalışalım; bir şehiriçi tarifi yapmaktan daha güç olduğunu göreceğiz.

Şimdi de binanın bünyesini tetkik edelim: İlk bakışta, taşıyıcı bünyenin ifadeyi teşkil ettiği görüldüğü gibi oluyor: Birinci kat döşemesi, son kat tavanı, ilk ve son duvarlar büyük bir çerçeve teşkil ediyorlar; direkler üzerinde duran bu çerçevenin içinde, şerit halindeki küçük giyotin pencere-lerin arasından ince şakuli kolonlar aşağıdan yukarıya kadar uzuyorlar. Bu şakuli çizgilerin, hepsinin taşıyıcı olmasını - yani bazılarının sadece süs olmamasını - temenni edelim.

Bir bina hacmi, kat hacmi fraksiyonlarından teşekkül ettiğine göre bunları dışarıya aksettirmek ilk kademe icaplarındandır ve en pasif aksettirme şekli de düz satıh üzerinde pencere boşluklarıdır. Ayrıca, bir binada yalnız şakuli taşıyıcılar değil, ufki taşıyıcılar da vardır ve bu iki nizam taşıyıcı bünyeyi teşkil ettiğinden çoktanberi üzerinde titizlikle durulmakta ve hattâ mimarlar için bazan zararlı bile olmaktadır. Her zaman ve herkes için taşıyıcı bünyeye fantezi ile şekil vermek pek kolay olmadığından, ekseriya statik ile fanteziyi ayırıyor veya basit nizamlı taşıyıcı bünyeyle meydana gelebilecek fanteziyle iktifa ediyoruz. Neticede, fantezisi ne olursa olsun, dahili hacimleri dışarıya aksettirmek şartıken, Sıhhiye Meydanında büyük cephenin tamamını görecektik noktaya geldiğimiz zaman, şakuli elemanlardan pencerelerin hemen hemen kaybolduğunu ve binanın zeminini ile çatısı arasında - içerisinde - muazzam bir boşluğun hüküm sürdüğünü hissedeceğiz. Hele, yukarıda bahsettiğimiz cepheyi hudutlandıran çerçevede, göze hoş görünmesine rağmen, bu hissi iyice kuvvetlendirmektedir.

Bu şakuli elemanlar, bugünkü mimariye iki şekilde girmiştir. Birincisi, modern mimari anlayışında, taşıyıcı bünyenin hakiki güzelliğini örtmemek, onun güzelliğinden istifade etmek ve daha iyisi onunla fantezi yapmak isteğidir. Bir yapıda yalnız şakuli değil, aynı zamanda ufki taşıyıcılar da vardır: Kolonlar ve döşemeler. Bazıları biri, bazıları her ikisi üzerinde durmakta, bazıları da ikisini tefrik etmeden bir kül halinde kullanılmaktadır. Son senelerde, şakuli taşıyıcıları fantezisinde en güzel kullanan Mies Van der Rohe olmuştur. Pek yüksek binasında, yerden başlayan elemanlar, her katta biraz daha daralarak çatıya kadar varıyor... Yani bambaşka bir ifade! İkincisi ise, imparatorluğa özenen rejimlerin tesiriyle doğmuş son neo-klâsik cereyanın şuuraltı yerleşimidir. Avrupada ilk olarak ekletik rönesansın açtığı kapıdan, eski Yunan mimarisi özentisi girmiş ve daha sonra da Hitler ve Mussolini Propile'ler özlemişlerdir. İtalya'da Piacentini - Roma Üniversitesi -, Almanya'da Albert Speer - Reich - ile diktatörlerinin hayalle-

rine yardım ederlerken, bu nevi mimari başka memleketlerde de tesirini göstermiştir. Meselâ, Lyon merkez postahanesi cephesindeki şakuli elemanlar, Paris'teki cephele- rinde sırayla yarısı duvar içinde bırakılmış Yunan kolonlu birçok binadan stilize edilmiştir. «Stilize» kelimesi bu işi yapanların kelimesidir. Nihayet bu stilize cephele- rinde ve maalesef bizde de mevcuttur. Göz- önünde bir misâl verelim: Ankara'da, Bul- varda, Orman Umum Müdürlüğü.

Etibank'ın ifadesindeki modernlik - yenilik değil - bu ikinci şıktan bizi uzaklaş- tırmakla beraber, birinciden hakiki bünye ifadesini de haiz değildir.

Yine, «modern mimari» denen anlayışın vasıflarından birisi, iç fonksiyonun dışarıya aksettirilmesi ise, buna da Etibank' ta rastlıyamıyoruz. Bu binada da, elbette idarenin hiyerarşisine ve ihtiyaçlarına göre muhtelif eb'ad ve ehemmiyette yerler - hacimler - vardır. Müdür odası, toplantı salonu, kütüphane vs. gibi. Yapının etrafında dolaştığımız takdirde, bunların nerelerde olduğunu gösteren en küçük emarelere rastlamamaktayız. Dört cephesinin aynı oluşu da cihetlendirme meselesi üzerinde de durulmadığını göstermektedir.

Yanılmıyorsam, Etibank'ın projesi, müsabakayı kazandığı zaman iki kat eksik idi. Herhalde inşaatı geçinceye kadar ihtiyaç arttı, bu tabii birşeydir, daha da artabilir. Ankara şehri için vaktiyle yapılan yanlış hesaplar ve cemiyetimizin bünyesinde meydana gelen iktisadi ve sosyal değişiklikler yüzünden, kat ilâveleri aşağı yukarı her binaya tatbik edilmektedir. Kat ilâvesine imkân vermediği için birçok binaları yıktırarak mecburiyetinde kalınarak memleket sermayesini boşa götürürken; inşaatı başlanmadan bu işe karar vermek sevinilecek bir hâdisedir. Fakat kat ilâvesi yapılırken mimarinin bir hacim san'ati olduğunu unutmak da pek üzücü bir hâdisedir. İlâve yapılacak bina, ister güzel, ister çirkin olsun; onu eski haliyle saklamak - eğer güzelse bozmamak, çirkinse devam ettirmemek - ve üzerine bir ikinci hacim koymak en doğru hareket olacaktır. Bu nokta, birçok binalarda - maalesef büyük bir laubalilikle - bir tarafa atılmış olabilir; fakat Etibank çapında bir yapıda affedilene- miyecek bir hatâdır.

Proje müsabaka ile seçildiğinden, Etibank idaresinin binanın bütün bünyesinde esaslî bir değişiklik yapılmasına veya ilâvenin başka türlü olmasına razı olmadığını farzedelim. Ama, eski hacmi ve yeni ilâveyi ayırt ettirecek en ufak emarenin bulunmamasını da idareye yükleyemeyiz. Mevzuubahs işi yapmak için bir gölge çizgisi bile kâfi gelebilirdi.

Belki de, alâkadarlar tarafından «bina böyle daha iyi oldu» denilecektir. Bu takdirde, bu projeyi seçen jürinin ne cevap vereceğini öğrenmek isterdim. Zira bina, ya eskiden iyi idi veya şimdi iyidir, her iki şekilde de iyi olamaz.

Giriş holünde ve birinci kattaki mozaik panoları çok beğendik. Eyüboğulların candan tebrik ederiz.

daima emrinize amadedir

Motorlu vesait kullananlar BP servis istasyonlarında geniş imkânlarla malik ve cihanşümül şöhreti olan bir şirketin dünyaya tanınmış mamullerinden ve servisinden faydalanabilirler.

Arabanızdan daha iyi randıman almak için

BP Energol
"Visco-Static"

—her mevsime uygun motor yağı, aşınmayı %80'e kadar azaltır

BP Energol

—5 defa rafine edilmiş motor yağı

BP Benzini

—daha tatlı, daha yüksek randıman sağlar

Yeşil Sarı

BP şildi British Petroleum Company Limited'in cihanşümül teşkilâtının timsalidir

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:
Orhan BALI

İdarehane: Büyük Han, No. 55
Yenişehir - Ankara
Tel: 27531

Haberleşme Adresi:
Posta Kutusu 131 - Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:
Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik
T.A.Ş. - Denizciler Caddesi Saka
Han, alt kat — Ankara

YARATILAN
MUCİZE

Yazan: Zeki BALI
Kitapçılardan arayınız

FORUM OKUYUNUZ...